

**FAKULTET
POLITIČKIH
NAUKA**

UNIVERZITET U SARAJEVU
MCMXLIX

ODSJEK ZA SOCIOLOGIJU

**TENDENCIJA RASTA KATALONSKOG POKRETA ZA
NEZAVISNOST (2000-2019)**

Magistarski rad

Kandidat
Darko Vujica
Broj indeksa: 365/II

Mentorica
prof. dr. Valida Repovac-Nikšić

Sarajevo, juni, 2024.

SADRŽAJ

UVOD.....	4
METODOLOŠKI OKVIR RADA.....	7
1. <i>Problem istraživanja</i>	7
2. <i>Predmet istraživanja</i>	7
2.1. <i>Kategorijalno pojmovni sistem</i>	7
3. <i>Ciljevi istraživanja</i>	9
3.1. <i>Znanstveni cilj</i>	9
3.2. <i>Društveni cilj</i>	10
4. <i>Sistem hipoteza</i>	10
4.1. <i>Generalna hipoteza</i>	10
4.2. <i>Posebne-pojedinačne hipoteze</i>	10
5. <i>Teorijski okvir rada</i>	11
6. <i>Znanstvena i društvena relevantnost istraživanja</i>	12
7. <i>Vremensko i prostorno određenje istraživanja</i>	13
1. OPĆI POLITIČKI KONTEKST: POSTFRANKISTIČKA ŠPANJOLSKA.....	14
1.1. <i>Španjolska za vrijeme frankizma</i>	14
1.2. <i>Kraj frankizma i tranzicija</i>	16
1.3. <i>Španjolska kao parlamentarna monarhija: temeljna pitanja, problemi i antagonizmi</i>	21
2. KRATKA HISTORIJA KATALONSKOG NACIONALNOG SAMOODREĐENJA.....	27
2.1. <i>Formiranje Katalonije kao nacije: od Renaixença do Baza iz Manrese</i>	27
2.2. <i>XX stoljeće: od Katastrofe iz 1898. do kraja Građanskog rata</i>	31
3. KATALONIJA U TRANZICIJI I PUĐOLIZMU.....	43
3.1. <i>Ustav i Katalonija: nacija ili nacionalnost?</i>	46
3.2. <i>Izbori 1980. i rađanje puđolizma</i>	49
3.3. <i>1980.-2003.: Borba za (re)interpretaciju identiteta</i>	52
4. KATALONSKI POKRET ZA NEZAVISNOST OD 2003-2019: ANALIZA TENDENCIJE RASTA POKRETA.....	59
4.1. <i>Statut autonomije: pisanje, odobravanje i pad</i>	61
4.2. <i>Od ekonomske krize do referenduma</i>	64

4.3. <i>Postreferendumska Katalonija: od referenduma, preko presude do amnestije</i>	78
ZAKLJUČAK.....	83
LITERATURA	87

UVOD

Moderni nacionalni identitet Katalonije počinje se formirati u drugoj polovini devetnaestog stoljeća. On će se u budućnosti oblikovati unutarnjom dinamikom, ali i djelovanjem različitih režima u Španjolskoj, koji su imali najvažniju ulogu u oblikovanju državnog i teritorijalnog identiteta zajednice kojoj pripada i Katalonija. Tijekom devetnaestog i prve polovine dvadesetog stoljeća politički akteri u Kataloniji zagovarali su različite projekte i ideologije, s različitim pogledima o tome u kakvom bi ona odnosu trebala biti sa Španjolskom. Najvažnije struje činili su oni koji su se zalagali za federalistički republikanizam i regionalnu autonomiju. Vrlo malo bilo je onih koji su u to vrijeme branili nezavisnost. Za vrijeme Francove diktature ukidaju se sve političke partije osim njegove Falange, ali i Statuti autonomija koje su za vrijeme Španjolske republike imale Katalonija i Baskija. Uvodi se nacional-katolička diktatura, progone politički neistomišljenici, a španjolski postaje jedini dozvoljeni jezik u službenoj upotrebi. Nakon Francove smrti, Španjolska postaje parlamentarna monarhija i biva teritorijalno organizirana u autonomne zajednice. U tranziciji ka demokraciji, Katalonija rekuperira katalonski jezik, koji uz španjolski postaje službeni jezik zajednice, ali i svoj Statut autonomije te glavnu instituciju svoje samouprave, *Generalitat*.

Glavne političke struje u tranzicijskoj i posttranzicijskoj Kataloniji uglavnom nisu bile independentistički orijentirane i u manjoj ili većoj mjeri bile su zadovoljne statusom autonomne zajednice unutar Španjolske dokle se poštuje njezin Statut autonomije. „Samoodređenje da i unutar okvira španjolskog Ustava“, govorio je 1980. najdugovječniji katalonski predsjednik Jordi Pujol. On će, zajedno sa strankom kojoj je pripadao – CiU, vladati Katalonijom od 1980. do 2003. Period njegove vladavine obilježen je jačanjem autonomije Katalonije, što je strankama katalonskog nacionalizma omogućilo veći utjecaj na društveno-političku svijest zajednice i dosljedniju provedbu svojih nacionalističkih programa. Istovremeno, u Kataloniji je među značajnim dijelom stanovništva postojao i snažan osjećaj pripadnosti španjolskom nacionalnom identitetu, a španjolska država imala je mehanizme da ga širi i učini dostupnim u Kataloniji. Stoga ne treba čuditi da je dvojni identitet – španjolski i katalonski – bio dominantan među katalonskim stanovništvom. CiU 2003. godine gubi vlast u Kataloniji i na njeno čelo dolazi tripartitna vlada stranaka lijevog centra i ljevice (PSC, ERC i ICV) koja započinje proces pisanja novog Statuta autonomije Katalonije. Statut je odobren 2006. godine, kako od Kongresa u Madridu, tako i od

katalonskog društva na referendumu. Ipak, stranka španjolske desnice PP ulaže žalbu na Statut smatrajući neke njegove dijelove neustavnim. Presuda Ustavnog suda stigla je 2010. i u njoj je Sud proglasio 14 članaka Statuta neustavnim i njih 27 podložnim sudskom tumačenju. Najvažniji dio ticao se preambule Statuta u kojemu se Katalonija tretira kao nacija u deskriptivnom smislu. Ustavni sud je rekao kako je jedina ustavna nacija na teritoriji Španjolske španjolska nacija. Ta presuda će proizvesti osjećaj indignacije kod značajnog dijela katalonskog društva koje će se mobilizirati i zahtijevati nacionalno priznanje. Nakon toga, u godinama kada će ekonomska kriza snažno pogoditi cijelu Španjolsku, doći će do zaoštavanja odnosa između katalonskih vlasti i vlasti u Madridu, a pokret za nezavisnost počeo će značajno rasti. Podrška nezavisnosti posebno će rasti nakon što je CiU u oktobru 2012. odlučila napraviti zaokret i počela se zalagati za nezavisnost Katalonije, što je kulminiralo održavanjem jednostranog referenduma o nezavisnosti 2017. Nakon toga, neki lideri katalonskog pokreta za nezavisnost su otišli u inozemstvo, dok su drugi uhićeni i na kraju osuđeni zbog svog učešća koje su imali u organizaciji referenduma. To je uzrokovalo velike i višednevne demonstracije u Kataloniji. Dvije godine kasnije lideri su pomilovani, a ove (2024.) i amnestirani.

Naš zadatak biti će da u predstojećim redovima detaljno analiziramo tendenciju rasta i dinamiku katalonskog pokreta za nezavisnost u periodu između 2003. i 2019. Glavni cilj će nam biti ispitati zašto je došlo do rasta pokreta. Rezultati ovog istraživanja predočeni su u četiri međusobno povezana dijela. U prvome dijelu napravili smo pregled temeljnih društveno-političkih problema i obilježja postfrankističke Španjolske. Navedeni dio važan nam je kao dio šireg konteksta i razumijevanja strukture, poretka i načina funkcioniranja španjolske države, u čijem se sastavu nalazi Katalonija. Drugi dio sadrži kratku povijest formiranja katalonskog nacionalnog identiteta. U njemu pružamo uvid u ključne događaje, kontekst i faktore koji su oblikovali katalonsku naciju kroz povijest. Analiziramo ključne elemente katalonskog nacionalnog određenja, uključujući kulturno, društveno i političko naslijeđe regije. Treći segment rada posvećen je periodu postfrankističke Katalonije (1978.-2003.); tijekom kojega su se odvijale bitne transformacije u političkoj i društvenoj sferi. Istražujemo politička kretanja i društvene promjene koje su se u Kataloniji zbivale za to vrijeme, a koje smatramo važnima za kasniju društveno-političku dinamiku koja je dovela do rasta independentizma. Četvrti i najvažniji dio istraživanja usmjeren je na razdoblje od 2003. do 2019. godine. Radi se o razdoblju koje uključuje intenzivan rast independentizma, a u njemu istražujemo ključne razloge rasta pokreta. Sagledati ćemo uloge

ključnih političkih i društvenih aktera u oblikovanju javnog independentističkog mnijenja i mobilizaciji građana za nezavisnost. Kroz historijsko sociološku i političko sociološku perspektivu, nastojat ćemo dublje razumjeti kompleksnost i implikacije ovog društveno-političkog procesa, te pružiti dublji uvid u perspektive i motivacije aktera koji su sudjelovali u independentističkom procesu u Kataloniji. Na kraju rada, u Zaključku, dana je sinteza rezultata do kojih smo došli na temelju postavljenih zadataka.

S obzirom da se radi o sociološkoj analizi unutar oblasti historijske i političke sociologije, fenomenu rasta katalonskog pokreta nezavisnost pristupit ćemo kroz perspektivu ovih dvaju istraživačkih područja. Pri tome se najvećim dijelom oslanjamo na knjige, akademske i publicističke radove autora i autorica iz Španjolske i Katalonije koji su već obrađivali ovu temu. Od posebnog značaja će nam biti djela povjesničara Josepa Fontane, Formacija jednog identiteta. Jedna povijest Katalonije (*La Formació D'una Identitat. Una Història De Catalunya*), Xaviera Domènecha Snop nacija (*Un haz de naciones*), Perea Anguere – Katalonija u suvremenoj Španjolskoj (*Cataluña en la España contemporánea*), te Carme Molinero i Perea Ysàsa – Tranzicija. Povijest i kronika; i Katalonsko pitanje (*La Transición. Historia y relatos* i *La cuestión catalana*). Važna su nam djela političkih i društvenih znanstvenika i znanstvenica, među kojima se najviše oslanjamo na radove Jaimea Pastora (Nacionalizmi, španjolska država i ljevica, *Los nacionalismos, el Estado español y la izquierda*), Ramóna Máiza – Nacionalizam i federalizam (*Nacionalismo y federalismo*), sociologinje Marine Subirats (Dostupna utopija. Nezavisna Katalonija, *Una utopía disponible. La Cataluña independiente*), Josepa Marije Antetnasa – Sablasti oktobra (*Espectros de Octubre*) i filologa i esejista Jordija Amata Spletke/Podvale neodgovornih (*La conjura de los irresponsables*). Koristiti ćemo se periodičnom štampom, web izvorima, različitim pravnim dokumentima i anketama javnog mnijenja koje je provodio katalonski Centar za ispitivanje mišljenja (*Centre d'Estudis d'Opinió*).

METODOLOŠKI OKVIR RADA

1. Problem istraživanja

Problem ovog istraživanja su društveni, politički i ekonomski faktori koji su doprinijeli rastu pokreta za nezavisnost Katalonije.

2. Predmet istraživanja

Historija i društveno-politička dinamika kretanja katalonskog pokreta za nezavisnost u periodu između 2003. i 2019.

2.1. Kategorijalno pojmovni sistem

Independentizam, prema definiciji DRAE-a¹ predstavlja „pokret koji zagovara ili zahtijeva neovisnost teritorija u odnosu na državu kojoj pripada“. Osnovna ideja independentizma je da određena zajednica ili regija treba imati potpuni politički suverenitet nad svojim teritorijem, bez da o tome ovisi o nekoj drugoj političkoj zajednici ili državi. U kontekstu Katalonije, independentizam se odnosi na napor jednog dijela njenog stanovništva koji želi da se Katalonija odvoji od Španjolske i stvori nezavisnu državu. Ovaj pokret ima specifične političke, kulturne i ekonomske motive koji su rezultat dugogodišnjih društvenih i političkih procesa u ovoj autonomnoj zajednici Španjolske.

Katalonizam je koncept koji označava politički, kulturni, lingvistički i identitetski pokret i ideologiju i koji teži afirmaciji i zaštiti Katalonije. Katalonizam obuhvaća širok spektar političkih stavova i ideologija: od autonomizma i separatizma, te ljevice i desnice. Ovaj pojam ne

---

¹ *Diccionario de la Real Academia Española*. Rječnik Španjolske kraljevske akademije.

sadrži samo političku komponentu, već se proteže na područje kulture, jezika i ekonomije. Iako ga se često identificira sa pokretom za nezavisnost Katalonije, nije ga moguće jednostrano definirati s obzirom da obuhvaća različite političke i ideološke perspektive unutar Katalonije.

Nacija. Širok i kompleksan pojam koji se može definirati na različite načine. Eric Hobsbawm (1993, 7) u knjizi *Nacije i nacionalizam* tvrdi da su svi pokušaji da se objektivno definira nacija bili neuspješni i da je razlog tomu očit: budući da se samo neki pripadnici velike klase entiteta koji odgovaraju takvoj definiciji mogu uvijek opisati kao „nacije“, iznimke je lako naći. Bilo da slučajevi koji odgovaraju definiciji očito nisu (ili barem još nisu) „nacije“ niti imaju nacionalnih aspiracija, bilo da „nacije“ koje to bez svake sumnje jesu ne udovoljavaju kriteriju ili kombinaciji kriterija. Stoga ćemo, s obzirom na složenost pojma koji opisujemo, uzeti široku definiciju od koje polazi Hobsbawm (*ibid*: 10-11) kada navodi da će početna radna pretpostavka biti ta da se svaka dovoljno velika skupina ljudi pripadnici koje se smatraju pripadnicima „nacije“ uzima kao takva.

Vjerojatno najpoznatija definicija nacije je ona Benedicta Andersona (1990, 17) koji ju određuje kao „zamišljenu političku zajednicu, i to zamišljenu kao istovremeno inherentno ograničenu u suverenu“. Za naš rad, jednako nam je važna i definicija Miroslava Hrocha (1985, 4-5) koji naciju definira kao „veliku društvenu grupu koju karakterizira kombinacija više vrsta odnosa (ekonomskih, teritorijalnih, političkih, vjerskih, kulturnih, jezičnih, itd.) koji proizlaze, s jedne strane iz rješenja pronađenog za antagonizam čovjeka i prirode na određenom kompaktnom prostoru, a s druge strane, iz odraza tih odnosa u ljudskoj svijesti“.

Nacionalizam. Blizu ili jednako širok pojam kao i nacija. Ernest Gellner (1983: 1) ga opisuje kao „političko načelo prema kojemu političke i nacionalne jedinice moraju biti kongruentne“. Za Anthonyja Smitha (1998, 119) nacionalizam je „ideološki pokret za postizanje i održavanje autonomije, jedinstva i identiteta da predstavlja stvarnu ili potencijalnu 'naciju“ . U Sociološkom leksikonu (1982, 381) nacionalizam je definiran kao „pokret nacionalne isključivosti i hegemonije, gdje se sopstvena nacija nekritički pozitivno vrednuje u odnosu na druge“.

Katalonski pokret za nezavisnost je politički i društveni pokret u Kataloniji koji teži ostvarivanju potpune nezavisnosti ove autonomne zajednice od Španjolske s ciljem stvaranja nezavisne države. Pokret čine društveni i politički akteri koji pripadaju različitim političkim opcijama i ideologijama i koristi se različitim političkim strategijama kako bi postigao nezavisnost.

Neki od pristalica nezavisnosti zalažu se za jednostrano održavanje referenduma i proglašenje nezavisnosti dok se drugi zalažu za dogovoreni referendum sa Španjolskom državom putem kojega bi se borili za stjecanje nezavisnosti.

Statut autonomije. Prema Španjolskom Ustavu (Članak 147.1.): „temeljna institucionalna norma svake autonomne zajednice koje država priznaje i štiti kao sastavni dio svoga pravnog sistema“. Statuom se regulira stupanj autonomije i unutarnje organizacije autonomnih zajednica u Španjolskoj. Njime se određuju se političke, administrativne, financijske, jezičke i druge ovlasti koje određena autonomna zajednica ima unutar španjolskog političkog sistema. Statut autonomije šalje se na referendum kako bi ga stanovništvo određene zajednice podržalo ili odbilo i usvaja se kao rezultat političkih pregovora i dogovora između centralnih vlasti i vlasti autonomne zajednice.

Suverenizam DRAE definira kao „politički pokret koji zagovara suverenost nekog teritorija.“ U kontekstu katalonskog pokreta za nezavisnost, suverenizam se odnosi na želju jednog dijela katalonskog javnog mnijenja da se osamostali od Španjolske i da stvori vlastitu državu.

Javno mnijenje. U Sociološkom leksikonu (1982: 249) opisano kao: „oblik kolektivnog rasuđivanja političke javnosti o društvenim situacijama koje su od posebnog značaja za razvoj društvenih zajednica i njihovog društveno-političkog sistema. Javno mnijenja predstavlja formu eksplikacije i objektivizacije društvenih stavova političke javnosti o relevantnim društvenim situacijama i na tome je zasnovana njegova funkcija.“

3. Ciljevi istraživanja

3.1. Znanstveni cilj

Cilj ovog rada je da ispita rast i kretanje pokreta za nezavisnost Katalonije. Na tragu Josepa Marije Antentasa (2019: 9) držimo da je dinamika rasta pokreta „posljedica trostruke akumulativne dinamike: reakcionarne logike agresivnog španjolskog nacionalizma, neuspjeha reforme Statuta autonomije i njegovog pada na Ustavnom sudu 2010. te učinaka ekonomske krize

i primjene mjera štednje koje su pogodile većinu stanovništva u Španjolskoj.“ Naši ciljevi također biti će identificirati ključne društvene i političke subjekte odgovorne za rast pokreta za nezavisnost, ukazati na političke, društvene i ekonomske dimenzije rasta pokreta, a osim toga, istražiti ćemo i kako su navedeni faktori utjecali na rast pokreta te koje je on društvene i političke posljedice imao. Na kraju ćemo anticipirati budućnost pokreta.

3.2. Društveni cilj

Društveni cilj ovoga rada jeste analizirati društvene, političke i historijske procese koji su doveli do rasta pokreta za nezavisnost u Kataloniji, a kako bi se razumio rast sličnih pokreta u budućnosti u svijetu. Također, jedan od društvenih ciljeva ovoga rada je i upoznati domaću akademsku zajednicu, poglavito sociološku i politološku, studente i nezavisne istraživače sa temeljnim pitanjima i problemima katalonskog pokreta za nezavisnost, njegovom historijom, strukturom i dinamikom, ali isto tako i ukazati na temeljna pitanja teritorijalne organizacije i nacionalnih projekata španjolske države. Ovaj rad čitatelju će pomoći i da identificira ključne društveno-političke subjekte, te osobe koje su oblikovale društveno-političku povijest suvremene Katalonije.

4. Sistem hipoteza

4.1. Generalna hipoteza

Rast katalonskog pokreta za nezavisnost ovisio je o društvenim i političkim kretanjima u suvremenoj Španjolskoj i Kataloniji.

4.2. Posebne-pojedinačne hipoteze

PH. 1. Agresivni španjolski nacionalizam, posebno onaj kojega je u devedesetim i početkom dvijehiljaditih obrazovao bivši predsjednik PP-a José María Aznar utjecao je na rast independentističkog pokreta u Kataloniji.

PH. 2. Presuda Ustavnog suda Španjolske u predmetu katalonskog Statuta autonomije uzrokovala je osjećaj kolektivnog nepriznavanja kod značajnog dijela katalonskog društva i važan je politički razlog rasta independentizma u Kataloniji.

PH. 3. Učinci ekonomske krize (2008-2014) bili su najvažniji faktor za rast pokreta za nezavisnost u Kataloniji.

5. *Teorijski okvir rada*

Temeljni okvir kroz koji ćemo analizirati formaciju, rast katalonskog pokreta za nezavisnost, katalonski nacionalizam i njegovu mutaciju ka independentizmu bit će historijsko-sociološki i sociološko-politički. Teorijski format na kojemu zasnivamo analizu predmeta rada čine tri sociološke perspektive: na području formacije nacija i nacionalizma, a vezano za kontekst koji obrađujemo, najvećim dijelom oslanjamo se na modernističke teorije i teoretičare nacije i nacionalizma. Među njima, najvažniji su nam Miroslav Hroch, Eric Hobsbawm i Benedict Anderson. Posebno nam je važna perspektiva Miroslava Hrocha (1985) i koncept višefazne kronologije u stvaranju nacije, kao i perspektiva nacije kao historične kategorije, integrirane kombinacijom više vrsta objektivnih odnosa. Integracija tih perspektiva omogućava nam da kvalitetnije razumijemo društveno-političke procese koji su oblikovali katalonski nacionalni identitet i da prepoznamo ključne faktore koji su utjecali na rast i evoluciju pokreta za nezavisnost u Kataloniji.

Jednako nam je važna teorija sukoba. Kroz prizmu te teorije istražujemo kako su ekonomske, političke, društvene i kulturne sile utjecale na nastanak i razvoj katalonskog pokreta za nezavisnost, posebno naglašavajući sukobe različitih interesa unutar društva (kako katalonskog, tako i španjolskog). Tu se najviše koncentriramo na radove Marine Subirats i istražujemo ulogu različitih društvenih struktura i političkih subjekata u oblikovanju društvenih sukoba i političkih procesa u Kataloniji i Španjolskoj. Značajna nam je i koncepcija Mary Douglas o utjecaju

institucija kao društvenih agenata važnih za formiranje mišljenja. Ta koncepcija pomaže nam da razumijemo kako su institucije, poput medija, političkih stranaka i obrazovnog sistema imale utjecaj na oblikovanje katalonskog nacionalnog identiteta i na rast pokreta za nezavisnost. Pažnju također obraćamo na teorije novih društvenih pokreta kako bismo razumjeli organizacijske aspekte samog pokreta.

5.1. Metode i tehnike

U radu se primarno koristimo kvalitativnom metodologijom i najvećim dijelom se oslanjamo na knjige, akademske i publicističke radove autora i autorica iz Španjolske i Katalonije koji su tretirali teme koje se tiču razvoja katalonskog pokreta za nezavisnost, formacije nacionalnog identiteta Katalonije i Španjolske, političke organizacije Španjolske, španjolske tranzicije u demokraciju i španjolskih nacionalizama (španjolskog, katalonskog, baskijskog, galješkog). Koristiti ćemo se također člancima iz periodičnih publikacija i internetskih portala.

Dio podataka koje smo koristili prikupili smo iz anketa javnog mnijenja u Kataloniji koje je provodilo tijelo katalonskog *Generalitata*, Centar za ispitivanje mišljenja (CEO). Navedene ankete koristili smo kako bi opisali i analizirali tendencije pokreta za nezavisnost te stavove stanovnika Katalonije po pitanjima koja smo smatrali relevantnim za ovo istraživanje. Utoliko smo u istraživanju koristili i kvantitativnu metodologiju.

Specifičnije, u radu ćemo koristiti deskriptivnu metodu, deduktivnu metodu, metodu analize i sinteze, statističku metodu, metodu kompilacije i historijsku metodu. Također, služiti ćemo se analizom sadržaja znanstvenih radova i dokumenata koji se odnose na problemsko pitanje i predmet istraživanja.

6. Znanstvena i društvena relevantnost istraživanja

Znanstvena opravdanost ovog istraživanja proizlazi iz potrebe za dubljim razumijevanjem faktora koji su doprinijeli rastu i razvoju independentističkog pokreta u Kataloniji. Analiza kretanja katalonskog pokreta za nezavisnost omogućava nam da šire sagledamo i razumijemo pokrete za nezavisnost općenito, koncepte suverenizma, prava naroda na samoodređenje, različite oblike nacionalnih identiteta, te (unutarnju) dinamiku takvih i sličnih društvenih pokreta.

Društvena opravdanost ovog rada biti će sadržana u prevođenju pojedinih pojmova sa španjolskog i katalonskog jezika na naš, te u upoznavanju šire zajednice sa društvenim i političkim kretanjima u Španjolskoj i Kataloniji. Osim toga, ovaj će rad pružiti i pružiti pregled znanstvene sociološke, politološke i historiografske literature koja tretira društvene, povijesne, političke i ekonomske probleme suvremene Španjolske i Katalonije.

7. Vremensko i prostorno određenje istraživanja

Ključni vremenski okvir unutar kojega ćemo analizirati fenomen rasta katalonskog pokreta za nezavisnost bit će onaj između 2000. i 2019. Početak dvijehiljaditih uzimamo jer se radi o periodu kada je nakon dugo vremena došlo do promjene vlasti u Kataloniji. Sa tom promjenom, počeo je proces izrade novog Statuta autonomije. 2019. smatramo važnom jer je to bila godina u kojoj je Vrhovni sud Španjolske osudio independentističke lidere zbog organizacije referenduma o nezavisnosti 2017. Obuhvatiti ćemo dijelove devetnaestog i dvadesetog stoljeće kako bismo opisali procese nacionalnog određenja Katalonaca i Španjolaca, ispratili periode vladavine različitih monarhijskih režima, građanskog rata, frankizma i perioda španjolske tranzicije u demokraciju.

Prostorni okvir koji nas zanima jeste teritorij španjolske autonomne zajednice Katalonije i same Španjolske.

1. OPĆI POLITIČKI KONTEKST: POSTFRANKISTIČKA ŠPANJOLSKA

1.1. Španjolska za vrijeme frankizma

Suvremena španjolska država značajno je oblikovana ishodom Španjolskog građanskog rata (1936-1939). Kao što je poznato, u sukobu republikanaca i frankista, pobijedili su frankisti potpomognuti fašističkom Italijom i nacističkom Njemačkom. Njihovom pobjedom pala je druga Španjolska republika koja je trajala od 1931. do kraja rata. Sa dolaskom na vlast Francove nacional-katoličke diktature vršeni su najbrutalniji zločini nad političkim neistomišljenicima; u prvom redu, nad komunistima, socijalistima, anarhistima i socijaldemokratima. Strijeljanja i mučenja neistomišljenika, prinudni rad, krađa beba sa „crvenim genom“ bili su sastavni dio postratne Španjolske. Mnogi republikanci također su bili prinuđeni napustiti državu. Iako tema frankizma i postfrankističke tranzicije zahtjeva znatno širu raspravu, u sljedećim recima pokušat ćemo rezimirati i predočiti najvažnije elemente, odrednice i činjenice vezane za taj period.

Nakon samog kraja rata vođena je snažna propaganda protiv republike i republikanaca. Ratna propaganda i ubijanja nisu bili dovoljni, pa se i u postratnim godinama nastavilo sa represijom i eliminacijom zagovornika republike. Hugh Thomas (1980, 334) piše da su po završetku rata „novine i knjižare [u Španjolskoj] bile preplavljene pripovijestima o najgorim zvjerstvima pod republikom, a naredbom je određeno da se sve liberalne i 'marksističke' knjige uklone i sa privatnih polica. Po većim gradovima priređena su simbolička paljenja marksističkih knjiga. Širom zemlje razlio se val pobunjeničke propagande koja je poraženima, ako su i preživjeli, teško dopuštala čak i skrivene misli a kamoli zaposlenje. Ton je dat u jednoj emisiji Radio Nacionala 2. aprila: „Španjolci, budite budni! Mir ne znači lagodan i kukavički odmor pred Poviješću... Španjolska ostaje u ratnom stanju!“. Ta je tvrdnja bila točna. Kako se i očekivalo, organiziran je užasan progon. Uz već prenatrpene tamnice stvoreni su golemi logori u koje su kao stoka utjerani republikanski političari, vojnici i oficiri, gdje se s njima često postupalo surovo i gdje su ih držali godinama. Mnoge su vojni sudovi osudili na smrt, pa iako su te kazne često komutirane, redovno su zamijenjene robijom od trideset godina. Istina, događalo se da se ta kazna smanji i na deset godina, ali je bilo i osuđenih na smrt koji su po dvije godine čekali hoće li ih

smaknuti ili neće. Novi generalni sekretar UGT-a, Rodríguez Vega, koji je uspio pobjeći iz Španjolske krajem 1939., računao je da je do 1942. kroz zatvore i logore nacionalističke Španjolske prošlo oko dva milijuna ljudi od kojih su mnogi godinama robijali na prisilnom radu, neki i na izgradnji čudovišnog mauzoleja, Doline palih, ružnoga zdanja što je imao nadmašiti Escorial u Guadarami i primiti poginule u građanskom ratu. I većina robijaša morala je svakodnevno pozdravljati fašističkim pozdravom.“

Pobjedom Francovih trupa na vlast je došao režim koji se identificirao sa fašističkim režimima onoga vremena (Italijom i Njemačkom) i koje je oponašao u najvažnijim aspektima političkog, društvenog i ekonomskog života (Saz, 2004, 245). Pred političkim izazovima koje su postavili radnički pokret, laicistički republikanizam, regionalizmi, periferni nacionalizmi te drugi emancipatorski i demokratski pokreti, kao i sam feminizam, pobijedile su moćne i tradicionalne elite. Snaga oružja omogućila je tim snagama i elitama da nastave svoju vladavinu četrdeset godina, kao i da odaberu duboko nejednaki i reakcionarni način ulaska Španjolske u glavne ekonomije kapitalističkog bloka“ (Rodríguez Barreira, 2018, 183).

U frankističkoj Španjolskoj zabranjen je rad svih političkih stranaka osim Francove Falange (*Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista*), zabranjeni su sindikati, javna sfera je uništena, svaki vid opozicije brutalno je gušen pod sloganom „Španjolska – jedna, velika, slobodna!“ (*¡España, una, grande, libre!*). U tom smislu, važno je spomenuti i strogo centralistički karakter države sa kojim je stiglo ukidanje autonomija regijama. Regije koje su u Drugoj republici imale autonomiju, Katalonija i Baskija (Galicija je na referendumu izglasala projekt Statuta autonomije, ali on nije stupio na snagu zbog Građanskog rata) u frankizmu su izgubile autonomiju. Također, ograničavana su i ukidana prava žena, pa tako žene sve do kraja diktature nisu mogle biti zaposlene bez prethodnog odobrenja muškarca (iako su, usprkos tome postojale određene profesije u kojima zapošljavanje žena bilo zabranjeno). Nisu postojale mješovite škole, a abortus i razvod su bili zabranjeni. Jedini službeni jezik bio je španjolski, dok su katalonski, baskijski i galicijski bili izloženi represiji. Ranije smo spomenuli prinudni rad poraženih snaga u koncentracijskim logorima i masovne krađe beba od roditelja sa „crvenim genom“ pod pokroviteljstvom Katoličke crkve. Na kraju, ovaj period valja zaokružiti činjenicom da je trećina frankističkih žrtava ubijeno nakon rata (*ibid*, 187).

1.2. Kraj frankizma i tranzicija

36 godina brutalne nacional-katoličke diktature značajno je oblikovalo politički kontekst postfrankističke Španjolske. Kada je Franco umro, 20. novembra 1975. započelo je i preoblikovanje političke panorame Španjolske. Režim uspostavljen tada (1978.) traje i dan danas. Ipak, kako pišu Carme Molinero i Pere Ysàs (2018, 12), „smrt diktatora nije značila i istovremenu smrt diktature, kako se ponekad razumije, ili kao što ju se krivo gleda: kao jednu kronologiju koja kraj frankizma zaokružuje sa 1975.“ Frankistički državni aparat i njegove institucije i dalje su nastavile postojati. Da bi smo ovaj dio bolje razumjeli, potrebno je vratiti se nekoliko godina unazad.

Princ Juan Carlos, unuk kralja Alfonsa XIII određen je od strane Franca za njegovoga nasljednika. Prije nego što je frankistički pseudo-parlament ratificirao njegovo imenovanje za kralja, Juan Carlos morao je prisegnuti da će čuvati Temeljne zakone kraljevstva i principe Nacionalnog pokreta (Francove Falange). Nakon imenovanja Juana Carlosa za Francovog nasljednika, Franco je izrekao čuvenu rečenicu: „... odluka koju ćemo donijeti danas uvelike će doprinijeti da sve bude *vezano i dobro svezano* za budućnost“ („*a que todo quede atado y bien atado para el futuro*“), želeći time naznačiti da će se nacional-katolička diktatura nastaviti i nakon njega. Na temelju Zakona o nasljeđivanju na mjestu šefa države, 22. novembra 1975. kralj Juan Carlos I preuzeo je dužnost šefa države. Kralj je imenovao novu vladu. Najprije je njezin mandatar bio Carlos Arias Navarro koji je inzistirao na nastavku frankizma bez Franca. Na taj nastavak računao je kompletan ultrafrankizam (znan kao „bunker“), znatno širok dio političke nomenklature i članske baze režima, te većina zapovjednika Oružanih snaga (*ibid*, 13). U julu 1976. Arias Navarro podnosi ostavku na kraljev zahtjev (zbog telefonske špijunaže svojih ministara i kralja). Kralj potom proglašava Adolfa Suáreza za novog mandatara.

No, krhkost režima bila je vidljiva i prije Francove smrti. Nakon ETA-inog ubojstva prvog Francovog čovjeka, admirala Luisa Carrera Blanca u decembru 1973., započeo je ciklus do tada najekstremnijih i najradikalnijih protesta u postratnoj Španjolskoj. „Radnicima i studentima su se u protestima pridružili brojni ljudi iz okolnih kvartova, seljaci, domaćice, feministkinje kao i aktivisti za prava seksualnih manjina. Motivi zbog kojih se protestiralo svaki su put bili sve raznolikiji, ali protesti koji su uživali najveću potporu i imali najveću masivnost bili su oni za

amnestiju političkih zatvorenika. Ti su prohtjevi implicitno utjelovljavali zahtjev za građanskim pravima kao što su pravo na slobodno izražavanje, pravo na slobodu okupljanja i prosvjedovanja, pravo na udruživanje i štrajk“ (Rodríguez Barreira, 2018, 202-203). Također, 1974. u aprilu u Portugalu se dogodila Revolucija karanfila u kojoj je zbačen portugalski diktator sličnog ideološkog profila kao i Franco, Marcelo Caetano. Portugalska revolucija posebno je podigla nadanja za zbacivanje diktature i u Španjolskoj.

Za to vrijeme, na španjolskoj opoziciji se formiraju dva bloka sa kojima frankisti bili prinuđeni pregovarati nakon Francove smrti. Bili su to Demokratsko vijeće Španjolske (*Junta Democrática de España*), osnovano u julu 1974. godine i predvođeno Komunističkom partijom Španjolske (PCE), te Platforma za demokratsku konvergenciju (*Plataforma de Convergencia Democrática*) osnovana u junu 1975. i predvođena Socijalističkom radničkom partijom Španjolske (PSOE). U svom prvom manifestu, kako piše Juliá (1999, 208-209) „Junta se izjasnila za raskid sa režimom uz formiranje privremene vlade koja će preuzeti vlast pomoću generalnog štrajka ili narodno-demokratskom akcijom i potom na referendumu postaviti pitanje o budućem uređenju države; monarhija ili republika. Juntina strategija podsjećala je na strategiju koju su slijedile republikanska i socijalistička opozicija za vrijeme vlade Dámasa Berenguera: generalni štrajk, pad monarhije, formiranje privremene vlade i raspisivanje izbora. Veoma bitna razlika bila je u tome što 1975. nitko nije razmišljao o mogućnosti oružane pobune ili o značajnijoj podršci iz sektora vojske. Junta je također zahtijevala političku amnestiju, legalizaciju političkih stranaka, demokratska prava na okupljanje, demonstracije i udruživanje, te utvrdila da bi se izbori trebali raspisati u razdoblju od osamnaest mjeseci od uspostave privremene vlade. Platforma za konvergenciju s druge strane željela je demokratski raskid s režimom, ali je bila spremna stupiti u pregovore s Vladom kako bi postupno osvajala „parcele slobode“. Od prvog trenutka, za Platformu, strategija rupture zagovarana u njihovim deklaracijama i manifestima bila je obojena spremnošću za pregovore sa sektorima vlasti koji su bili za proces demokratizacije, dok su istovremeno zauzimali sve veći prostor na političkoj sceni.“

U povećanom intenzitetu, sa štrajkovima i protestima se nastavilo nakon Francove smrti. Jaime Pastor (2019) tako navodi da je „od početka januara 1976. Španjolsku zahvatio najveći val štrajkova u povijesti države – izuzimajući razdoblje Druge republike.“ Najveći broj štrajkova organizirale su Radničke komisije (*Comisiones Obreras – CCOO*) koje tada naglo počinju

uvećavati broj članova. Budućnost uređenja Španjolske bila je sve neizvjesnija. Vlasti su se itekako bojale protesta. 3. marta 1976. oko šest hiljada radnika iz baskijskog grada Vitorije-Gasteiz pokrenulo je generalni štrajk. Tog dana španjolska civilna garda ušla je u jednu od crkava u kojoj je bio planiran radnički skup i naredila završetak okupljanja do kojega nije došlo. Reakcija civilne garde bila je bacanje suzavca, što je izazvalo paniku i bijes među prisutnima. Gardisti su onda otvorili vatru na štrajkače te ranili 150 i ubili petoro ljudi. Odgovornost za ovaj masakr snosi tadašnji ministar unutarnjih poslova, Manuel Fraga, koji je nekoliko dana nakon masakra pripremio tim istim radnicima kazavši: „Neka ovaj tužni primjer posluži kao velika lekcija za cijelu zemlju u narednim mjesecima“ (Campelo, 2016). Inače, nikad osuđeni Fraga i kasnije je zauzimao visoke položaje u španjolskoj politici i u Narodnoj stranci (PP). Protesti su se nastavljali, a frankistički državni aparat nije prezao od nasilja. Mariano Sánchez Soler, autor knjige *Krvava tranzicija* (2018, 353), navodi da je od 1975. do 1983. zbog političkog nasilja institucionalnog porijekla ubijeno 188 ljudi.

Netom nakon Francove smrti, u decembru 1975. vođa tada jake i važne Komunističke partije Španjolske, Santiago Carrillo govorio je na mitingu PCE-a u Rimu: „Ovih dana naša zemlja prolazi kroz presudne trenutke. Umro je Franco, a kralj Juan Carlos I je okrunjen. U epohi kada je sve manje kraljeva i u kojoj narod ne prihvaća legendu da je kralj tu „po milosti božjoj“, nijedan demokrat ne bi trebao biti iznenađen time što mi Španjolci ne dočekujemo s radošću kralja koji dolazi 'po milosti Francovoj', a čija se misija, na temelju njegove zakletve izrečene pred Kongresom, sastoji u nastavljanju frankizma“ (*Palabras de Carrillo sobre el Rey Juan Carlos I en 1975.*, 2014)². No, samo mjesec dana kasnije, Carrillo počinje mijenjati diskurs. Povod tomu bio je razgovor sa kraljem koji mu je obećao da bi – ukoliko bude voljan napraviti određene kompromise – PCE mogla biti legalizirana u novom političkom sistemu Španjolske.

I dok je opozicija vodila pregovore sa reformističkim sektorom diktature, „u Madridu je u septembru 1976. više od 100 000 ljudi prisustvovalo maršu pod sloganom „Kruh, rad i sloboda“. Istovremeno su trajali su protesti i u drugim regijama. Čak milijun ljudi prisustvovalo je *Diadi*, nacionalnom danu Katalonije, tražeći slobodu, amnestiju i Statut autonomije, dok je u novembru štrajkalo barem milijun radnika tražeći slobodu, amnestiju i povećanje plaća“ (Radcliff, 2018,

---

² Palabras de Carrillo sobre el Rey Juan Carlos I en 1975. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=ed-YTwwRRZw>. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

216). Nema dvojbe o tome da se režim jako bojao mobilizacija. Iako je u svojim rukama imao snage reda, situacija je nerijetko izmicala kontroli. Pogotovo se tako činilo za vrijeme vlade Ariasa Navarra.

Ipak, Suárezova vlada (koja je bila mekša od one Ariasa Navarra) imenovana u julu 1976. preduhitrila je proteste i započela pregovore sa opozicijom o ustroju budućeg režima. Pregovore je najprije počela sa PSOE-om, kršćanskim demokratima i katalonskim nacionalistima. Još uvijek ne konkretno sa Komunističkom partijom. Rezultat tih pregovora bio je Zakon o političkoj reformi usvojen 18. novembra, odobren sa 94,2% glasova „za“ na referendumu u decembru (Juliá, 2018, 381). Ovaj zakon omogućio je tranziciju iz diktature u parlamentarnu monarhiju. Međutim, glavni problem s kojim se tada suočavao Suárez bila je legalizacija Komunističke partije. Mnogi tvrde da je legalizacija PCE-a najteža odluka koju je Suárez imao donijeti u tranziciji i to ne toliko zbog toga što se reformistički sektor diktature bojao PCE-a, nego jer se bojao reakcije Vojske koja je inzistirala na tome da PCE ne smije biti legalizirana.

U januaru 1977. političko nasilje doseglo je visok intenzitet, premda ga sada nisu provodile policijske snage, već grupe koje su pokušale prekinuti započeti proces reformi. Jedna od tih grupa bila je i ekstremno desna organizacija Nova snaga (Fuerza Nueva), čiji su članovi 24. januara 1977. u madridskoj četvrti Atocha izvršili teroristički napad ubivši pet advokata i članova PCE-a i CCOO-a i ranivši još četiri osobe. Vlada je, kako se čini, „po prvi put uvidjela da bi cijela njena strategija mogla odvesti u nekontrolirano nasilje, pa je stoga pokušala zabraniti ogromno prisustvo ljudi na sahrani advokata, ali je, na kraju, bila prisiljena popustiti jer su u PCE-u bili čvrsti i odlučni u namjeri da pokopaju svoje drugove javno, makar i bez dozvole vlasti. Uz to, pojavio se snažan val solidarnosti, posebno među pravnicima. Marš koji su organizirali komunisti bio je impresivan; deseci hiljada ljudi bili su na ulicama tijekom sahrane. Red je održavalo dvije hiljade članova Partije, a snagu su pokazali svojom suzdržanošću i disciplinom. (...) Na tom nivou, bilo je nemoguće ignorirati „komunističko pitanje“ koje je postalo pravi test za demokraciju; za strategiju kojom se vodio Suárez, veći bi rizik bio ostaviti PCE van igre nego ju legalizirati“ (Molinero i Ysàs, 2018, 127-128). Tako su Suárez i Carrillo u šestosatnim pregovorima krajem februara postigli dogovor: PCE će biti legalizirana, ali pod uvjetom da prihvati monarhiju, crvenožutu zastavu i himnu (onu rojalističku, *La Marcha Real*). Carrillo je na to pristao, te je tako PCE legalizirana 9. aprila 1977. godine. To će za Komunističku partiju imati cijenu: zbog Carrillove

pretjerane popustljivosti prema novom režimu, Partija – koja je bila u usponu – u narednim će godinama izgubiti mnogo članova koji su prihvaćanje monarhije, crvenožute zastave i himne vidjeli kao izdaju.

15. juna 1977. održani su prvi parlamentarni izbori u Španjolskoj od Druge republike. Odaziv je bio izuzetno visok, 78,8%. Relativnu većinu, točnije 34%, osvojila je Unija demokratskog centra (*Unión de Centro Democrático*) čiji je predsjednik bio Adolfo Suárez. Ovakav rezultat nije bio čudo budući da je UCD imala sva sredstva za komunikaciju u svojim rukama. Blizu 30% osvojila je PSOE, 9% Komunistička partija Španjolske i 4% Narodna socijalistička partija-Socijalističko jedinstvo (PSP-US). 6,8% glasova osvojile su regionalne stranke. Vrlo slab rezultat (8%) ostvarila je stranka Narodno jedinstvo (*Alianza Popular*) koju su formirali i mahom činili najvjerniji pristaše frankizma (*Historia Electoral*, n.d.)³.

Suárez je odlučio formirati manjinsku vladu koju su vrlo brzo dočekala dva važna pitanja: pitanje amnestije i pitanje teritorijalne organizacije. Opozicija je tražila punu amnestiju za sva djela i delikte čiji su motivi počinjenja bili politički i koji su izvršeni između 18. jula 1936. i 15. decembra 1976. Iako je reformistički sektor diktature dvojio o usvajanju Zakona zbog djelovanja ETA-e, Zakon je usvojen 15. oktobra 1977. Ovaj Zakon stvorio je brojne probleme u kasnijim slučajevima procesuiranja frankističkih zločina počinjenih za vrijeme diktature.

Dok se u parlamentu raspravljalo o regionalnom pitanju, „Vlada je započela razgovore sa dvojicom bivših predsjednika vlada (Katalonije i Baskije) u egzilu; Josepom Tarradellasom i Jesúsom Marijom de Leizaolom. Taradellas je odbio mogućnost bilo kakvog kompromisa koji ne bi obuhvaćao ponovno uspostavljanje *Generalitata*. 29. septembra 1977., zakonom-dekretom ponovno je uspostavljen Generalitat, ali bez specifičnih atribucija i sa organima vlade čija je kompozicija ostala pred odlukom predsjednika koji je imenovan kraljevskim dekretom na prijedlog predsjednika Vlade. Tarradellas se nakon toga ponovno vratio u Barcelonu. Sličnu strategiju Vlada je planirala napraviti i sa Leizaolom, ali je on preferirao da Skupština baskijskih parlamentaraca pregovara o ponovnom uspostavljanju autonomije sa ministrom za Regije, Manuelom Calverom. Rezultat pregovora bio je uspostavljanje Vrhovnog baskijskog vijeća čiji je

---

³ Elecciones Generales 15 de junio de 1977. Dostupno na: <https://www.historiaelectoral.com/e1977.html>. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

predsjednik bio Ramón Rubial iz PSOE-a. Uspostava autonomije u Baskiji i Kataloniji 'probudila' je i druge regije koje su tražile autonomiju, a koju su kraju je dobile zakonom-dekretom. Bile su to Galicija, Aragonija, Valencijska zajednica, Kanari, Andaluzija, Ekstremadura, Kastilja i Leon i Kastilja-La Manča“ (Julia, 2018, 495-496).

Nakon izbora, započeta je izrada novog ustava. Izbora za Ustavotvornu skupštinu nije bilo. Najprije je Suárezova vlada sama pokušala izraditi nacrt ustava, ali se opozicija suprotstavila tome inzistirajući da i ona učestvuje u izradi (nacrt) Ustava. Imenovano je semodoročlano vijeće koje je trebalo pripremiti nacrt ustava. To vijeće činili su tri člana UCD-a, te po jedan iz PSOE-a, PCE-a, AP-a i ispred katalonske i baskijske manjine Miquel Roca (kojemu je svoje mjesto ustupila PSOE). S obzirom na to da je desnica bila većinski zastupljena i na to da je imala kompletan državni aparat u svojim rukama, lijeve stranke morale su raditi više kompromisa. Ustav je pisan u potpunoj tajnosti i iza zatvorenih vrata. Nacrt je završen u aprilu 1978., nakon čega je Ustavna komisija počela raspravu o njemu. Konačno, 31. oktobra nacrt Ustava izglasan je u Kongresu i Senatu koji je poslat na referendum. 6 decembra održan je referendum o novom Ustavu kojega je odobrilo blizu 88% glasača, 8% je bilo protiv uz izlaznost od 67% (*Ajuntament de Barcelona*, n.d.)⁴. Nakon odobrenja Ustava, Suárez raspisuje nove izbore čiji su rezultati bili gotovo identični prošlima. Njihov rezultat bila je treća Suárezova vlada, čime bi se mogao označiti završetak španjolske tranzicije. Makar neki autori smatraju da je tranzicija završila nakon neuspjelog pokušaja državnog udara koji je izveo Antonio Tejero 23. februara 1981. nakon kojega je Suárez podnio ostavku, a zamijenio ga je Leopoldo Calvo-Sotelo čija je vlada trajala do aprila 1982. kada je na izborima pobijedila PSOE. Od tada, Španjolska se profilirala kao *de facto* dvostranačka država u kojoj su samostalno ili kao *senior* partneri vladali stranka lijevog centra, PSOE, i stranka desnice, PP (koja se kao takva konstituirala 1989. spajanjem bivše Alianze Popular, dijelova UCD-a i drugih stranaka na desnici).

1.3. Španjolska kao parlamentarna monarhija: temeljna pitanja, problemi i antagonizmi

---

⁴ Referendum Constitución Española en otros ámbitos. 6 diciembre 1978. Dostupno na: https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/castella/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref78/r22.htm. Pristupljeno 6. 5. 2024.

Nakon smrti Francisca Franca i uspostave demokracije, Španjolska je, bez ikakve dvojbe, značajno napredovala. U tom razdoblju, izgradila je pristojnu socijalnu državu koja je omogućila veći stupanj socijalne zaštite za svoje građane. Legalizacija političkih stranaka, slobodni izbori, te izgradnja demokratskih institucija predstavljali su ključne korake u demokratizaciji društva. Uslijedio je i značajan ekonomski rast, radilo se na obnovi i modernizaciji infrastrukture, a poboljšan je i nivo radničkih prava. Svi ovi aspekti zajedno doprinijeli su stvaranju jednog stabilnijeg, prosperitetnijeg i inkluzivnijeg društva u Španjolskoj. Unatoč tim i drugim postignućima, Španjolska se i dalje suočava s nizom problema koji zahtijevaju pažnju. Premda ova tema iziskuje dužu eksplanaciju, ovdje ćemo se usredotočiti na nekoliko temeljnih problema današnje Španjolske koje smatramo važnima za ovaj dio rada: njen teritorijalni ustroj, ekonomsko stanje i temu povijesnog sjećanja.

Španjolski se Ustav, kako Članku 2. njegovog teksta piše, „temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije, zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca. On priznaje i garantira pravo na autonomiju nacionalnosti i regija koje ju čine, kao i solidarnost među njima.“ Te nacionalnosti (makar Ustav ne nudi definiciju tog pojma) i regije administrativno su organizirane u autonomne zajednice i imaju svoje statute autonomije koji sadrže skup normi specifičnih za svaku od tih zajednica. U kontekstu takvog ustavnog okvira, Španjolska je organizirana kao zemlja regija i decentralizirana unitarna država. Ovakva organizacija, kako navodi Pastor (2014) otvorila je određenim autonomnim zajednicama, kao što su Baskija, Navara i Katalonija, mogućnost da razviju nešto širi model autonomije, ali koji je uvijek izložen kontroli centralne države i pod nadzorom Ustavnog suda koji se formira na temelju dogovora dvaju najvećih stranaka u državi (PP-a i PSOE-a).

Takva državna kompozicija stvorila je nezadovoljstvo kod dijela građana i političkih elita u tri autonomne zajednice: Baskiji, Navari⁵ i Kataloniji; ali ponajprije u Baskiji. Problem političkog terorizma s kojim se Španjolska dugo suočavala bio je i dio teritorijalnog problema. Baskijska teroristička organizacija ETA (koja je za cilj imala stvaranje nezavisne Baskije) počela je sa djelovanjem još za vrijeme frankizma, a službeno se ugasila 2018. (makar je odluku da napusti

---

⁵ Historijsku regiju Baskije čine dvije španjolske autonomne pokrajine (Baskija i Navara) i tri francuska departmana (Donja Navara, Labort i Sola). Iako su autonomna zajednica Baskija i Navara zasebni dijelovi u teritorijalnoj podjeli Španjolske, zajedno (sa francuskom Baskijom) čine ono što se naziva „historijskom regijom“ Baskije. Na španjolskom: *País Vasco*, na baskijskom: *Euskal Herria*.

oružanu borbu donijela 2011.). ETA-ina borba nije dovela do nezavisnosti Baskije, ali u baskijskom društvu i dalje postoji nezadovoljstvo trenutnim teritorijalnim modelom koje se manifestira kroz, nekada manje, a nekada veće težnje za nezavisnošću ili kroz zahtjev da Baskija bude jedna od federalnih jedinica unutar Španjolske. Na tome tragu, vrijedilo bi spomenuti da je 2003. u Baskijskom parlamentu izglasan Prijedlog političkog Statuta Baskijske zajednice, poznat kao *Plan Ibarretxe*, koji je odbačen u Kongresu 2005. Članak 1. navedenog dokumenta za Baskiju je predlagao model „slobodne pridružene države“ (pridružene Španjolskoj, razumije se), dok je Članak 16. sadržavao prijedlog za „demokratsko pravo na samoodređenje“ (Pastor, 2012: 35). Danas pak, tema nezavisnosti nije među prioritetnijima u ovoj španjolskoj pokrajini. Broj pobornika nezavisnosti Baskije danas ne prelazi 31% (*Eusko Barometro*, 2019, 49)⁶. Takvo raspoloženje se uglavnom temelji na dva faktora: prvo, Baskija i Navara uživaju znatno veću fiskalnu autonomiju u usporedbi s ostalim autonomnim zajednicama; i drugo, najveća baskijska konzervativna stranka, Baskijska nacionalistička stranka (*Partido Nacionalista Vasco* – PNV), zagovara pristup nezavisnosti putem postupnih koraka (koji su svakim danom sve sporiji), umjesto hitnih independentističkih zahtjeva.

U Kataloniji je kronologija teritorijalnog problema imala drugačiju dinamiku. Iako je katalonski *Generalitat* u osamdesetima i devedesetima donosio deklaracije u kojima je izražavao aspiracije za samoodređenjem u budućnosti, katalonski „problem“ u navedenom periodu bio je manje važan od baskijskog. Konflikt na relaciji Barcelona–Madrid dobio je na intenzitetu tek 2010., kada je Ustavni sud u Madridu (po žalbi PP-a) proglasio neustavnim novi i na referendumu u Kataloniji odobreni Statut autonomije. Četrnaest članaka novog katalonskog Statuta okvalificirani su kao neustavni, a njih dvadeset i sedam proglašeno je podložnima sudskom tumačenju. Preambuli Statuta koja govori o Kataloniji kao naciji, po navodu Suda, „nedostaje pravno utemeljenje“. Po njemu je „španjolska nacija jedina priznata Ustavom“ (Sentencia 31/2010 del Tribunal Constitucional, sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña de 2006). Takva presuda izazvala je političke i društvene reakcije u Kataloniji i generirala rast independentizma.

Osim teritorijalnog pitanja, tema koja bitno polarizira španjolsko društvo je i tema povijesnog sjećanja. U tranziciji je došlo do neformalnog „pakta zaborava“ koji je trebao učiniti

---

⁶ Eusko Barometro. *Estudio periódico de la opinión pública vasca*, jun 2019. Dostupno na: https://www.ehu.eus/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1. Pristupljeno 6. 5. 2024.

da se događaji iz prošlosti zaborave i „da se krene dalje“. Tako je reformistički sektor diktature, koji je vodio proces tranzicije usvojio Zakon o amnestiji kojim su oslobođeni svi politički zatvorenici koji su počinili delikte s političkim motivima između 18. jula 1936. i 15. decembra 1976. Ovaj Zakon, prema tumačenju španjolske desnice, trebao je doprinijeti „pomirbi svih Španjolaca, bez obzira na njihovu ideološku poziciju“. Do te pomirbe, jasno, nije došlo, najprije zbog toga jer je dva – dijametralno suprotna – ideološka projekta bilo nemoguće pomiriti, ali i zbog toga što u Građanskom ratu, poraću i vremenu frankizma nije bilo simetrije u broju žrtava. Nakon završetka rata, jedine osobe koje su ubijane (s ponekim izuzecima) bili su republikanci i protivnici Francovog režima. Javier Rodrigo (2008, 27) navodi da je Francov režim nakon rata pobio oko 150 000 ljudi iz političkih razloga. Za vrijeme diktature, pola milijuna ljudi bilo je u koncentracijskim logorima, na hiljade njih bilo je podvrgnuto prisilnom radu, a deseci hiljada bili su prinuđeni napustiti zemlju.

Vrijedi također napomenuti da su se prisilnim, robovskim i polurobovskim radom republikanskih zatvorenika za vrijeme frankizma okoristile brojne tvrtke koje danas jako dobro kotiraju na takozvanom IBEX-u 35 (burzi koju čini trideset i pet najjačih kompanija u državi). Najegzemplarniji u tom smislu bio je slučaj gradnje ogromnog spomenika u (ratu palima) „za boga i Španjolsku“ kojeg je u Dolini Cuelgamuros dao izgraditi Franco. Gotovo cijeli kompleks u Dolini napravljen je zahvaljujući robovskom i polurobovskom radu zatvorenih antifašista, a firme koje su koristile robovski rad u ovom konkretnom slučaju (Agromán, San Román, Huarte i Banús) nikada se nisu ispričale za to, a još manje reparirale žrtve (Torrús, 2012).

Važnu ulogu u počinjenju zločina za vrijeme diktature imala je i Katolička crkva, koja je direktno učestvovala u otimanju i krađi beba roditelja republikanaca. Točnih brojki o broju ukradenih beba nema, ali se može potvrditi da je samo između 1944. i 1954. Patronat San Pablo (kojega je osnovalo frankističko ministarstvo pravde) preuzeo 30 960 djece otete od republikanskih zatvorenika i zatvorenica (Vinyes, 2002). Krađe beba događale su se tijekom čitave diktature, ali i duboko u vremenu nakon Francove smrti. Ukradene bebe, danas odrasle osobe koje su uspjele saznati istinu o svom porijeklu, usprkos navedenoj činjenici, nisu dobili nikakvo kolektivno priznanje, niti reparacije i subvencije od države. Naprotiv, svu inicijativu vode udruge posvećene istraživanjima navedenog problema. Većina tužbi koje stignu pred lokalne ili više sudove odlažu se u arhivu.

U tom smislu, vrijedno je spomenuti da su čak četiri španjolske vlade (dvije PSOE-ove i dvije PP-ove) odbile potpisati i ratificirati UN-ovu konvenciju koji štiti žrtve zločina protiv čovječnosti jer bi njome bio doveden u pitanje Zakon o amnestiji iz 1977. S jedne strane, desnica, ukorijenjena u frankizmu, ne želi pričati o frankističkoj represiji i pokušava opstruirati svaki pokušaj žrtava, njihovih potomaka i onih koji ih zastupaju da dobiju pravnu i moralnu satisfakciju. S druge strane, PSOE-ove vlade napravile su nešto po pitanju povijesnog sjećanja: za vrijeme Zapaterove vlade odobren je zakon koji je omogućio otvaranje masovnih grobnica, ekshumaciju posmrtnih ostataka poginulih republikanaca, promjenu imena nekih ulica koje podsjećaju na period diktature, ali bez diranja Zakona o amnestiji koji blokira pokušaje procesuiranja odgovornih za zločine protiv čovječnosti. Novi zakon o povijesnom (ili demokratskom) sjećanju odobrila je 2021. Vlada PSOE-a i Unidas Podemos. Taj zakon donio je određena poboljšanja u odnosu na prethodni (u političkom, pravnom i tehničkom smislu) ali zbog strahova PSOE-a da zauzme čvrst stav o frankističkoj pljački nakon Građanskog rata, određene crvene crte ova stranka nije prešla. Najvažnija je Zakon o amnestiji čiju derogaciju PSOE nije razmatrala (Gálvez, 2021).

Tema povijesnog sjećanja možda je i najbolji je dokaz dotrajnosti Režima iz 1978. i njegove nesposobnosti da odgovori na izazove suvremenog španjolskog društva. Stoga ne čudi da su se stari – u tranziciji formirani konsenzusi i narativi – već odavno počeli propitivati. Tranzicija se više ne doima tako uspješnom i uzornom, kakvom se činila u osamdesetima i devedesetima. Dvostranačje se slomilo utoliko što dvije najveće stranke više ne mogu vladati same. Osim toga, napetosti na relaciji Madrid–Barcelona su se povećale, u posljednjim godinama bilježi se rast ekstremne desnice sa svim problemima koje ona donosi (rasizam, ksenofobija, mačizam, itd.), a tu su raširena korupcija i nezadovoljstvo monarhijom koju većina građana ne želi (Palós, 2023).

Većina ovih problema postali su izraženiji nakon ekonomske krize iz 2008. koja je Španjolsku jako pogodila. Kolaps financijskih tržišta na Wall Streetu u kombinaciji sa reakcijama dvaju španjolskih vlada dovele su do ogromnog pada životnog standarda. Mjere štednje koje su primjenjivali kako PSOE, tako i PP, prouzrokovale su enorman rast nezaposlenosti čime su najviše bili pogođeni mladi. Spomenimo da je stopa nezaposlenosti 2012. dosegla 24% (*Instituto Nacional de Estadística*, n.d.)⁷. Rezalo se u svim sektorima u kojima se moglo, najprije u obrazovanju i

---

⁷ Instituto Nacional de Estadística. Dostupno na: <https://www.ine.es/consul/serie.do?d=true&s=EPA387796&c=2&>.
Pristupljeno: 6. 5. 2024.

zdravstvu, ali i u socijalnim izdacima. Od 2008. do 2015. napravljeno je više od 600 000 deložacija (*La Información*, 2015). Zbog deložacija, mnogi građani su izvršili samoubojstva. S druge strane, javnim novcem spašavane su privatne banke. Njima je od 2008. do 2014. država ubrizgala više od 60 milijardi eura (*elDiario*, 2017). Te mjere imale su za posljedicu rast ekonomske nejednakosti. Očigledna nepravda koju su trpili radnička klasa, nezaposleni, studenti, migranti i druge deprivilegirane skupine proizvela je ogromno nezadovoljstvo koje je rezultiralo dugotrajnim štrajkovima i mobilizacijama u svim većim španjolskim gradovima. Energija koja je gurala proteste tražila je socijalnu i ekonomsku pravdu. Pokret nastao iz navedenih protesta u Madridu dobio je ime *Movimiento 15-M* (Pokret 15. maja). Protesti nadahnuti zahtjevima pokreta trajali su tri godine (sa manjim ili većim intenzitetom) a za posljedicu su imali artikulaciju novih politika i grupiranje novih političkih aktera. Iz te energije nastao je Podemos. U tim trenucima, počela se dovoditi u pitanje kapitalistička državna struktura, ali i monarhija koja je jedan od njezinih garanta.

Događaji u kriznom razdoblju ozbiljno su uzdrmali režim, koji se na kraju uspio oporaviti. Premda ne bez značajnih posljedica: politički pejzaž Španjolske više nije isti kao što je bio prije krize, dok su ekonomske posljedice krize još uvijek prisutne. Dohodovna nejednakost (makar se u posljednjih nekoliko godina malo smanjila) i dalje predstavlja velik problem za španjolsko društvo, a stopa nezaposlenosti – iako se smanjila – još uvijek nije na predkriznom nivou. Ne smije se također zaboraviti ni problem niskih prihoda koje ostvaruju niže klase, a koji su jedva dovoljni za mogućnost njene svakodnevne reprodukcije. Nesigurnost posla i dalje je tu, dok se istovremeno većini mladih kupnja vlastite nekretnine čini nemogućim. S tim u vezi, a imajući u vidu i prethodno spomenute probleme, Španjolskoj predstoji da se suoči sa izazovima koje suvremenost postavlja pred nju. Ogromno je pak, pitanje, mogu li se ti problemi prevazići unutar koordinata postojećeg i u tranziciji iskovanog sistema.

2. KRATKA HISTORIJA KATALONSKOG NACIONALNOG SAMOODREĐENJA

2.1. Formiranje Katalonije kao nacije: od *Renaixença* do Baza iz Manrese

Moderni španjolski nacionalizam počeo je nastajati u prvoj polovini 19. stoljeća. Prvi španjolski liberali okupljeni u Kadiskim kortesima (1810-1812) izradili su moderni koncept španjolske nacije, definirajući je kao suvereno tijelo građana okupljenih oko „jednog zajedničkog zakona“. Time je donesen prvi španjolski ustav. Vrijedi napomenuti da je on donesen dok se još uvijek vodio Poluotočki rat⁸ (1808-1814). Ovaj liberalni koncept nacije također je sadržavao organicističko-historicističku inklinaciju: Španjolska je smatrana zajednicom koju su oblikovali njezina povijest i kultura. Nadalje, primjeri otpora srednjovjekovnom i modernom despotizmu, kao što su Pobuna komunerosa u 16. stoljeću ili formiranje srednjovjekovnih kortesa Kastiljske krune, viđeni su kao autentični događaji koji su kovali španjolski liberalizam. U preambuli tog Ustava pisalo je da suverenitet „suštinski počiva u naciji“ koju čine „svi Španjolci, sa obe hemisfere“ i različitih teritorija koji čine imperiju (Núñez Seixas, 2018, 268-269).

Do kraja 19. stoljeća, Španjolska je doživljavala velike promjene. Prošla je kroz tri Karlistička rata, novu burbonsku restauraciju nakon abdikacije kralja Amadea I Savojskog, proglašenje prve Španjolske republike (koja je trajala nešto duže od godinu dana), te je izgubila sve preookeanske kolonije. Posljednje dvije, Kubu i Filipine izgubila je 1898. u Španjolsko-američkom ratu. To je period kada Španjolska ulazi u produženi pad. Ekonomske, društvene i obrazovne politike koje je provodio monarhistički režim postajale su sve lošije i anakronije, a sama monarhija, institucija bez prestiža i simbol apsolutističkog nasljeđa opirala se demokratizaciji i društvenim reformama. U takvim okolnostima, zbog unutarnjih slabosti i nesposobnosti da odgovori na pitanja svog vremena, Španjolska se nije uspjela konsolidirati kao liberalna nacionalna država, što je proizvelo pojavu novih političkih aktera poput perifernih nacionalizama: baskijskog i katalonskog (Pastor, 2014). „Navedeni nacionalni projekti (kojima još valja pridodati galicijski, pa i valencijanski), svoje su korijene imali u regionalističkim evolucijama progresivnog liberalizma: od republikanskog federalizma, preko karlizma, do baskijskog fuerizma⁹. Spomenuti

---

⁸ Poluotočki rat bio je jedan od napoleonskih ratova. Još se naziva i „Španjolski rat za nezavisnost“, „*francesada*“, „Rat Francuza“, „Španjolski rat“ i „Šestogodišnji rat“.

⁹ Politička pozicija koja se zalaže za restauraciju starih *fuerosa* (tj. pravila ili zakona za određenu teritoriju).

akteri kreirali su udruženja i grupe koje su najprije usvojile regionalističku doktrinu, da bi potom – nakon što su svoje teritorije počeli zamišljati kao „nacije“, a ne kao regije ili povijesne nacionalnosti – regionalizmi, postali podržavni nacionalizmi: tj. sociokulturni pokreti koji su na dugi rok tražili samoodređenje za svoje teritorije, (iako se sam pojam samoodređenja nije učvrstio do Prvog svjetskog rata) a kratkoročno i srednjoročno neki oblik samouprave, autonomije ili decentralizacije“ (Núñez Seixas, 2018, 274).

Katalonski nacionalni projekt počeo je dobivati ozbiljenje nakon pada Prve republike (1874.) i državnog udara kojeg su izveli burbonci. Nasuprot federalizmu kojega su promovirali republikanci toga vremena, burbonska dinastija ponovno je započela proces recentralizacije Španjolske. Taj recentralizatorski proces iznjedrio je različite političke reakcije. Vjerojatno najvažniji mislilac i teoretičar federalističkog republikanizma toga vremena u Španjolskoj, Francesc Pi i Margall ostao je vjeran ideji plebejskog republikanizma i socijalizma. Njegova Federalistička republikanska demokratska partija (*Partido Republicano Democrático Federal*) bila je i ostala važna republikanska i federalistička referenca u cijeloj Španjolskoj, pa tako i Kataloniji. No, težnje Pi i Margalla da reformira centralističku strukturu države od vrha ka dnu naišle su na otpor jednog dijela katalonskih političara koji su zbog razlika u shvaćanju federalizma i nacije odlučili napustiti PRDF (Máiz, 2018, 360-361).

Najvažniji među njima bio je Pi i Margallovo prijatelj i kolega, Valentí Almirall. On je smatrao da je strategija izgradnje federalne Španjolske koja bi Kataloniju integrirala kao jednu od svojih regija bila pogrešna. Po njegovom mišljenju, povijesne distance između Katalonije i ostatka Španjolske bile su prevelike da bi se promicalo njihovo zajedničko djelovanje. Stoga je Almirall, zajedno sa svojim političkim drugovima počeo razmatrati opciju da Katalonija slijedi vlastiti put (Villacañas Berlanga, 2019, 497-498). To je značilo, kako je sam Almirall tvrdio, da se katalonski kulturni oporavak (započet nekoliko desetljeća ranije sa *Renaixençom*) „mora dovršiti političkim oporavkom. Taj prijedlog praćen je osnivanjem prvih novina na katalonskom pod nazivom *Diari català* (Katalonski dnevnik), koje izlaze između 1879. i 1881. i utemeljenjem Prvog katalonskog kongresa (1880) iz kojega je potekla inicijativa za stvaranjem Katalonskog centra (*El Centre Català*), koji je bio prva katalonska politička organizacija“ (Fontana, 2019, 311-312). Katalonski centar zastupao je ideju ujedinjenja svih Katalonaca u jedinstvenu političku platformu, bez obzira na njihovu političku i ideološku orijentaciju. Ipak, Almirallov intelektualni raskid sa Španjolskom

ni u kom slučaju nije podrazumijevao i secesiju, nego ostvarenje samouprave za Kataloniju iz koje bi se onda utjecalo na opću politiku Španjolske, s dvostrukim ciljem: da se rekonstruira 'Kneževina (Katalonija, op. a.) i španjolska nacija'" (Máiz, 2018, 360). Ipak, Almirallov utjecaj u Katalonskom centru brzo je počeo slabiti, pa su Joan Josep Permanyer, Àngel Guimerà, Enric Prat de la Riba, Narcís Verdaguer i Callís, Lluís Domènech i Montaner i Ferran Alsina osnovali Katalonsku ligu (*Lliga de Catalunya*); grupaciju koja će imati konzervativni program i biti bliža interesima buržoazije (Fontana: 2019, 315). Isti su bili urednici poruke kraljici regentici iz 1888. u kojoj su iznijeli plan „historijske obnove“ i tražili povratak katalonskih Kortesa, veći stupanj autonomije, dobrovoljno služenje vojnog roka, status katalonskog kao službenog jezika u Kataloniji i poučavanje na katalonskom u školama. Madrid je ovaj zahtjev u potpunosti odbio.

Kasnije će, kao rezultat otpora „članku 15. građanskog zakonika Španjolske o kojemu se raspravljalo u Španjolskom parlamentu, nastati politička grupacija pod nazivom Katalonska unija (*Unió Catalanista*) sa Katalonskom ligom na njenom čelu. Katalonsku uniju činile su različite konzervativne katalonističke udruge i sindikati. Na prvoj skupštini Katalonske unije u Manresi 1892., nastale su tzv. *Bases de Manresa*, odnosno, Osnove za regionalni Ustav Katalonije. Tekst koji je odobrila skupština bio je dokument koji su napisali Permanyer i Prat de la Riba, a u kojemu je predložen nacrt federalne monarhije, u kojoj bi regije, uključujući Kataloniju, zadržale unutarnji suverenitet, ali kojima bi zajednički upravljali predstavnici regija i kruna. Cijelim projektom dominirali su historicistički prijedlozi za oporavak nekih elemenata iz prošlosti“ (Fontana 2019, 316). Makar ni *Unija*, a niti sam njen prijedlog o organizaciji regionalne uprave nisu imali secesionističke težnje nego autonomističke.

Važno je također spomenuti da je navedeni period – od renesanse, pa do kraja 19. stoljeća bio period kada se kreirala nacionalna simbolika Katalonije. Ona se širila brzo i uspješno, pogotovo s obzirom na to da katalonizam toga vremena nije na raspolaganju imao propagandistički kapacitet jedne države i da je protiv sebe imao različite autoritete (Anguera, 2001, 67). Renesansu, koja je započela u tridesetim godinama prošlog stoljeća obilježila je pojava nacionalne romantičarske i historiografske književnosti koju su karakterizirali mitologizacija i glorifikacija srednjovjekovne prošlosti, a koje su artikulirane unutar okvira strukture koju je Josep Maria Fradera (1999, 96) nazvao (španjolskim i katalonskim) „dvostrukim partiotizmom“ (*doble patriotismo*). Obnovljene su Cvjetne igre koje su doprinijele promociji katalonskog jezika na polju

književnosti, otvarale su se brojne knjižare koje su imale posebne odjeljke sa knjigama na katalonskom, a malo po malo, katalonski je dobivao sve veću važnost u visokoj kulturi i informativnoj štampi. Širio se u pravnoj sferi i obrazovanju, a Institut za katalonske studije kojega je osnovao Enric Prat de la Riba usvojio je prve pravopisne norme (za katalonski) koje je sistematizirao Pompeu Fabra. Pored jezika, kojega su smatrali važnim elementom nacionalne identifikacije, predstavnici političkog i kulturnog katalonizma učinili su da stanovništvo Katalonije i druge nacionalne simbole počne usvajati relativno brzo. Ti simboli uključivali su zastavu i grb, himnu, dan domovine, nacionalni ples i dva sveca kao zaštitnike: svetog Jordija i Gospu od Monserrata (Anguera, 2006, 30-32).

Zastava sa četiri crvene i pet žutih pruga preuzeta je sa starog obiteljskog grba barcelonske grofovske kuće i kasnije heraldičkog amblema *Generalitata*. 11. septembar kao „dan katalonske nacije“ počeo se slaviti nakon što su promotori časopisa *L'Arch del Mar de Barcelona* 1886. održali misu u čast „patricija poginulih u obrani katalonske domovine 11. septembra 1714“.¹⁰ Barcelonski biskup zabranio je kanoniku Jaumeu Collellu da održi najavljenju propovijed, čime je izazvao protest i ubrzao prihvaćanje ovog dana kao nacionalnog dana Katalonije. Iako se proslava komemoracija i sličnih akata nastavila obilježavati kroz ostatak 19. stoljeća, ceremonija povodom 11. septembra u potpunosti je zaživjela tek 1901. godine, kada je grupa mladih katalonista pokušala izložiti cvijeće pred spomenik branitelja Barcelone iz 1714. Rafaela Casanove. Od tog momenta, identifikacija sa 11. septembrom postala je skoro pa neprijeporna unutar katalonskog nacionalističkog pokreta, premda nije nedostajalo alternativnih prijedloga za proslavu *Diade*, poput onog koji bi padao na dan Tijela krvi, u spomen na 1640., kada su žeteoci sa teritorija

---

¹⁰ 11. septembar 1714. bio je dan kada je Barcelona kapitulirala u Ratu za španjolsko naslijeđe. Rat je izbio kao posljedica činjenice da kralj Carlos II habsburški nije imao potomaka niti braće, pa je time pitanje prijestolja ostalo otvorena. Na španjolsko prijestolje pretendirali su Felipe V kao predstavnik burbonske kuće i nadvojvoda Carlos VI habsburški. Burbonci su u ratu odnijeli pobjedu, a novi kralj Španjolske postao je Felipe V. Nakon pobjede burbonaca, institucije kompozitne monarhije kakva je bila habsburška Španjolska zamijenjene su novim institucijama koje su bile izraz intencije novog kralja da centralizira državu. Ukinuti su katalonski kortesi, iako je građansko pravo koje je i ranije bilo na snazi u Kataloniji zadržano, kao i konzulat mora. Ukinuta je institucija podkralja i zamijenjena onom generala koji je postao najviša civilna i vojna vlast u Kataloniji, španjolski je postao službeni jezik u upravi i pravosuđu, dok je teritorijalni ustroj države postao centralističkiji. Ipak, pogrešno bi bilo misliti da je Rat za španjolsko naslijeđe bio rat za nezavisnost Katalonije, kao što bi se dalo naslutiti iz određenih interpretacija katalonske nacionalističke historiografije. U tom smislu, držimo da bi bilo važno citirati jednog od najistaknutijih suvremenih hispanista Pierrea Vilara, koji u knjizi Katalonija u modernom dobu, ističe da se za vrijeme kratkotrajne monarhije nadvojvode Carlosa austrijskog „Katalonija osjećala španjolskijom, možda, više nego ikada. (...) Barcelonski general Antoni de Villarreal u jednoj od svojih ratnih besjeda govorio je: „Borimo se za sebe i za cijeli španjolski narod“. Patriotizam na koji su se pobornici habsburške Španjolske u Kataloniji pozivali u tom ratu nije bio samo katalonski, već i španjolski (Vilar, 2018, 389-397).

tadašnje Kneževine Katalonije odnijeli pobjedu nad vlastelom, za razliku od 11. septembra kada se obilježava poraz (*ibid*, 32-33).

Himnu *Els Segadors* (Žetaoci) „iz usmene tradicije (i bez muzike) prikupio je Manuel Milà i Fontanals i objavio 1882. godine. Francesc Alió komponirao je melodiju za navedenu himnu koja se proširila vrlo brzo. Problem s ovom verzijom himne bila je njezina duljina, što je otežavalo njeno učenje i masovno pjevanje. 1899. katalonski časopis *La Nació Catalana* raspisao je konkurs za sažimanje stihova himne; pobijedila je verzija Emilija Guanyaventsa, kompaktnija i snažnije nabijena. U njoj je izostavljen narativni dio i naglašen onaj pobunjenički. Uspjeh nove verzije himne bio je brz i potpun. Nedugo nakon, Mankomunitat joj je dao status službene himne koju je kasnije potvrdio republikanski i sadašnji *Generalitat*. Slično je bilo i sa nacionalnim plesom – sardanom. Ovaj ples koji je bio poznat sa obje strane padina Pirineja (ali ne i u ostatku Katalonije) polako se počeo širiti na jug pokrajine. 1859. plesao se u vrtovima Tívoli u Barceloni, ali do južnijih krajeva Tarragone nije došao sve do 1920-ih. Sveti Jordi i Gospa od Montserrata izabrani su za patrone zemlje. Sveti Jordi proglašen je zaštitnikom *Generalitata* (ali ne i Katalonije, niti Krune Aragona) 1456., dok se nakon 1860-ih širi referenca na njega kao na zaštitnika Katalonije, a Katalonsko planinarsko udruženje 1885. počinje dan svetog Jordija slaviti kao 'glavni katalonski praznik'. S druge strane, Gospu od Montserrata karlistički vojnik u Prvom karlističkom ratu Felix Lichnowsky percipirao je kao „zaštitnicu zemlje“, da bi se dodatno popularizirala među stanovništvom nakon 1881. kada ju Papa Lav XIII. proglašava zaštitnicom Katalonije“ (Anguera, 2001, 68-70).

2.2. XX stoljeće: od Katastrofe iz 1898. do kraja Građanskog rata

Osjećaj poraza u Španjolsko-američkom ratu, kako navodi Fontana (2019, 317) učinio je da integralistički španjolski nacionalizam bijesno reagira na decentralizatorske i autonomističke prijedloge koji su dolazili sa različitih strana. U tom smislu, predstavljanje Baza iz Manrese koje su sastavili katalonistički političari, javna manifestacija animoziteta prema španjolskim patriotskim simbolima i zviždanje jednog dijela katalonskog građanstva centralistički usmjerenim političarima, prouzrokovali su bijes čitavog niza španjolskih nacionalističkih zastupnika i publicista, među kojima su se najviše isticali Fernando Soldevilla i Antonio Royo Villanova.

Unitarist Fernando López Tuero nije libio napisati: „Kada se donese zakon! Smrtna kazna za regionalistu: garota¹¹ za autonomističkog izdajnika!“¹² Na kraju, centralistička kampanja rezultirala je uvođenjem kazne za „napade na integritet španjolske domovine“ u Krivični zakon. Val novih centralističkih mjera koje je donosio Madrid izazvao je reakciju konzervativnih katalonskih političkih elita koje – s namjerom da decentraliziraju državu – 1901. osnivaju Regionalističku ligu. Radilo se o monarhističkoj i regionalističkoj stranci koja se zalagala za povećanje autonomnog kapaciteta Katalonije. Njen prvi predsjednik bio je Francesc Cambó, a jedan od osnivača već spominjani Enric Prat de la Riba. Iste godine *Lliga* se pojavljuje na općim izborima i dobiva respektabilnih šest zastupničkih mjesta.

Društvene napetosti, kako piše Fontana (2019, 322) „započete nasilnim odgovorima na štrajkove i pogoršane razlikama nastalim nakon (i zbog) posjeta kralja Alfonsa XIII Kataloniji, dovode do rascjepa unutar Regionalističke lige iz koje će se izdvojiti skupina lijevo orijentiranih političara poput Jaumea Carnera i Ildefonsa Sunyola. Oni će osnovati Republikanski nacionalistički centar (*Centro Nacionalista Republicano*) čiji će slogan biti: „Nacionalizam, demokracija, republika“. CNR se zalagao za autonomiju Katalonije unutar Španjolske, opće pravo glasa i za (Španjolsku kao) republiku. Par godina kasnije, točnije 1910. CNR se spojila sa drugim liberalnim i lijevim strankama u Kataloniji i formirala Republikansku federalističku i nacionalističku uniju (*Unió Federal Nacionalista Republicana*). U ovoj stranci djelovali su ljudi poput Pompeua Fabre i kasnije poznatog trockističkog političara, Andreua Nina, koji će kasnije izaći iz Unije i postati članom nekoliko revolucionarnih ljevičarskih partija.“

1906. nastaje koalicija Katalonska solidarnost (*Solidaritat Catalana*) koja okuplja desne i lijevo-liberalne katalonske stranke. Na izborima 1907. *Solidarnost* ostvaruje izvanredan rezultat osvojivši 6,9% glasova, čime postaje treća stranka u državi (odmah iza Konzervativne i Liberalne stranke koje su se dugo vremena smjenjivale na vlasti). Ipak, do razmimoilaženja između lijevo-liberalnih i desnih katalonskih stranaka dolazi dvije godine kasnije, zbog različitih stajališta koje su stranke zauzele nakon Tragičnog tjedna u julu i augustu kada je u Barceloni (ali i drugim katalonskim gradovima) došlo do velikih sukoba između radničke klase i vojske poslije velikih radničkih štrajkova i mobilizacija. Istovremeno, u Barceloni velik uspjeh doživljava Radikalna

---

¹¹ Sprava za davljenje kojom se u Španjolskoj sve do uvođenja demokracije (izuzev kratkog perioda tokom Druge republike) izvršavala smrtna kazna.

¹² Originalno: “¡Cuándo se dictará la ley! Pena de muerte al regionalista; garrote vil al traidor autonomista.”

republikanska stranka Alejandra Lerrouxa. Bila je to *de facto* stranka jednog lica – Lerrouxa, lukavog demagoga koji je polako sticao veliki broj pristalica zbog svog pristupa radničkoj klasi, antiklerikalizma i antikatalonizma. „Lerrouxova retorika bila je „revolucionarna, ali bez političkog sadržaja“. Njegova stranka ići će na izbore 1910. u koaliciji sa drugim lijevo-liberalnim i republikanskim strankama tvoreći Republikansko-socijalističku konjunktiju (*Conjunción Republicano-Socialista*). Na tim izborima, navedena koalicija osvaja pristojnih 10% glasova i postaje treća politička snaga u Španjolskoj. Dobro je prošla i UFNR koja je osvojila 5,3% (a koja se odbila pridružiti Republikansko-socijalističkoj konjunktiji), dok je *Lliga* pala na svega 2,7% (*ibid*, 322).“

Period od 1914. do 1923. u Španjolskoj obilježen je krizama, nestabilnošću i velikim klasnim napetostima. Restauracijski režim počeo je doživljavati veliku krizu legitimacije. Ilustracije radi, valja spomenuti da je od 1917. do 1923. Španjolska imala šest različitih vlada. Istodobno, počinje Prvi svjetski rat u kojemu Španjolska odlučuje biti neutralna. Španjolci nisu ginuli u Velikom ratu, ali su dosta patili uslijed ekonomske krize koja je nastupila uslijed ratnih dejstava zapadno od Pirineja. U međuvremenu, u Kataloniji se formira Mankomunitat (administrativna zajednica pokrajinskih vijeća: Lleide, Girone, Taragone i Barcelone, koje uzgred, i danas čine Katalonsku autonomnu zajednicu). Radovi koje je obavljao Mankomunitat uključivali su gradnju cestovne, lučke, i željezničke infrastrukture, te širenje telefonske mreže. Njegov prvi predsjednik bio je Enric Prat de la Riba kojega će nakon njegove smrti 1917. zamijeniti Josep Puig i Cadafalch.

„29. novembra 1918. katalonski parlamentarci predstavili su šefu vlade, liberalu Garciji Prietu *Baze* za autonomiju Katalonije. Projekt autonomije Katalonije odgovarao je preovladavajućoj klimi mišljenja u Europi tog vremena, u skladu sa priznavanjem „principa nacionalnosti“ koje je bilo među četrnaest točaka predsjednika Wilsona. Prema Francescu Cambóu, sam kralj Alfonso XIII je katalonskim zastupnicima preporučio da ubrzaju rad na projektu zbog straha da bi se u Kataloniji mogla dogoditi revolucija. No, kako je reakcija Madrida protiv ovog projekta bila iznimno oštra, on na kraju nije realiziran. Suočeni sa neuspjehom u raspravi o projektu koji su predstavili u španjolskom parlamentu, katalonski zastupnici odlučili su se povući 12. decembra 1918. zbog „taktičkih razloga“, kako je rekao Cambó, a ne 'da bi katalonskom pokretu utrli put revolucije“ (*ibid*, 325). Nešto kasnije, izvanparlamentarna komisija

koju je sazvao šef vlade, grof Romanones, počela je raditi na svom nacrtu Statuta autonomije Katalonije koji je sadržavao blaže zahtjeve od onih koje su regionalistički političari ranije postavili. To ipak nije spriječilo političare okupljene oko Mankomunitata da ponovno počnu pisati svoj projekt Statuta autonomije, koji je ovaj put bio nešto umjereniji. Međutim, na kraju im je ponuđeno da 28. januara u Kongresu raspravljaju samo o Vladinom projektu nacrtu Statuta. Do rasprave nije došlo zbog eskalacije štrajka u fabrici poznatoj kao „Kanađanka“ u Barceloni.

Zbog istog štrajka obustavljene su parlamentarne sjednice. Štrajk radnika „Kanađanke“, kako piše Fontana (2019, 327-328) „smatra se jednom od najvažnijih prekretnica u povijesti radničkog pokreta u Kataloniji. Štrajk je vodila CNT (Nacionalna konfederacija rada) koja se nakon štrajka pozicionirala kao jedan od najvažnijih sindikalno-političkih aktera u državi. Kao rezultat štrajka, radnicima su povećane plaće, otpušteni radnici su vraćeni na posao, sindikatima je povećana pravno-pregovaračka moć, dok je osmosatno radno vrijeme ozakonjeno u parlamentu. Anarhosindikalizam koji je u međuratnom razdoblju postao izuzetno važna politička i sindikalna činjenica, nakon brojnih štrajkova i radničkih mobilizacija dobiva protutežu u žutim sindikatima kao što je bio onaj Slobodnih sindikata (*Sindicatos libres*) koje su sponzorirali kapitalisti, a činili su ih mahom konzervativni katolički radnici. Slobodni sindikati podupirali su vojsku i policiju koje su razbijale i gušile štrajkove koje je organizirala CNT. Bile su to godine velikih društvenih sukoba u Kataloniji. Od 1921. do 1923., u vrijeme kada je policija – kojom je zapovijedao Severiano Martínez Anido (za to vrijeme vojni i civilni guverner Barcelone) – bila direktno uključena u sukobe, u Barceloni su se dogodila 152 ubojstva, od kojih su za njih 24 bili odgovorni vlasnici poduzeća i snage reda, dok su za ostala ubojstva bili odgovorni radnici. Među žrtvama „bijelog terorizma“ bile su dvije osobe koje nisu odobravale oružano nasilje, a koje su možda mogle odvesti radnički pokret prema novim političkim putevima. Najprije je ubijen advokat Francesc Layret (u novembru 1920.), a kasnije u martu 1923. *bijeli revolveraši* iz Slobodnog sindikata ubili su Salvadora Seguíja, jednog od najsposobnijih vođa katalonskog sindikalnog pokreta. 8. marta 1921. trojica katalonskih anarhista ubili su šefa vlade, konzervativca Eduarda Data, kojeg su smatrali odgovornim za nasilje koje je provodio Martínez Anido. Ova klima društvenih nemira, koja je ujedno usporila i razvoj kampanje za postizanje autonomije, dodatno je zakomplicirala stanje političkih odnosa u španjolskoj parlamentarnoj politici. Reakcija teške reakcije bila je državni udar. Uz podršku vojske, buržoazije, kralja (ali i čelnika katalonske *Llige*) generalni kapetan Katalonije Miguel Primo de Rivera 13. septembra uspostavlja vojnu diktaturu.“

Galješki povjesničar Xosé Manoel Núñez Seixas (2018, 58-60) piše da je državni udar Prima de Rivere bio prvi pokušaj svjesne institucionalizacije španjolskog autoritarnog nacionalizma. Cilj Prima de Rivere i njegove bolumente bila je, prema njegovim vlastitim riječima „dovesti Španjolsku u red“. Suspendirao je Ustav, zabranio političke stranke i raspustio gradske skupštine vidivši sebe kao jedinog jamca *domovinske suštine*, njezinih simbola i očuvanja njezina jedinstva. Država je za njegovo vrijeme funkcionirala po korporativnom i ultrakonzervativnom modelu. Izuzetno su teško prošli anarhosindikalisti i komunisti nad kojima je za vrijeme Prima de Rivere vršena jaka represija. Taj rastući pritisak radničkog pokreta u Kataloniji je i naveo najkonzervativniju struju katalonizma da vjeruje u privremeno rješenje koje bi moglo smiriti zemlju, i u skladu s navodnim regeneracijskim modelom koji je prezentirao u svom manifestu: reformirati i decentralizirati upravu te proširiti ovlasti regija.

Međutim, od toga nije bilo ništa. „Primo de Rivera popustio je antikatalonskim osjećajima dobrog dijela viših vojnih časnika, što je uključivalo odbacivanje i najumjerenijih formi kulturnog priznavanja. Na taj je način Vojni vrh krajem septembra 1923. zabranio službenu upotrebu svih jezika osim španjolskog i prisustvo regionalnih zastava na javnim zgradama. Poučavanje katalonskog jezika i povijesti Katalonije u školama također je bilo zabranjeno, a svećenstvu je naređeno da mora propovijedati samo na španjolskom. Režim Prima de Rivere naposljetku je bio voljan provesti tek neke reforme lokalne samouprave, kroz provedbu općinskog statuta u martu 1923. – koji je općinama proširio neke ovlasti, uz uvođenje mehanizama korporativne reprezentacije – i reorganizaciju Pokrajinske uprave preko Pokrajinskog statuta iz 1925. No, De Riverini pokušaji „rešpanjolizacije“ nisu polučili željene efekte. Ubrzo se njegova vlada suočila sa velikim teškoćama, kao što su nedostatak resursa i neučinkovitost državne strukture. Osim toga, diktatorske metode bile su kontraproduktivne za konzervativne interese, a počele i su štetiti promociji samih nacionalnih simbola u javnom prostoru. S jedne strane, progon katalonskog jezika i amblema – te u manjoj mjeri baskijskog i galicijskog – nije učinio ništa osim što je izazvao negativne reakcije dobrog dijela društva, uz značajno širenje nešpanjolskih nacionalističkih osjećaja koje je diktatura Prima de Rivere nastojala iskorijeniti“ (*ibid*, 59-60).

Nakon velikih grešaka vladinih rizničara (poglavito Joséa Calva Sotela) koji su ludo crpili javne resurse, pad diktature se, navodi Fontana (2019, 332) „ubrzo. Primo de Rivera otpustio je Calva Sotela i priznao grešku, ali to nije bilo dovoljno. Fiktivni prosperitet ostvaren u ranim

godinama bio je gotov; od jeseni 1929. obustavljeni su javni radovi i počeli su se širiti nemiri. 26. januara 1930., u četiri ujutro, ogorčeni Primo de Rivera je napisao poruku vojnim zapovjednicima tražeći njihovu podršku: „U prvom redu, kopnena vojska i mornarica su me postavili za diktatora (...); kopnena vojska i mornarica su stoga prvi koji mi trebaju kazati trebam li i dalje biti na vlasti ili trebam dati ostavku na svoju dužnost.“ Odgovori su bili mlaki, ali najgore je od svega bilo je to što je kralj bio ogorčen ovom inicijativom, pa je Primo de Rivera 28. januara 1930. morao podnijeti ostavku, navodeći zdravstvene razloge, nakon čega je otišao u Pariz gdje je u martu iste godine i umro.“

1930. godina u Španjolskoj označava presudnu godinu za političku krizu u kojoj se režim nalazio od barem 1917. Diktatura je bila samo jedan od izraza te krize, koja se onda produbila i nastavila do točke na kojoj nije bilo povratka nazad. Fingiranje okončanja krize izazvane ostavkom Prima de Rivere učinila je proces revolucionarne promjene ireverzibilnim. Nakon ostavke Prima de Rivere, kralj Alfonso XIII imenuje Dámasa Berenguera za predsjednika Vlade kako bi ovaj normalizirao političku situaciju u državi. Berenguera to ne polazi za rukom. U međuvremenu, u San Sebastianu (17. augusta) održao se sastanak nove republikanske alijanse s ciljem da se poduzmu koraci ka uspostavljanju republike. Alijansa je bila heterogena u ideološkom smislu, ali subverzivna prema postojećem režimu. Ta alijansa republikanskih stranaka nije se zadovoljavala tek promjenom vlade već je u planu imala dublje promjene koje bi sistem u sociopolitičkom smislu učinile drugačijim. Republikansku uniju činile su Republikanska alijansa ispred koje su bili Manuel Azaña i Alejandro Lerroux; Marcelino Domingo, Álvaro de Albornoz i Ángel Galarza predstavljali su Radikalnu socijalističku partiju; Niceto Alcalá-Zamora i Miguel Maura bili su ispred Liberalne republikanske desnice; Santiago Casares Quiroga ispred Galješke republikanske federacije, Manuel Carrasco Formiguera ispred Katalonske akcije; Macià Mallol Bosch ispred Katalonske republikanske akcije i Jaume Aiguader ispred Katalonske države. U osobnom kapacitetu i bez političke reprezentacije prisutni su bili Felipe Sánchez Roman, Eduardo Ortega y Gasset i Indalecio Prieto. Bila je to međuklasna, plurinacionalna i višepartijska platforma u kojoj su glavnu riječ vodili republikanski konzervativci starog i novog kova (González Calleja et al., 31-42, 2021). U aprilu 1931. održani su lokalni izbori koji su viđeni kao plebiscit o budućnosti monarhije. Iako su monarhijske stranke dobile ukupno više vijećnika, republikanske stranke dobile su izbore u svim većim gradovima. Pretpostavljalo se da je glasovanje u gradskim centrima bilo slobodnije i lišeno lokalnog kasikizma, što nije bio slučaj u manjim mjestima. Na kraju, kralj

Alfonso je ostao *de facto* sam, bez vojske i bez vlade, čak i bez civilne garde koja mu je okrenula leđa. Na dan kada je pobjegao iz države, 14. aprila 1931. proglašena je Druga španjolska republika.

Na lokalnim izborima u Kataloniji republikanci su odnijeli potpunu pobjedu, s iznenađujućom pobjedom novoosnovane Katalonske republikanske ljevice na čelu sa Francescom Maciom. „Ovu stranku, koja je u početku pokupila simpatije CNT-a, slijedila je uglavnom sitna buržoazija i siromašniji slojevi, dok su sektori najtješnje povezani sa srednjom buržoazijom podržavali Katalonsku republikansku akciju. U jutro 14. aprila Lluís Companys krenuo je ka zgradi Gradskog vijeća Barcelone kako bi preuzeo ovlasti gradonačelnika. Ljudi su hrlili na Trg Sant Jaume koji je već bio pun u dva popodne. Macià je tada stigao u gradsku vijećnicu i zagrlio Companysa. Razgovarali su sa ostalim okupljenim političarima, a onda je Companys izašao na balkon zgrade kako bi se obratio ljudima koji su bili prisutni na trgu: 'U Barceloni se proglašava republika. Sada će gospodin Francesc Macià preuzeti vladu Katalonije.' Tada su Macià i Companys prešli s jedne strane trga na drugi, ušli u zgradu pokrajinskog vijeća Barcelone, a Macià je izašao na balkon govoreći da u ime naroda preuzima vladu Katalonije; tada ga je Ventura Gasol predstavio kao prvog predsjednika Katalonske republike“ (Fontana, 2019, 334-335). „Republika proglašena u Kataloniji proglašena je sastavnim dijelom buduće konfederacije iberijskih naroda, da bi nakon proglašenja republike u Madridu iza osam navečer Kataloniju proglasili 'državom članicom Iberijske federacije'. Macià, koji je formirao privremenu katalonsku vladu sa predstavnicima EC-a, ERC-a, USC-a, UGT-a, PRR-a i Katalonske republikanske akcije nije razmišljao o nezavisnosti već o tome da prisili centralnu Vladu na poštivanje federalističkog ili autonomističkog pakta, koji je prema različitim svjedočenjima sklopljen u San Sebastianu. Nakon niza telefonskih razgovora i pregovora između katalonskog političara Carrasca Formiguere i zabrinute privremene Vlade u Madridu, vladini ministri su 17. aprila otputovali u Barcelonu kako bi ponovno uspostavili *Generalitat* (na koji će privremeno prenijeti ovlasti četiriju katalonskih pokrajinskih vijeća) i pripremili skupštinu sa predstavnicima općina dok se ona ne sazove putem općeg prava glasa, da izradi tekst Statuta autonomije koji bi moralo ratificirati katalonsko stanovništvo i odobriti španjolski parlament“ (González Calleja et al., 2021, 280-281).

„Macià je sada vodio privremenu vladu s ljudima iz Republikanske ljevice, Socijalističke unije Katalonije, Katalonske republikanske stranke i UGT-a. Umjerenijem sektoru CNT-a također je nuđeno da bude dio vlade, što je CNT odbio. U junu 1931. u katalonskom gradiću Núria sastao

se novi odbor (sastavljen od lijevih republikanaca i socijalista) predvođen Jaumeom Carnerom kako bi izradio novi nacrt statuta autonomije. Novi nacrt izrađen je za deset dana. Ubrzo nakon, komisija koju su činili Jaume Carner, Amadeu Hurtado i Rafael Campalans dobila je zadatak da ode u Madridu kako bi predstavila projekt kratkovječnom premjeru Nicetu Alcali-Zamori i kako bi pregovarala o svim promjenama do kojih bi moglo doći. Katalonska vlada požurila je navedeni statut poslati na referendum. Na referendumu na kojemu je učestvovalo 75% Katalonaca (ne i Katalonki), njih blizu 600 000 odobrilo je statut. Nešto više od 3000 bilo je protiv. Ipak, tekst novog republičkog ustava koji se pisao, bio je u koliziji sa izglasanim katalonskim statutom. Zbog toga, o katalonskom statutu autonomije u španjolskom parlamentu počelo se raspravljati tek u proljeće i ljeto 1932. Ni tada nije bilo govora o integriranju izglasanog statuta u novi španjolski Ustav. Većina zastupnika bili su protiv davanja posebne autonomije dvama ili trima regijama, pa je tako Ortega y Gasset pozvao 'kafu za sve'¹³ predloživši novu Španjolsku, sastavljenu od velikih regionalnih jedinica, od kojih bi svaka imala svoju lokalnu samoupravu i regionalnu skupštinu sa općim pravom glasa. Usred svega toga, najrazumniji bio je glas socijalističkog političara Manuela Azañe, koji je održao veliki govor 27. maja (sa slijedom replika 2. i 3. juna), u kojemu je napravio analizu španjolske povijesti ustvrdivši da je potrebno „ispraviti“ liniju koja je obilježila neuspjeh starog monarhijskog i buržoasko-liberalnog parlamentarnog režima devetnaestog stoljeća: 'Mogli smo više voljeti da je u ovakvoj Španjolskoj pobijedila politika asimilacije i jedinstva; nekome se može činiti da bi bilo dobro da svi Španjolci govore istim jezikom, istim naglaskom, da imaju ista uvjerenja, da dijele iste ljubavi, iste simbole i da na isti način osjećaju domovinu. Za mene, ovo bi značilo duhovno osiromašenje bogatstva Španjolske. Ali činjenica je da se to, izgledalo to dobro ili loše, nije dogodilo.' Budući da asimilacija nije bila moguća ni u 19. stoljeću, kada je sentimentalno raspoloženje na lokalnu bilo slabije, još je manje bilo izgledno da se to može napraviti u 1932. godini“ (Fontana, 2019, 337-338).

Na kraju, pedeset i jedan član Statuta iz Núrije bio je reduciran na njih osamnaest koji su ušli u konačni Statut. Neke ovlasti među prihvaćenim članovima također su smanjene. Ipak, ustupci centralne vlasti, ma koliko bili ograničeni, omogućili su veliki napredak katalonskog društva na području obrazovanja i kulture, što je predstavljalo jedno od najvažnijih postignuća autonomne Katalonije. Katalonija je također dobila i određen stepen fiskalne autonomije. Novi

---

¹³ *Café para todos* – španjolski izraz koji označava tretman kojim se nastoji jednako ugoditi svima.

statut odobren je u španjolskom parlamentu nakon *Sanjurjade*¹⁴, 9. septembra 1932. uz 314 glasova za, 4 protiv i 116 suzdržanih. Nedugo nakon, održani su prvi izbori za katalonski Generalitat, koji su bili i jedini sve do usvajanja novog Ustava nakon Francove smrti. Na njima je veliku pobjedu odnijela koalicija Katalonska ljevica osvojivši 47% glasova, druga je bila *Lliga* sa 29%, a treća Koalicija ljevica sa 8%. Nakon formiranja Generalitata u decembru, Francesc Macià izabran je za njegovog predsjednika. Macià je *Generalitatom* predsjedavao nešto više od godinu dana. Umro je na dužnosti 25. decembra 1933., a na položaju ga je zamijenio Lluís Companys.

Iste godine, u Španjolskoj su održani novi opći izbori. Na njima je pobjedu odnijela koalicija desničarskih stranaka (*Partidos de Derechas*). Odmah nakon pobjede, desnica je počela ukidati značajan dio progresivnih mjera koje je donijela prošla vlada. Azañina vlada (1931.-1933.) posebno je bila agilna na polju agrarne politike. Prva republička vlada znatno je unaprijedila položaj radnika nadničara na štetu krupnih zemljoposjednika. U Kataloniji je to sinkronizirano radila Companysova Vlada koja je donijela Zakon o ugovorima za usjev, koji je štitio seljake zakupce od diktata veleposjednika. Katalonska buržoazija i Regionalistička liga bile su protiv tog zakona, a saveznik im je bila centralna i desničarska vlada u Madridu koja je na kraju poništila zakon. Nakon izbora, nova vlada požurila je paralizirati agrarnu reformu, udovoljiti buržoaziji, te lomiti radničke organizacije i sindikate, svjesno povećavajući stupanj eksploatacije koju su trpili radnici i seljaci. Seljaci koji su se suprotstavljali gazdama ili se učlanjivali u sindikate bili su kažnjavani, a vlada ne samo da je tolerirala ovaj val nasilja buržoazije nad proletarijatom već ga je svojim mjerama pojačavala.

Važno je kazati da je novoizabranom Vladom predsjedao Alejandro Lerroux iz Radikalne republikanske partije. On je formirao manjinsku vladu koju je podržavala neofašistička stranka CEDA (koja je, uzgred, imala najveći broj zastupničkih mjesta). No, početkom oktobra, CEDA je povukla svoju podršku radikalima i uvjetovala je direktnim uključenjem u vladu. Njihov zahtjev bio je ispunjen: dobili su tri ministarska mjesta. Vidjevši šta se događa, vođe tadašnjeg PSOE-a Largo Caballero i Prieto počeli su pripremati revoluciju. U kontekstu navedenih događanja, posebno je važno ne izgubiti iz vida uspon fašizma u ostatku Europe, čega su španjolski ljevičari itekako bili svjesni. 1934. godine u februaru je izbio građanski rat u Beču u kojemu su se sukobile fašističke i socijalističke milicije. Fašisti su pobijedili, „a kancelar Dolfuss zabranio je sve stranke

---

¹⁴ Sanjurjada - po generalu Joséu Sanjurju koji je u augustu 1932. pokušao izvršiti državni udar.

osim svog Domovinskog fronta. Bliskost predsjednika CEDA-e José Maríje Gila-Roblesa bila je jasna i to se mora razumjeti kako bi se shvatila panika uzrokovana CEDA-inim usponom na vlast. 'Jasno je da će CEDA slijediti istu taktičku proceduru kao i njemačka desnica', govorio je Largo Caballero. Dodajmo tomu da su Hitler i Mussolini već uvelike bili na vlasti u svojim državama i da je lijevim snagama u Španjolskoj dobro bilo jasno šta se sprema ako se fašiste ne zaustavi na vrijeme. Revolucionarni pokret (u kojemu su učestvovali lijevi akteri na španjolskoj političkoj i sindikalnoj sceni) koji se temeljio na formiranju lokalnih radničkih saveza išao je sa idejom da je vrijeme buržoaske revolucije prošlo i da je došao red na socijalističku revoluciju“ (*ibid*, 343).

Radnički savezi (*Alianzas Obreras*) predvođeni socijalistima 5. oktobra otpočeli su revoluciju. U Madridu je organiziran najveći opći štrajk do tada, makar u Madridu revolucija na kraju nije otišla dalje od borbe milicija mladih socijalista koji su bezuspješno pokušali zauzeti zgradu Ministarstva unutarnjih poslova. Revolucija je izbila i u drugim regijama: Kataloniji, Baskiji, Ekstremaduri, Asturiji, Andaluziji... Najdalje se otišlo u Asturiji gdje je nakon velikih štrajkova koje su u najvećoj mjeri vodili rudari, proglašena Radnička i seljačka republika Asturija. U Baskiji su radnici preuzeli kontrolu nad rudarskim sektorima i proglasili „socijalizam i komunizam“ čekajući vodstvo da poduzme korake za preuzimanje vlasti.

U međuvremenu, točnije, 6. oktobra, Lluís Companys u Barceloni proglašava Katalonsku republiku unutar Federativne republike Španjolske. Bila je to, kako je sam Companys rekao „mjera protiv monarhističkih i fašističkih snaga koje su uzurpirale vlast“. Potom je pozvao „privremenu republičku vladu“ (misleći na republikanske i socijalističke snage koje su u aprilu 1931. proglasile Republiku) da uspostavi vlast u Kataloniji. Unatoč oružanim pripremama za pobunu koje je vodio ministar unutarnjih poslova Josep Dencàs, general i šef vojnog garnizona Barcelone, Domingo Batet oglušio se na naredbe Companysa i odlučio je da zauzme grad. Rano ujutro sljedećeg dana, postavio je trupe pred zgradu Generalitata i nakon malog otpora, katalonska Vlada se predala. U tim događajima, četrdeset i šest osoba izgubilo je živote: osam vojnika i trideset i osam civila (Casanova, 2019, 128-129). Companys je uhapšen, a potom u Madridu i osuđen, kao i brojni drugi sindikalisti, radnici, novinari i politički predstavnici koji su podržavali revoluciju. Revolucija je okončana i u drugim autonomnim zajednicama; Prieto je pobjegao u inozemstvo, a zarobljeni Largo Caballero je rekao kako on nije vođa revolucija iako je bio predsjednik PSOE-a i tajnik UGT-a, nego da je to bio spontani pokret masa. Revolucija u Asturiji ugušena je 18. oktobra. Na

kraju, broj mrtvih (od početka ustanka do njegovog završetka) među pristalicama revolucije, prema Juliánu Casanovi (2019, 133), procjenjuje se na oko 1100. Njih 200 bilo je ranjeno, dok je broj mrtvih na strani snaga sigurnosti iznosio oko 300. Nakon propale revolucije, monarhisti i dio CEDA-e željeli su poništiti katalonski Statut autonomije. U tome nisu uspjeli pa su ga suspendirali na određeno vrijeme i imenovali Manuela Portelu za generalnog guvernera Katalonije.

No, konflikt koji je postojao u Španjolskoj prije oktobra 1934. nastavio se i nakon njega. Desničarska vlada samo je nastavila kontrarevolucionarnu politiku uništavajući progresivne elemente koje je uvela Azañina vlada. Napadi na radnička prava su se nastavili, baš kao i centralističke tendencije pod okriljem španjolskog nacionalizma. Siromašni slojevi i seljaci su postajali u sve nezavidnijem položaju, dok je moć kapitalista, velikih zemljoposjednika i Crkve rasla. Desna vlada napokon će biti oborena na izborima 1936. Na tim izborima suočile su se dvije koalicije: Narodna fronta – koju su predvodili PSOE, Komunistička partija, Republikanska unija, Katalonska republikanska ljevica itd. – i Nacionalna kontrarevolucionarna fronta koju je predvodila CEDA i njeni privjesci, među kojima je bila i katalonska Regionalistička liga. Izlaznost je bila 73%, a Narodna fronta odnijela je pobjedu. Za Narodnu frontu glasalo je 47,03% glasača, a za Kontrarevolucionarni front 46,48% (*Historia Electoral*, n.d.)¹⁵. Bila je to velika pobjeda za lijeve snage kojima je tadašnji izborni zakon omogućio apsolutnu većinu u parlamentu. Ova pobjeda označila je povratak nade za demokraciju u Španjolskoj: očekivalo se da će se nova antifašistička vlada poništiti efekte kontrarevolucionarne vlade desnice. Tako je i počelo. 21. februara Azañina vlada proglasila je amnestiju za političke zatvorenike zatvorene za vrijeme desničarske vlade. Među oslobođenima bio je i Companys koji je ponovno izabran za predsjednika *Generalitata*. 1. marta nova katalonska vlada trijumfalno je ušla u Barcelonu a Companys je sa balkona zgrade Generalitata okupljenim masama poručio: „Ponovo ćemo se boriti, ponovo ćemo patiti, i ponovo ćemo pobijediti.“ Dan nakon toga, odmah je vraćen Zakon o ugovorima za usjev (Fontana, 2019, 351-352). No, španjolska reakcija nije se mirila sa pobjedom Narodne fronte. Reakcionarni trokut: desničarski generali, zemljoposjednici i Crkva, želio je pad legalno izabrane vlade. 17. jula učinjen je i prvi korak ka tome: u Salamanci je došlo do vojne pobune kojoj se na čelo stavio Francisco Franco. Taj dan označava početak Španjolskog građanskog rata.

---

¹⁵ Elecciones a II Cortes de la República, 16 de febrero de 1936. Dostupno na: <https://www.historiaelectoral.com/e1936.html>. Pristupljeno 6. 5. 2024.

Rat je trajao blizu tri godine i odnio je oko pola milijuna života. Nesrazmjerno više ubijali su fašisti. Iako se republika hrabro branila, nije uspjela dobiti rat. Francovim falangama išla je u korist svesrdna pomoć koju su dobivali od fašističke Italije i nacističke Njemačke, ali i činjenica da su zapadne zemlje poput Francuske i Velike Britanije proglasile embargo na uvoz oružja republici te se izjasnile neutralnim. Sovjetski Savez slao je pomoć republici, pristizali su antifašisti iz mnogih zemalja koji su se borili u Internacionalnim brigadama (među kojima je, prema podacima beogradskog *Udruženja Španski borci 1936-1939*, bilo i 1775 Jugoslavena), ali to nije bilo dovoljno. Frankisti su ušli u Madrid 1. aprila 1939. Tog dana nastupila je nova epoha u povijesti Španjolske: uspostavljena je nova nacional-katolička, fašizirana diktatura (Saz, 2004) sa Francom na čelu. Teror koji su Francovi pristaše vršili tokom rata nastavio se nad antifašistima i nakon rata. Mnogi od njih su bili ubijani, mučeni i zatvarani; svi radnički sindikati su zabranjeni, svaki oblik opozicije gušen; umjetnost i kultura bili su podvrgnuti brutalnoj cenzuri, a obrazovanje uništeno dogmatičnom, reakcionarnom i duboko nacionalističkom presijom Falange. Svi statuti autonomije su ukinuti, država je strogo centralizirana a svi jezici osim španjolskog bili su zabranjeni u službenoj upotrebi.

3. KATALONIJA U TRANZICIJI I PUĐOLIZMU

Posljednje godine frankizma obilježio je rast društvenih nemira. Na sve veći broj protesta za političkim i društvenim slobodama te radničkim pravima frankistički režim odgovarao je represijom. Smrt diktatora 20. novembra 1975. samo je povećala opseg protesta na ulicama španjolskih gradova. Pripadnici najtvrdje struje frankizma, kako smo ranije pisali, željeli su da politička ideologija frankizma i dalje živi, a da Nacionalni pokret i dalje bude glavna (i jedina) društvena i politička snaga u državi. Ipak, pritisak starih i novih političkih, društvenih i sindikalnih subjekata takvu mogućnost činila je nemogućom. Smrću Francisca Franca započela je španjolska tranzicija ka demokraciji. Pitanje je bilo kako će ona biti izvedena i koju će formu dobiti novi državni okvir.

Horizont novih mogućnosti koji je nastupio sa Francovom smrću potakao je rast narodnih mobilizacija u cijeloj Španjolskoj, a te mobilizacije bile su naročito intenzivne u Kataloniji. U iznimno važnoj knjizi (2014, 54-55) Carme Molinero i Perea Ysàsa *Katalonsko pitanje: Katalonija u Španjolskoj tranziciji* stoji da se već u decembru 1975. i tijekom prvih mjeseci 1976. broj antifrankističkih mobilizacija u Kataloniji rapidno povećao u odnosu na prethodne godine. Privremene vlasti u nisu uspijevale zauzdati nova politička kretanja u Kataloniji. Početkom 1976., desetine hiljada građana Katalonije iz dana u dan izlazilo je na ulice usprkos zabranama vlasti i represiji policije. Štaviše, zabrane i represija dodatno su stimulirale Katalonce da nastave sa prosvjedima. Osmog je tako januara Skupština Katalonije (tijelo osnovano 1971., a koje su činili različiti antifrankistički politički i društveni subjekti) sazvala manifestaciju kako bi poduprla svoje tri temeljne točke koje su izražavale njene sastavnice: *Llibertat, Amnistia, Estatu d'Autonomia* (Sloboda, amnestija, Statut autonomije).

Ne čude stoga riječi tadašnjeg civilnog guvernera Barcelone Salvadora Sáncheza-Terána koji je u svojim memoarima (Sánchez-Terán, 1988, 20, citirano kod: Molinero i Ysàs, 2014, 58) napisao da se tranzicijska bitka „odvija na ulicama“. Dodao je: „To je izazov za Vladu i za strukture Državne sigurnosti. Taj izazov pokrenula je opozicija i vodila Komunistička partija, uz važan doprinos drugih organizacija sa krajnje ljevice.“ Točno. S tim što su opoziciju činili i oni koji su zastupali stavove srednje i srednje više klase pa je opozicijska struktura kao i njenih pristalica bila interklasna i politički pluralna. „Sama krilatica „Sloboda, amnestija i Statut autonomije“ bila je

dovoljno široka da politički ujedini različite političke subjekte u Kataloniji. I ne samo da su ti zahtjevi ujedinjavali katalonsku antifrankističku opoziciju, već je se sa tim zahtjevima slagala i većina opozicije u Španjolskoj. Pitanje slobode značilo je da se sa mora završiti sa frankizmom i početi sa instalacijom demokracije u Španjolskoj; amnestija je bila sinonim ne samo za puštanje na slobodu političkih zatvorenika nego je služila i kao priznanje da borba protiv diktature nije bila nikakav zločin. Statut autonomije reflektirao je želje Katalonaca za samoupravom, ali se jednako tako poklapao i sa težnjama Baska i Galježana, pa i Valencijanaca, Kanaraca i Andaluzana povrate, odnosno dobiju svoje statute“ (*ibid*: 70). To je bio i jedan od razloga zašto je tadašnja vlast imala strah od „eskalacije“ protesta u Kataloniji. Stoga je Salvador Sánchez-Terán konstatirao kako se „trenutno Madrid i Barcelona nalaze u različitim političkim brzinama“ (Sánchez-Terán, 1988, 34, citirano kod: Molinero i Ysàs, 2014, 58).

Kako bi pacificirali proteste i zahtjeve za većim političkim i društvenim slobodama, tranzicijska vlast instalirala je Specijalni režim za Katalonske provincije (Barcelonu, Gironu, Lleidu i Tarragonu). Cilj tog režima bio je odgovoriti na neke od najhitnijih zahtjeva što ih je u tom trenutku izražavalo katalonsko društvo, a da se istovremeno zadrži politička kontrola i zauzdaju opozicija i ulica. Tako je režim išao opoziciji nuditi izvjesnu autonomiju u obliku *Mancomunitata*, što je bilo daleko od onoga što su antifrankistički protagonisti u Kataloniji zahtijevali.

Istovremeno, protesti u Kataloniji su se nastavili. Za 11. septembar 1976. Vijeće političkih snaga Katalonije (*Consejo de Fuerzas Políticas de Cataluña*) ispregovaralo je sa centralnom vladom obilježavanje prve *Diade* od završetka Građanskog rata. Dozvola od centralne vlasti stigla je u posljednji moment, ali kao takva nije mogla biti održana u Barceloni već u gradiću San Baudilio de Llobregat u blizini Barcelone. Na toj *Diadi* okupilo se više od 100 000 ljudi koji su inzistirali na gorespomenutim zahtjevima, a pročitana je i poruka predsjednika *Generalitata* u egzilu Josepa Tarradellasa. Istodobno, vlada u Madridu predvođena Adolfom Suárezom nije znala gdje udara. Suočavala se sa nizom štrajkova širom države, političkim nasiljem, terorizmom, unutarstranačkim sukobima, tako da su zahtjevi i protesti katalonskih i baskijskih antifrankističkih aktera bili samo jedan od (važnih) problema sa kojima se imala suočiti. Znajući da je postojeće stanje neodrživo, Suárezova vlada najprije je odobrila Zakon o političkoj reformi da bi ga potom

poslala na referendum. Blizu 88% građana Španjolske odobrilo je projekt na referendumu. U Kataloniji u korist reforme glasalo je 90% glasača (*Ayuntamiento de Barcelona*, n.d.)^{16, 17}

Nakon što je Nacrt zakona o političkoj reformi izglasan na referendumu, uslijedili su izbori. Na izborima 15. juna na državnom nivou, najviše glasova odnijela je Unija demokratskog centra (UCD) Adolfa Suáreza. Slijedili su je PSOE i Komunistička partija Španjolske. U Kataloniji, najviše glasova osvojila je PSOE (870 000), potom Komunistička partija (u koaliciji sa PSUC-om, 558 000), zatim UCD (515 000), konzervativna katalonska stranka PDPC (514 000), UDC-IDCC (172 000) i Katalonska ljevica (čije stranke članice još uvijek nisu bile legalizirane, 144 000) (*Historia Electoral*, n.d.). Ipak, broj glasova nije odražavao i sukladno tomu broj zastupničkih mjesta, budući su stare frankističke strukture uspostavile izborni zakon koji je elektoralno favorizirao male, konzervativne dijelove države nasuprot urbanih centara, pa je tako, primjerice, provincija Soria davala jednog zastupnika na svakih 24 590 stanovnika, dok je Barcelona davala jednog na svakih 91 211 (Fontana, 2019, 406). Tako su najveći broj zastupnika u Madrid iz Katalonije poslali PSOE (15), a potom PDPC (11), UCD (9), Komunistička partija i PSUC (8), UDC-IDCC (2) i Katalonska ljevica (1) (*Historia Electoral*, n.d.)¹⁸.

To je značilo da se u Kataloniji uspostavila nova vrst političkog legitimiteta na koju je Vlada u Madridu trebala računati i u skladu s tim pregovarati o načinu na koji će Katalonija biti inkorporirana unutar novog državnog okvira. Jasna pobjeda ljevice u Kataloniji značila je da će taj legitimitet biti lijevi. Pa iako je ta ljevica (PSOE i PCE) u tranziciji odustala od većine načela za koja se tijekom borbe protiv frankizma zalagala, vlast u Madridu željela je izbjeći mogućnost da vladu u Kataloniji formiraju komunisti i socijalisti, jer bi to moglo imati reperkusije i na državni nivo, pa je Suárez izvukao asa iz rukava i u ljeto 1977. započeo pregovore o ponovnom uspostavljanju republikanskog *Generalitata*, kojeg je u egzilu predstavljao sam njegov predsjednik, Josep Tarradellas (Núñez Seixas, 2017, 144).

---

¹⁶ Referéndum Estatuto de Cataluña en otros ámbitos. 25 octubre 1979. Dostupno na: https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/castella/Estadistiques_per_temes/Elecciones/Referendums/ref79/r21.htm. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

¹⁷ Jednako je važno ovdje spomenuti da je – po vlastitom priznanju – Suárez razmišljao da raspiše i referendum o tome treba li Španjolska biti monarhija ili republika, no budući da su on i njegovi suradnici znali da bi ga – kako je sam rekao – izgubili, do tog referenduma nikada nije došlo.

¹⁸ Elecciones Generales 1 de marzo de 1979. Dostupno na: <https://www.historiaelectoral.com/e1979comp.html>. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

Ubrzo nakon toga, „Suárez i Tarradellas postigli su dogovor, pa je 29. septembra, objavljena je uredba kojom se ponovno uspostavlja *Generalitat*; 19. oktobra, kralj je Tarradellasa imenovao za predsjednika, a 23. istog mjeseca imao je spektakularan doček u Barceloni. Moglo se činiti da je njegov dolazak znači i povratak sloboda, a zapravo je stigao bez resursa i ovlasti. Dogovor je bio da novi predsjednik formira neku vrstu vlade u kojoj bi participirali svi, ali koja ne bi imala izvršne ovlasti i koju bi činilo dvanaest zastupnika koji predstavljaju snage izglasane na junskim izborima. Vlada bi zadržala jednu vrst simbolične ovlasti od 5. decembra 1977., do aprila 1980., što je bilo vrijeme kada su stare unitarne organizacije zapravo nestajale, a stranke počele djelovati same. To je u još nezavidniju poziciju stavilo PSUC koji je imao bliske odnose sa masovnim pokretima, ali koji je sada morao slušati zapovjedi Santiaga Carrilla koji je tvrdio da se politika ne smije nastaviti odvijati na ulici jer ju je teško kontrolirati, već u parlamentu, i prije svega, u pregovorima između čelnika stranaka i vlade, daleko od bilo kakvog nadzora članova. PSUC je tada počeo gubiti svoju sposobnost mobilizacije, u procesu u kojemu ga je ideološko razoružanje – nametnuto od strane PCE-a – konačno odvučlo do uništenja“ (Fontana, 2019, 416-417).

Istovremeno, u Madridu se pisao novi Ustav. U Komisiji za ustavna pitanja i javne slobode (*Comisión de Asuntos Constitucionales y Libertades Públicas*) sjedila su i dvojica katalonaca, Jordi Solé Tura koji je predstavljao PSUC i PCE i Miquel Roca Junyent iz CDC-a. Zadnji je zapravo bio predstavnik katalonskih i baskijskih nacionalističkih grupacija.

3.1. Ustav i Katalonija: nacija ili nacionalnost?

Vjerojatno najvažnija stvar – a vezana za Kataloniju i druge regije koje su tijekom Druge republike imale vlastite Statute autonomije – prilikom pisanja Ustava bilo je kako će restaurirana parlamentarna monarhija biti teritorijalno organizirana i kako „historijske nacionalnosti“ uključiti u ustavnu materiju. Potonja tema bila je dijelom dugih rasprava između članova ustavotvorne komisije i intelektualaca u javnom prostoru toga vremena, a i dan danas generira puno polemika.

Komunistička partija predstavila je federalni prijedlog prema kojemu bi se morala uvažiti višenacionalna stvarnost Španjolske države. Komunisti su stajali na pozicijama multinacionalne ili plurinacionalne države. PSOE je, kako piše Xavier Domènech (2020, 183-185) „prihvaćao

koncept plurinacionalnosti, ali sve dok on ne dovodi u pitanje superiornost španjolske nacije u odnosu na druge (baskijsku, katalonsku, galješku). Postfrankistička desnica, s druge strane, našla uporište za svoj prijedlog u diskursu filozofa Joséa Ortege y Gasseta i njegovom prijedlogu za obnovom španjolske nacije i nacionalizma. Taj je prijedlog nastao unutar struktura samog Francovog režima; još dok su u Europi bile aktualne rasprave o regionalnoj decentralizaciji i tehnokratskim politikama, i imao je podršku lokalnih i regionalnih političkih, ekonomskih i administrativnih elita. U tom smislu, desnica je radila na pronalaženju izvora koji bi omogućio implementaciju novog tipa homogenizirajućeg autonomizma, bez da se legitimacija za formulaciju traži u republikanskim korijenima. Prijedlog Ortege y Gasseta, poražen najprije za vrijeme republike, a potom odbačen u šezdesetima i sedamdesetima nauštrb tehnokratskog regionalizma, sada će naći svog zastupnika u neoortegijanskom profesoru upravnog prava Eduardu Garcíji de Enterríji.“

Njegovo obrazloženje za navedeni prijedlog izgledalo je ovako: „Ako Ustav stvori Španjolsku podijeljenu na regije, to više neće biti jedna Španjolska koja će se naći licem u lice sa dvije ili tri neposlušne regije, već će se formirati regije koje će se međusobno sukobljavati, tako da će biti opasane sa sve svojim razlikama, jedinom nacionalnom, državnom, cjelovitom vlasti i suverenom vlasti (citirano prema Muñoz Machado, kod: Domènech, 2020, 185).

Na kraju će taj prijedlog, makar i difuzan, kako piše Domènech (*ibid*, 185-186) prožimati državnu praksu u ustavotvornom procesu, ali i u vremenu koje će tek doći. Tomu je bilo tako jer je prijedlog Garcíje de Enterríje bio funkcionalan za održavanje superiornosti španjolske nacije i centralne države kao jamca suvereniteta nad drugim mogućim stvarnostima (zbog čega su ga prihvatili i određeni sektori UCD-a i PSOE-a), i jednako tako jer je dolazio iz trenutno postojećeg državnog aparata.

Naposljetku, dogovoreno je da Španjolska bude organizirana u autonomne zajednice (*comunidades autonomas*) i da ju čine „regije“ i „nacionalnosti“. Uvrštavanje nacionalnosti u Ustav, pretpostavljalo je, u načelu, ne samo priznanje kulturne ili identitetske raznolikosti povezane s teritorijem, već i postojanje vlastite institucionalne stvarnosti, s *demosom* koji je birao predstavnike koji su trebali elaborirati i potpisati statutarne prijedloge. No, usprkos tome, definicije „nacionalnosti“ nema u Ustavu. Ako je postojalo nešto na temelju čega bi ih se moglo definirati, čini se da je to, kao jedini kriterij, bila činjenica da se radi o teritorijama koje su u razdoblju

Republike imale izglasane statute. Makar je među intelektualcima i parlamentarcima toga vremena postojala rasprava o tome treba li priznati postojanje više nacija u Španjolskoj, i u slučaju da dâ, u kojem su one odnosu sa španjolskom nacijom. Od toga pak nije bilo ništa. Suverenitet je u Ustavu definiran kao „nacionalni“: jedina nacija koja postoji na teritoriji Španjolske je ona španjolska i neke neodređene „nacionalnosti“. Tako je konačna formula članka 2. Ustava ostala u zamršenoj formuli u kojoj je navedeno da se „Ustav temelji na neraskidivom jedinstvu španjolske nacije“, „zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca“ i da „priznaje i garantira pravo na autonomiju nacionalnostima i regijama koje ju čine“. Poznato je da je dio oko „neraskidivog jedinstva španjolske nacije, zajedničke i nedjeljive domovine svih Španjolaca“ ustavotvorcima izdiktirao vojni vrh, baš kao što je pojam „nacionalnosti“ u Ustav naposljetku uveden uslijed pritiska katalonskih političara koji su tvrdili da dvosmislenost formulacije u vezi sa „nacionalnostima i regijama“ bila dio kompromisnog rješenja do kojega se morali doći kako bi se konstitucionalizirao pojam „nacionalnosti“ (*ibid*, 194-198).

Ta dvosmislenost kako piše Domènech (2020, 198) „(bila) je temelj svježe uspostavljene demokracije utoliko što su se u istom članku pojavile dvije logike: ona plurinacionalne države i ona jednonacionalne. Ta logika dozvolila je Miquelu Roci da ustvrdi da je zapravo ustavotvorna redakcija potvrdila 'stvarnost prema kojoj je Španjolska plurinacionalna država, te da stoga nacionalnosti koje ju čine imaju izvorni suverenitet i da je u prijenosu njihovog dijela suvereniteta definiran suverenitet države, a ne obratno.' Višeznačnost toga članka zapravo je temelj ovog ustavnog modela, dijelom i zbog toga jer ga se zamišljalo tako da bude otvoren i fleksibilan i da dâ fundamentalni protagonizam samom Ustavnom sudu koji će ga tumačiti. Stoga je Ustavni sud u svojoj presudi o Zakonu o baskijskim povijesnim teritorijama iz 1988., utvrdio da se Ustav ne temelji na sporazumu između historijski teritorijalnih instanci koja polažu prava koja prethode Ustavu“, dok zapravo u Članku 2, „štiti i poštuje“ nešto što sam ne stvara. U tom se smislu Članak 2. može tumačiti i kao legitimacija plurinacionalnosti i kao njena negacija. Ukratko, ova temeljna dvosmislenost, zajedno s uspostavljanjem, odnosno, obnovom *Generalitata* prije donošenja samog Ustava, bila je ključna za prihvaćanje legitimnosti Ustava za različite dijelove katalonskog političkog vrha. Kao što je kasniji predsjednik *Generalitata* Jordi Pujol potvrdio tokom ustavotvorne debate, kazavši da je „katalonska nacionalna manjina bila ta koja je uvela taj pojam [nacionalnosti], a potom ga i branila, učinivši ga bitnom točkom, apsolutno temeljnom u svojoj

ustavotvornoj politici i u svojoj konsenzualnoj politici u cjelini“ (*Diario de Sesiones*, 1978, 3809, citirano kod: Domènech, 2020, 198).

Na temeljima demokratske legitimacije koju su dobili od građana Katalonije, paralelno sa radom u Ustavotvornoj skupštini, katalonski politički vrh (*odbor osmorice*) započeo je pregovore za izradu nacrtu novog katalonskog statuta autonomije. Generalitat je izabrao odbor 3. jula, a prvi nacrt dovršen je 5. oktobra. 31. istog mjeseca u Kortesima je odobren i novi Ustav Španjolske, a 6. decembra i ratificiran na referendumu u cijeloj Španjolskoj. 67,9% birača u Kataloniji izašlo je na referendum, a za novi Ustav glasalo je 90,5%. Na nivou države, od 67% glasača koji su izašli na referendum, njih 87,7% opredijelilo se za novi Ustav. Moglo bi se reći da je novom Ustavu manjkalo legitimiteta jedino u Baskiji, gdje je na referendum izašlo svega 44,7% građana, a „Za“ je glasalo njih 69% (*Ayuntamiento de Barcelona*, n.d.)¹⁹. Krajem decembra *odbor devetorice* sastao se u gradiću Sau i s jednim glasom protiv odobrio nacrt novog statuta. Rasprava o statutu u Kortesima započela je tek nakon završetka novih izbora u martu 1979. Na kraju, predstavnici vlasti napravili su čitav niz rezova na postojeći nacrt statuta, kojeg je takvog, retuširanog 13. augusta odobrila Ustavna komisija Kongresa. Nakon toga, tekst novog statuta iznijet je pred građane Katalonije na referendum 25. oktobra 1979. koji su ga (uz izlaznost od 59,7) odobrili sa 88% glasova Za (*ibid*, n.d.). Takav statut poslije je ratificiran na Kortesima i u Senatu, a objavljen je u Službenom glasniku 22. decembra 1979. godine.

3.2. Izbori 1980. i rađanje puđolizma

Krajem marta 1980. godine održani su prvi izbori za katalonski parlament od ponovnog uspostavljanja demokracije u Španjolskoj. Španjolska desnica, svjesna svojih ograničenja u Kataloniji, izašla je na izbore računajući sa dvije političke snage: UCD-om koji je predstavljao Anton Cañellas, dok je Manuel Fraga, predsjednik Narodnog saveza podržao stranku Katalonska solidarnost. Katalonska desnica, oličena u stranci Konvergencija i unija (*Convergència i Unió – CiU*), a koju je predvodio Jordi Pujol, i koja je prije samo dvije-tri godine išla pred birače sa (čudnim) aluzijama na „švedski model socijalizma“, sada se jasno počela zalagati za neoliberalni

---

¹⁹ Referendum Constitución Española en otros ámbitos. 6 diciembre 1978. Dostupno na: https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/castella/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref78/r22.htm. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

ekonomski model, uz katolički uklon i katalonski nacionalizam (i još uvijek ne independentizam). Na lijevom centru i ljevici našli su se PSC, PSUC, ERC i Socijalistička andaluska partija. Od početka je bilo prilično jasno koji će kandidati imati najveće šanse za uspjeh.

'Postoje dva čovjeka koji ne spavaju u Kataloniji. Jedan od straha da ne bude predsjednik, a drugi iz straha da bude.' Ova izjava, koja se pripisuje Josepu Tarradellasi, makar i ne bila istinita, bez sumnje slikovito je opisala političku situaciju u Kataloniji neposredno prije izbora. Dva čovjeka o kojima je riječ bili su Joan Reventós iz PSC-a i Jordi Pujol. Prvi je, na temelju rezultata koje su socijalisti postigli na svim dosadašnjim izborima smatran jasnim favoritom, ali je vodio kampanju bez da je jasno definirao s kojim će snagama – nakon eventualne pobjede na izborima – koalirati (i otuda je dolazio njegov strah od pobjede). Drugi je, odbacivši socijalne elemente svog programa, i nezadovoljan rezultatima iz 1977. i 1979. otišao udesno, računajući da će na taj način uzeti dio biračkog tijela koje je do tog trenutka ukazivalo povjerenje UCD-u (Lo Cascio, 2008, 80-81).

Važan, a vjerojatno i odlučujući faktor na tim izborima bila je uloga katalonske buržoazije, koja je, zabrinuta zbog mogućnosti dolaska ljevice na vlast i njihove intervencije u ekonomiju regije, odlučila prikladno honorirati desne i centrističke stranke u predizbornoj kampanji. Zbog toga je, kako piše Paola Lo Cascio (2008: 82) „cijela kampanja zbog intervencije poduzetničke klase bila jasno ideološki obojena: pred birače se posijao osjećaj da trebaju birati između antiliberalnog i marksističkog modela politike i ekonomije i zapadnog modela koji poštuje pravo na individualne slobode, privatno vlasništvo, slobodu poduzetništva itd. Intervencija katalonske buržoazije, koja se ogledala u organizaciji niza javnih događaja (kongresa, konferencija, skupština, sastanaka...), davanju oglasnog prostora u medijima i financijskoj potpori za izbornu kampanju „nemarksističkim“ strankama, imala je za adresante širok raspon političkih snaga: UCD, Katalonska solidarnost, ERC i naravno CiU. Drugim riječima, sve snage s iznimkom proindependentističkih stranaka, PSA, PSUC-a i PSC-a dobile su veću ili manju potporu i pomoć katalonskih poduzetnika.“

Na kraju, rezultati izbora 20. marta izgledali su ovako:

Tablica 1. Rezultati izbora za Generalitat 1980.

Stranka	Kandidat	Broj glasova	Postotak	Broj zastupnika
Convergència i Unió (CiU)	Jordi Pujol	752 943	27,68	43
Partido de los Socialistas de Cataluña (PSC-PSOE)	Joan Reventós	606 717	22,33	33
Partit Socialista Unificat de Catalunya (PSUC)	Josep Benet	507 753	18,68	25
Centristes de Catalunya-Unión de Centro Democrático (CC-UCD)	Anton Cañellas	286 922	10,55	18
Esquerra Republicana de Catalunya (ERC)	Heribert Barrera	240 871	8,87	14
Partido Socialista Andaluz-Partido Andaluz (PSA)	Francisco Hidalgo	71 841	2,66	2

*U tablici se nalaze rezultati stranaka koje su uspjele prijeći cenzus.

**Izlaznost je iznosila 61,44%.

Izvor: Parlament.cat²⁰

Rezultati izbora jasno su sugerirali da niti jedna stranka neće moći vladati sama. Stoga su se nametale tri moguće opcije: progresivna vlada koju bi činili PSC, PSUC i ERC; vlada sa komotnom većinom u kojoj bi sudjelovali PSC, CiU i ERC; i velika koalicija PSC-a i CiU-a. Prvi scenarij bio je aritmetički moguć, ali i politički neizvediv, jer, ako je ERC mogla sa PSC-om, komunistički PSUC bio im je neprihvatljiv. S obzirom na to, bilo je jasno da će CiU sudjelovati u vladi, bilo je samo pitanje s kim će ju formirati. Stoga je Pujol najprije ponudio PSC-u sudjelovanje u vladi, ali kako su u PSC-u to odbili, postojala je samo jedna mogućnost za CiU da formira vladu: da pozove UCD i ERC. Pregovori sa UCD-om bili su relativno brzi s obzirom da su zastupnici CiU-a podržavali Suárezovu vladu u Madridu, pa su im ovi samo uzvratili uslugu. Na nešto više problema CiU je našla u pregovorima sa ERC-om koja je tražila da CiU prihvati određene

²⁰ Eleccions al Parlament de Catalunya. 20 de març de 1980. Dostupno na: <http://www.parlament-cat.net/composicio/1leg.htm>. Pristupljeno: 6. 5. 2024.

programske ustupke, među kojima je najvažniji bilo opredjeljenje da se krene u reformu Statuta autonomije. Iako je CiU prihvatio taj ustupak, odbio ga je realizirati. Na kraju, 24. aprila 1980. Jordi Pujol izabran je za predsjednika *Generalitata* (*ibid*: 88-90). Na toj funkciji Pujol će ostati pune dvadeset i tri godine, a učinci njegovih politika, više od dvadeset godina kasnije, imat će jasne reperkusije na stvaranje širokog desnog i centrističkog proindependentističkog javnog mnijenja.

3.3. 1980.-2003.: Borba za (re)interpretaciju identiteta

„Šezdeset godina svoga života sam se borio za nešto drugo (ne za nezavisnost Katalonije, op. a.), ali ono što mi se sada događa je to da više nemam argumenata protiv independentista. Oni u pravu (...) Bih li sada glasao za nezavisnost? Da. Prije nekoliko godina – ne“ (*lasextaon*, 2012)²¹ Ove riječi 2012. izrekao je čovjek koji je Katalonijom vladao dvadeset i tri godine i koji je tijekom tog razdoblja bio poznat po politici konsenzusa sa centralnim vladama u Madridu. Trgovao je dobro kako sa konzervativcima tako i sa socijalistima, te bio važan kotačić režima uspostavljenog 1978. Riječ je, naravno, o Jordiju Pujolu. „Samoodređenje uvijek unutar okvira Ustava Španjolske“ (*laSextaNoticias*, 2014)²², govorio je on 1980. Od tada do danas, mnogo se toga promijenilo: mijenjao se Pujol, njegova stranka i katalonsko društvo, unatoč njemu i zbog njega. Iako on nije jedini akter koji je vodio „nacionalnu obnovu“ Katalonije, konture koje je zadobio društveni i politički pejzaž Katalonije značajno su oblikovane mjerama, projektima i politikama koje su on i njegov kabinet donosili više od dvadeset godina. U ovom dijelu rada promotriti ćemo ključne elemente vezane za period vladavine Jordija Pujola Katalonijom te vidjeti kako su se učinci njegove politike i ideologije odražavali na društvene procese i dinamiku Katalonije. Posebno ćemo se osvrnuti na proces renacionalizacije Katalonije (i njegove konsekvence) koji je započeo čim je preuzeo vlast.

---

²¹ Lasextaon. Salvados: Salvados: Jordi Pujol votaría sí en un referéndum por la independencia de Cataluña. Dostupno na: <https://www.youtube.com/watch?v=M1r75YzFWn4>. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

²² laSextaNoticias. Jordi Pujol, de defensor de la unidad en España a radical independentista. Dostupno na: https://www.youtube.com/watch?v=DSn2_ARF3Pw. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

U svom prvom obraćanju prilikom preuzimanja investiture, Jordi Pujol bio je vrlo jasan u svojim političkim najmerama: „Naš će program imati još jednu karakteristiku: bit će nacionalistički. Ako glasate za nas, glasate za nacionalistički program, sa nacionalističkom vladom i nacionalističkim predsjednikom. Glasate za riješenost da stvaramo zemlju. Našu zemlju. Glasate za obranu naše zemlje čiji je identitet napadnut. Glasate za ambiciju koja Kataloniju vidi kao veliku zemlju, ne zbog svoje materijalne snage, koja će uvijek biti ograničena, već veliku zbog svoje kulture, uljudbe i kapaciteta za suživot“ (Diari de Sessions del Parlament de Catalunya, n. 4, 22-04-1980, 19. citirano kod: Rodríguez Mesa, 2017, 28).

Kada je CiU preuzela vlast u Kataloniji, istovremeno je preuzela i počela kontrolirati neke od ideoloških aparata ove autonomne zajednice. Nova katalonistička politička elita bila je svjesna potrebe kreiranja novih nacionalističkih narativa i praksi u svrhu nacionalne obnove. U tom smislu, proces renacionalizacije Katalonije temeljio se, najprije na normalizaciji katalonskog jezika kroz njegovu institucionalnu upotrebu, posebno u školama, kulturnim institucijama *Generalitata*, a isto tako i u medijima (Rodríguez Mesa, 2017, 29). Taj proces ujedno je značio i institucionalizaciju patriotskog diskursa temeljenog na narativu o Kataloniji kao poraženoj, ali i kao regiji koja je stalno bila u otporu spram vlasti u Madridu. Centralnu ulogu u tom diskursu zauzimala je interpretacija Rata za španjolsko nasljeđe (okončanog 1714. godine) koji je iz vizure katalonskog nacionalizma intepretiran kao rat za nacionalno oslobođenje Katalonaca protiv centralističkih sila iz Madrida, makar se radilo o ratu dviju dinastija (burbonske i habsburške) za prijestolje. Isti narativ kaže da su Katalonci po završetku tog rata izgubili „svoje slobode“ dokazujući to činjenicom da je stara kneževina uistinu izgubila određene institucije, a taj gubitak praćen je otporom pobunjene regije tijekom naredna tri stoljeća. Stoga su se političke elite u Kataloniji, posebno nakon snažnih centralizatorskih udara na regiju tokom frankizma, osjetile osnaženim u zahtjevima za „historijskim pravima“ koja su dugo vremena bila napadana. Ta „historijska prava“ rekuiperirana su sa novim Statutom autonomije i povratkom *Generalitata* kao vrhovnog tijela katalonske samouprave te oporavkom katalonskog jezika kao najvažnijeg izraza katalonskog nacionalnog identiteta (Molina i Quiroga, 2017, 53-54).

Prava garantirana Statutom počela su biti materijalna sila kada ih je Pujolova vlada počela implementirati tamo gdje je mogla i imala prostora. „Tijekom vladavine CiU-a, *Generalitat* je formirao mrežu vlastitih (i potpomogao osnivanje privatnih, od vlade subvencioniranih) medija

kako bi se stvorio „katalonski prostor komunikacije“ koji će podržavati katalonske nacionalističke narative. Posebno je bilo važno osnivanje javne televizije 1983. godine – TV3 – čiji se program uglavnom emitira na katalonskom (iako se španjolski ne sinkronizira niti titluje). Ta operacija imala je jasan uspjeh, čemu najbolje svjedoči činjenica da je Katalonska vlada na početku prve dekade 21. stoljeća kontrolirala četiri televizijska kanala i tri radio emitera. Osim toga, vremenom je *Generalitat* počeo subvencionirati gotovo sve katalonske novine. Na početku su se te subvencije realizirale kako bi se osigurao izlazak novina na katalonskom jeziku, ali ekonomska sprega koju su te kuće imale sa vladajućom klasom na kraju su jamčile da će ti mediji biti uglavnom poslušni i nekritični. Na taj način je izgrađen autoreferencijalni medijski sistem fokusiran na Kataloniju i koji će pomoći da se smanji utjecaj medija izvan Katalonije“ (*ibid*, 55). Neki autori to vide kao ključni element u procesu nacionalne izgradnje Katalonije.

Školski sistem jednako se tako pretvorio u bojno polje u procesu nacionalizacije javne sfere. 1983. godine, „Zakon o jezičkoj normalizaciji propisao je da bi katalonski postepeno trebao biti glavni jezik na kojemu će se odvijati nastava, kako bi svi učenici – ubrzo – mogli biti mogli biti osposobljeni da govore jezik regije. Ova regulacija dopunjena je programima o „jezičkom uranjanju“ (*inmersión lingüística*) na teritorijima gdje se uglavnom govori kastiljski, te sa novim zakonima koje je odobrio *Generalitat* 1992. i potom 1998., kada je katalonski postao glavni jezik nastave u svim osnovnim i srednjim školama. Također, korištenje lokalnog jezika kao elementa nacionalne izgradnje popraćeno je stvaranjem nastavnog plana i programa povijesti za osnovnu i srednju školu s istaknutim katalonističkim konotacijama. Udžbenici koje je odobrila vlada predvođena CiU-om prikazivali su idealiziranu prošlost Katalonaca ističući različit 'historijski razvitak' Katalonije i Španjolske i naglašavajući narativ o gubitku/porazu i otporu. Uz to, razna poduzeća, banke i mediji financirali su i objavljivali „narodne historije“ Katalonije koje su reafirmirale katalonske naracije o prošlosti te zemlje“ (*ibid*, 55-56).

U polu-javnoj sferi stranke katalonskog nacionalizma, kako desne, tako i one lijevog centra uspostavile su se kao „agenci nacionalizacije“ koristeći javne resurse kako bi „katalonizirali društvo“. Sportski klubovi i kulturna društva također su korišteni za transmitiranje nacionalističkih narativa. Te institucije financirane su iz fondova katalonske Vlade na način da je skoro pa potpuno zamagljena linija između javne i polu-javne sfere. Za to je paradigmatičan slučaj FC Barcelone, jednog od nacionalnih simbola Katalonije. „Barça nenaoružana katalonska vojska“, govorio je

poznati pisac Manuel Vázquez Montalbán (1987). Klub se financirao, naravno, iz privatnih izvora, ali je primao i značajan novac od TV3 i od regionalne vlade čiji je interes bio potencirati jednadžbu Barça=Katalonija=CiU (Molina i Quiroga, 2017, 56).

Prilično uspješnu protočnost procesa reinterpretacije i novog smještanja nacionalnog identiteta Katalonije u javnoj i privatnoj sferi dodatno je olakšala činjenica da je CiU razmjerno lako dobivala izbore i osvajala većinu mandata u *Generalitatu*, koja im je omogućavala da vladaju pune dvadeset i tri godine. Katkad sami, katkad u koaliciji sa drugim strankama ili uz njihovu podršku. A osim toga, Pujolova sposobnost da sa vladama iz Madrida, kako konzervativnom, ako i socijalističkom ishodi sve više koncesija za regionalnu vladu davala je *Generalitatu* sve više ovlasti pomoću kojih se značajno proširio doseg njegove društvene, političke i ekonomske intervencije na teritoriji regije. Rapidnije povećanje ovlasti *Generalitata* usporile su tek – djelimično – posljedice pokušaja državnog udara 23. februara 1981. i kasniji proces centralizacije koji je počeo uspostavljati PSOE, makar se tijekom prvog mandata CiU-a završio prijenos – barem kvalitativno – značajnog dijela Statutom predviđenih nadležnosti. Činjenica koja to najbolje potvrđuje jeste to da se opći proračun *Generalitata* između 1980. i 1984. povećao za više od četrdeset i pet puta (Lo Cascio, 2008, 94).

Pa iako je Katalonska vlada na čelu sa CiU-om imala mehanizme kako da institucionalno utvrljuje (Daglas, 2001) reinterpretirani identitet na području Katalonije, centralna vlada u Madridu također je imala svoje mehanizme i načine preko kojih je utjecala na difuziju španjolskog nacionalnog identiteta u Kataloniji. Premda je mogućnost njegove difuzije u određenim sferama (kao što je, na primjer, obrazovanje) bila ograničena, u drugim, poput popularne kulture i medija tekla je uz manje smetnji.

Tako su, primjerice, između 1980. i 2007., kako pišu Molina i Quiroga (2017, 57) „mediji na kastiljskom imali su najviše čitatelja i gledatelja u Kataloniji. Ti mediji, javni i privatni olakšali su, ne samo difuziju kastiljskog jezika u Kataloniji, već su i diseminirali simboličke postulate španjolskog kulturnog identiteta u kafićima i domovima. Osim toga, ti mediji pridonijeli su procesu neformalne nacionalizacije preko serija i televizijskih emisija, ponajprije na polju sporta i zabavnog programa, što je omogućilo normalizaciju španjolske nacije među Kataloncima. Zbog toga su se mnogi Katalonci emocionalno identificirali sa španjolskim sportašima, pjevačima i

glumcima dok su istovremeno pokazivali različite nivoe odbojnosti prema formalnim simbolima Španjolske kao što su zastava, Ustav iz 1978. ili monarhija.“

Osim toga, vizija nacionalnog identiteta Španjolske na koju se kladio PSOE također je bila važan faktor za normalizaciju španjolskog nacionalnog identiteta i njegove kompatibilnosti sa Katalonskim. To treba gledati poglavito u svjetlu činjenice da je PSOE desetljećima imao široku elektoralnu bazu među dijelom radničke klase koja je (za vrijeme frankizma, ali i nakon njegovog pada) iz različitih dijelova Španjolske migrirala u Kataloniju. Među njima, najviše je bilo Andaluzana, koji su se najvećim dijelom, i dalje poistovjećivali sa španjolskim nacionalnim identitetom. Nadalje, visok postotak brakova i prijateljstava među ljudima različitih teritorijalnih pozadina te relativno stabilna politička situacija (katalonska desnica još uvijek nije bila independentistička) učinili su da katalonski i španjolski nacionalni identiteti supostoje u relativnoj toleranciji i da u značajnoj mjeri budu kompatibilni. „Tomu u prilog najbolje svjedoči činjenica da isticanje španjolskih zastava u Kataloniji osamdesetih i devedesetih nije za posljedicu imala društvenu stigmju. Štaviše, mnoštvo njih zajedno sa katalonskim bilo je izvješeno na javnim mjestima tokom Olimpijade u Barceloni 1992. tijekom koje su španjolski sportaši najvećim dijelom uživali podršku lokalne publike“ (*ibid*, 58).

Na tom tragu, vrijedi pogledati ispitivanja javnog mnijenja u Kataloniji koja su se fokusirala na pitanje nacionalne identifikacije stanovništva i njegovog stava spram položaja Katalonije unutar Španjolske. Nama će za ovu priliku poslužiti ankete koje već trideset i pet godina obavlja Institut za političke i društvene znanosti iz Barcelone.

Tablica 2: Nacionalna identifikacija u Kataloniji između 1991. i 2003. Uzorak 1200 osoba:

Godina	Samo Španjolac	Više Španjolac nego Katalonac	Jednako Španjolac koliko i Katalonac	Više Katalonac nego Španjolac	Samo Katalonac	Ne zna/Nije odgovorilo
1991.	11	6	47	21	14	1
1994.	13	6	44	23	13	2
1997.	11	7	49	24	9	1
2000.	12	8	43	21	14	2
2003.	9	4	41	27	16	3

Izvor: Institut de Ciències Polítiques i Socials. 2020. Anketa javnog mnijenja u Kataloniji. Integrirana baza podataka 1991-2019.²³

Tablica 3: Preferencije o položaju i odnosu Katalonije sa Španjolskom. Uzorak: 1200 osoba:

Godina	Regija u Španjolskoj	Autonomna zajednica u Španjolskoj	Federalna država u Španjolskoj	Nezavisna država	Drugo	Ne zna	Nije odgovorilo
1991.	17	47	14	19	0	3	1
1994.	21	43	16	17	0	2	1
1997.	14	54	12	16	1	3	0
2000.	12	52	14	18	1	3	1
2003.	10	39	27	18	Ne zna/Nije odgovorilo		5

Izvor: Institut de Ciències Polítiques i Socials. 2020. Anketa javnog mnijenja u Kataloniji. Integrirana baza podataka 1991-2019.

Nešto drugačiji rezultati ispitivanja javnog mnijenja o nacionalnoj identifikaciji u Kataloniji (*ECO-Estudios Comerciales y de Opinión*; citirano kod: Moreno Fernández, 1988, 157) bili su 1985. (što se poklapa sa prvom godinom druge Pujolove investiture) kada se 47,1% anketiranih građana Katalonije (uzorak od 1316 osoba) izjasnilo jednako Kataloncima kao i Španjolcima, 12,2% su se izjasnili samo kao Španjolci, 8,6% samo Katalonci, 7,7% više Španjolci nego Katalonci i 23,9% više Katalonci nego Španjolci. Konzultirali smo također i druge ankete rađene u osamdesetima (uglavnom iz druge ruke) no kako im nije bilo moguće izravno pristupiti, ovdje ih nismo naveli, makar i one pokazuju slične trendove kao i ove koje smo citirali.

²³ Institut de Ciències Polítiques i Socials. Dostupno na: <https://www.icps.cat/>. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

Ovi rezultati ukazuju nekoliko na nekoliko važnih elemenata. U prvom redu, na temelju prezentiranih podataka, možemo zaključiti da je nacionalizacija odozgo koju je počela provoditi CiU otkako je preuzela vlast u Kataloniji imala određen uspjeh u pogledu renacionalizacije stanovništva, ali on nije bio spektakularan. Malo se povećao broj onih koji su se ekskluzivno doživljavali kao Katalonci, dok su ostali modaliteti različito varirali iz godine u godinu. Osim toga, stanovništvo je različito reagiralo na vladine kulturne i obrazovne politike; mnogi nisu bili sretni s njima i nisu „kupili“ novouspostavljene službene narative. S druge strane, „utjecaj 'banalnog' španjolskog nacionalizma emitiranog kroz popularnu kulturu i porodica kao element formacije i socijalizacije doprinijeli su tome da dualni identiteti još uvijek budu dominantni u katalonskom društvu“ (Molina i Quiroga, 2017, 59). Naposljetku, ispitivanje u *Tablici 3.* također sugerira da je većina Katalonaca u devedestima bila zadovoljna statusom autonomne zajednice unutar Španjolske. O nezavisnosti skoro da i nije bilo govora, a relativno dobri odnosi CiU-a sa vladama u Madridu koje su joj uglavnom izlazile u susret²⁴ učinili su da ne bude značajnijih zaoštavanja na relaciji Madrid–Barcelona. Stoga se nameće zaključak da je sinergija niza faktora koje smo naveli generirala to da španjolski i katalonski identiteti uglavnom budu kompatibilni jedan s drugim. No, isto tako bismo mogli reći i da je dvadeset godina bilo „malo“ da se osjete nacionalistički efekti koje su zasadile Pujolove vlade i da su još uvijek u fazi inkubacije. Stvari će se početi mijenjati par godina kasnije.

---

²⁴ Koliko su mu vlade u Madridu izlazile u susret najbolje ilustrira podatak da je izraz na katalonskom *peix al cove* (slobodni prijevod: riba u sepetu) populariziran kako bi opisao stil pregovaranja Jordija Pujola sa PP-om i PSOE-om. Izraz se odnosi na nešto što je lako i jednostavno postići. Na našem jeziku najbliži prijevod „riba u sepetu“ bio bi „gotova stvar“.

4. KATALONSKI POKRET ZA NEZAVISNOST OD 2003-2019: ANALIZA TENDENCIJE RASTA POKRETA

Kada je Španjolska država – sredinom devetnaestog stoljeća – prelazila na kapitalizam, ona se uspostavila kao centralistička država i država koja je svoj legitimitet crpila u narativu o potrebi izgradnje i postojanja španjolske nacije. Iako liberalna, Španjolska tog vremena nije nalazila demokraciju kao temeljnu komponentu svoje legitimacije već naciju, dok je istovremeno proces izgradnje te nacije – predvođen primarno elitama iz Madrida i na čelu sa krunom – bio sačinjen od čitavog sklopa reakcionarnih elemenata: monarhija kao najviši oblik vlasti, centralizam kao oblik vladanja, kapitalizam kao oblik ekonomske proizvodnje i reprodukcije uz velik protagonizam crkvenih struktura u političkom, društvenom i kulturnom životu. Kao glavna opozicijska snaga takvomu nacionalnom i državnom projektu javlja se republikanski federalizam čiji je glavni intelektualni i politički promotor Pi i Margall. Nasuprot nedemokratskoj državi, Pi i Margall i drugi federalistički republikanci toga vremena predlagali su demokratsku državu; protiv centralističke države zastupali su federalizam i djelidbu suvereniteta; monarhiji su se suprotstavljali zagovaranjem republike, kritizirajući kapitalizam borili su se za socijalizam i komunizam, dok su se klerikalizmu suprotstavljali zalažući se za sekularnu republiku. Ovaj republikanski projekt, makar i parcijalno započet, imao je svoje otjelotvorenje u Prvoj španjolskoj republici (1873-1874) koja je brzo propala, nakon čega se španjolski reakcionarni nacionalizam osjetio osnaženim u nastavku realizacije svoga projekta nacionalizacije. Makar taj projekt bio centralistički i potpomognut vojnom i policijskom silom, on je imao problema da se nametne na cijelom teritoriju Španjolske države. Posljedica takvih političkih i društvenih akcija koje su vodile reakcionarne španjolske nacionalističke elite bila je pojava alternativnih nacionalnih i nacionalističkih programa na periferiji Španjolske. Pored baskijskog nacionalizma, javljaju se politički katalonizam i galjegizam. Navedeni projekti – izuzev baskijskog nacionalizma – bili su prostori političke akcije koja je težila transformaciji države. Oni su se jednako nastavili reproducirati i tijekom dvadesetog stoljeća, makar su u različitim etapama djelovali drugačije i sa različitim političkim strategijama.

Politički katalonizam, tijekom čitavog devetnaestog i dvadesetog stoljeća, najvećim je dijelom bio projekt koji je imao ambiciju učestvovati u transformaciji Španjolske nudeći najčešće federalno ili konfederalno rješenje. To je bio slučaj i u procesu pregovora o konfiguraciji novog

parlamentarno-monarhijskog okvira. Katalonističke političke snage, kako lijeve, tako i desne prihvale su učešće u stvaranju postfrankističke Španjolske. I na kraju, što nije nevažno, ukoliko izuzmemo period Druge republike, politički katalonizam po prvi je put pregovarao o sebi i državnom uređenju Španjolske u manje-više demokratskom formatu (Domènech, 2020). Iz tog procesa Katalonija je izašla kao autonomna zajednica koja je uspjela rekuperirati katalonski jezik kao službeni jezik regije i *Generalitat* kao tijelo političke samouprave, a čije su političke elite tijekom osamdesetih i devedesetih uspijevale ishoditi svaki put sve veći broj koncesija za regiju. Očigledno, ne bez proturječnosti i ne bez napetosti sa nacionalističkim političkim subjektima iz ostatka Španjolske, ali i bez većih prijetnji po stabilnost režima. Štaviše, režim skrojen 1978. bio je prilično stabilan dok su CiU i Pujol uspješno pregovarali sa lijevocentrističkim i desnim vladama u Madridu. No, u godinama koje će uslijediti, stvari će se početi mijenjati. Doći će do antagonizacije odnosa između ojačanog španjolskog nacionalizma i katalonističkih političkih elita i njegovog mnijenja, što će rezultirati propašću reforme katalonskog Statuta autonomije, dok će društveni i politički učinci ekonomske krize iz 2008., pojačati napetosti između političkih i društvenih aktera, ne samo u Kataloniji, već i cijeloj Španjolskoj. To će za posljedicu imati uspon različitih društveno-političkih koncepcija od kojih je jedna i katalonski independentizam.

U predstojećim redovima analizirati ćemo dinamiku koja je dovela do nezadovoljstva znatnog broja stanovnika Katalonije trenutnim državnim okvirom Španjolske i do rasta independentizma, ispitati uzroke i razloge takve dinamike, kao i društvene stavove i reakcije koje su proizlazile kao konzekvenca novonastajućih društvenih i političkih realnosti. Dinamiku ćemo pratiti kroz etape kroz događaje koji su ih primarno obilježili. Prvu fazu smještamo u period izrade i izglasavanja novog Statuta autonomije Katalonije i njegovog pada na Ustavnom sudu (2003-2010). Druga faza procesa za nezavisnost Katalonije počela je sa svjetskom ekonomskom krizom 2008. i svoju je kulminaciju imala 2017. kada je katalonska vlada organizirala referendum i jednostrano proglasila nezavisnost od Španjolske, te ju potom suspendirala. Posljednju fazu u ovom procesu smještamo u period nakon 1. oktobra 2017. (dan održavanja referenduma) i presude Vrhovnog suda Španjolske političkim liderima pokreta za nezavisnost Katalonije iz oktobra 2019. Također, osvrnuti ćemo se i na dinamiku procesa koja je uslijedila nakon pomilovanja independentističkih vođa u junu 2021. i amnestije izglasane Kongresu u martu ove godine.

4.1. Statut autonomije: pisanje, odobravanje i pad

Jordi Pujol volio se izražavati u metaforama. Jedna od njegovih poznatijih metafora bila je ona o zaleđenom i otopljenom Baltiku. „Kad se Baltik otopi, to morate iskoristiti i zaploviti, jer nikad ne znate kada će ponovno zalediti, a ni koliko dugo će leda biti.“ Drugim riječima, ako je bilo sreće da su španjolskoj vladi bili potrebni glasovi CiU-a da formira vladu, bilo je vrijeme da se zaplovi i da se tu vladu iscijedi što je više moguće (Voltas, 2021). Posljednji put kada su PP-u trebali Pujolovi glasovi da formira vladu bilo je 1996. Nakon višemjesečnih pregovora između Pujola i tadašnjeg predsjednika PP-a Joséa Maríje Aznara, 28. aprila u barcelonskom hotelu Majestic, Pujol i Aznar postigli su sporazum koji će biti poznat kao *Pacto del Majestic*. Njime je, između ostalog, bio predviđen novi sistem regionalnog financiranja kojim se država obavezala prenijeti 33% prikupljenog poreza na dohodak autonomnim zajednicama, umjesto dotadašnjih 15%; potiskivanje figure civilnog guvernera; katalonska policija Mossos d'Esquadra preuzela je ovlasti u pitanjima prometa, ukidanje vojnog roka na cijeloj teritoriji Španjolske; i prijenos niza ovlasti na Generalitat (u prometu, obrazovanju, zdravstvu, pravosuđu, poljoprivredi, kulturi, zapošljavanju, okolišu i na polju stambene politike). Nepisani dio pakta bio je taj da će Aznar maknuti iz predsjedništva katalonskog PP-a Pujolovog kritičara Aleja Vidala-Quadrasa (Gisbert, 2021). Aznar je također uzvratio podršku Pujolu podržavši njegovu vladu u Kataloniji nakon regionalnih izbora 1999. Brak između CiU-a i PP-a funkcionirao je relativno dobro dok su i jedni i drugi bili na vlasti. Međutim, nekoliko godina kasnije, vlast će izgubiti i jedni i drugi: najprije će ih izgubiti CiU na lokalnim izborima 2003., a potom i PP na općim.

Novi premijer Španjolske postati će José Luis Rodríguez Zapatero, dok će u Kataloniji formirati tripartitna vlada između PSOE-a, ERC-a i Ujedinjene i alternativne ljevice (ICV-EUiA). Jordi Pujol izgubio je izbore po prvi put nakon dvadeset i tri godine i odstupio sa mjesta predsjednika CiU-a prepustivši ga Arturu Masu. Novi predsjednik Generalitata postao je socijalist Pasqual Maragall.

Najvažnija stvar koju su čelnici tripartita odlučili napraviti je reforma Statuta autonomije. Projekt novog Statuta kojega je nova vlada lansirala imao je u osnovi četiri cilja: formalno i pravno priznanje katalonske nacionalne realnosti; zaštitu kompetencija *Generalitata* kako bi se prekinule stalne intervencije vlada iz Madrida da ih deformiraju; nove financijske osnove kako bi se stalo na

kraj prekomjernom fiskalnom deficitu (8% katalonskog BDP-a), i napravilo mjesta za bilateralne odnose, izbjegavajući dogovaranje o svemu s drugim autonomnim zajednicama (De Riquer, 2019: 206-207). Najvažniji element i onaj oko kojega će se u narednim godinama „lomiti koplja“ bio je dio u kojemu se Katalonija opisuje kao nacija. Sadržaj prijedloga novog Statuta bio je maksimalistički i nacionalistički: nacionalistički historicizam jasno je vidljiv već u preambuli prijedloga gdje stoji da „ovaj statut slijedi tradiciju Ustava (množina, op. a.) i drugih prava Katalonije koji su historijski značili političku i društvenu artikulaciju Katalonaca i Katalonki“, spominjala se 1714. kao referentna godina, kao i „poziv i pravo građana Katalonije da slobodno odlučuju o svojoj budućnosti kao narod“ (*Proposta de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya*, 2006). U Članku 1. prijedloga stoji da je „Katalonija nacija“ (*Cataluña es una nación*), Španjolska je nekoliko puta spomenuta kao „plurinacionalna država“, Članak 5. govori o „historijskim pravima“, čega nema u Statutu iz 1979 (*ibid*). Iako maksimalistički, proponenti sadržaja teksta bili su spremni pregovarati o njegovim izmjenama. Dogodilo se da je novi premijer i predsjednik PSOE-a, Zapatero, jednako tako bio voljan pregovarati o novom Statutu za Kataloniju.

Prijedlog Statuta izglasan je u *Generalitatu* 2005. godine. 120 zastupnika ga je odobrilo, svi osim PP-ovih zastupnika, njih petnaest. Kasnije je poslat u Madrid na raspravu, gdje je i odobren u proljeće 2006. godine, najprije od Kongresa, a potom i Senata. Bilo je sadržaj teksta neće ostati isti, pa je prijedlog Statuta pretrpio značajan broj izmjena. Zanimljivo je da je Zapatero većinu stvari u vezi sa novim Statutom dogovarao sa čelnikom katalonske opozicije i predsjednikom CiU-a, Arturom Masom, ostavivši Maragalla sa strane. Maragall je kasnije priznao da ga je Zapatero prisilio da se povuče iz tih pregovora kako bi odobrovoljio desni sektor katalonskog nacionalizma da prihvati Statut. Na kraju, više od 50% članaka bilo je retuširano: plurinacionalnost je nestala, kao i „pravo građana Katalonije da kao narod slobodno odlučuju o svojoj budućnosti“, „Katalonija kao nacija“ priznata je u deskriptivnom ali ne i u definitivnom smislu, konkretno, u preambuli odobrenog Statuta stoji da je „Parlament Katalonije, odražavajući osjećaje i volju građana Katalonije, uvelike definirao Kataloniju kao naciju. Španjolski ustav u svom drugom članku priznaje nacionalnu stvarnost Katalonije označavajući je kao nacionalnost“; dok u Članku 1. piše da „Katalonija, kao nacionalnost, ostvaruje svoju samoupravu kao autonomna zajednica u skladu s Ustavom i ovim Statutom“ (*Decreto 170/2006, de 18 de mayo, por el que se somete a referéndum el proyecto de reforma del Estatuto de autonomía de Cataluña*).

Ostalo je još da se dogovoreni Statut odobri na referendumu. S obzirom da čelnici Katalonske republikanske ljevice nisu bili sretni zbog pretrpljenih izmjena u sadržaju Statuta, zbog čega pada tripartitna vlada, a ERC poziva na glas protiv na referendumu. Na referendumu sazvanom u junu 2006. glasalo je svega 48,8% građana: 73,2% glasalo je za, 20,5% bilo je protiv (*Ayuntamiento de Barcelona*, n.d.)²⁵. Činilo se da će Katalonija imati novi Statut.

Iste godine PP ulaže žalbu Ustavnom sudu na novoizglasani katalonski Statut autonomije. Sporno im je bilo 114 od 223 članka Statuta, devet dodatnih i tri završne odredbe statutarnog teksta. PP je naveo da tekst sadrži osam točaka koje su protuustavne: korištenje termina „nacija“ za Kataloniju, tretman katalonskog jezika, raspodjela ovlasti, uspostavljanje prava i sloboda koje Katalonce diferenciraju od ostalih Španjolaca, regulacija Vrhovnog suda Katalonije, načelo bilateralnosti, regulacija međunarodnih odnosa i sustav financiranja. Na presudu Ustavnog suda čekalo se više od četiri godine. Borja de Riquer piše da je presuda poništila sva četiri početna cilja proponenata novog Stauta (2019, 208). Ustavni sud proglasio je četrnaest članova Statuta neustavnim i njih dvadeset i sedam podložnih interpretaciji. Preambula Statuta koja Kataloniju opisuje kao naciju, prema presudi Ustavnog suda, „nije pravno utemeljena“ s obzirom na to da je, kako se navodi u presudi „Španjolska nacija jedina nacija koja je ustavom priznata na španjolskoj teritoriji“. Znatno broj društvenih znanstvenika ovu presudu je protumačilo kao kraj teritorijalnog konsenzusa postignutog 1978.

Na društvenom planu, ova presuda izazvala je indignaciju kod značajnog dijela katalonskog javnog mnijenja. U tom smislu, najznačajnija je bila manifestacija koju je 10. jula 2010. sazvala katalonska kulturna udruga Òmnium Cultural. Manifestacija je održana pod sloganom „Mi smo nacija. Mi odlučujemo“ (*Som una nació. Nosaltres decidim*). Na toj manifestaciji pojavilo se više od milijun ljudi, što ju je učinilo, do tada najmasovnijom manifestacijom u povijesti Katalonije. Na manifestaciji su bili prisutni i građani koji su bili skloni nezavisnosti Katalonije, ali i oni koji nisu.

Pa i unatoč sve većoj vizibilnosti teritorijalnog problema u Kataloniji, broj pobornika nezavisnosti nije se značajno povećao u odnosu na prethodne godine. U četvrtom godišnjem

---

²⁵ Referéndum Estatuto de Cataluña en Cataluña. 18 junio 2006. Dostupno na: https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/angles/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref06/r21.htm. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

Barometru o političkim mišljenjima iz 2010.²⁶ (istraživanje provedeno između 11. i 22. oktobra iste godine na uzorku od 2000 ljudi iz različitih dijelova Katalonije) – koje je proveo *Generalitatov* organ, Centar za ispitivanje mišljenja²⁷ nalazimo da je broj pobornika nezavisnosti Katalonije 25,2%. Taj postotak za 7% je veći nego, primjerice, 2003., ali još uvijek daleko od brojke do koje će dospjeti koju godinu kasnije. Osim toga, problemi koje su građani Katalonije – prema istom istraživanju – percipirali kao najvažnije bili su nezaposlenost i prekarnost (52,1%), potom ekonomska funkcionalnost (14,5%), nezadovoljstvo politikom (8,9%), dok su odnosi između Španjolske i Katalonije bili (tek) četvrti po važnosti prioritet za građane Katalonije (4,9%). Dodajemo pritom da je u odnosu na prethodne godine blago porastao i broj onih koji su Kataloniju željeli kao federalnu jedinicu unutar Španjolske (30,9%). Konačno, sada imamo bilans na temelju kojega možemo zaključiti da je presuda Ustavnog suda o Statutu potakla osjećaj indignacije i nezadovoljstva jednog dijela katalonskog društva političkim okvirom unutar kojega se trenutno nalaze. Presuda je zacijelo bila faktor zbog kojega je broj suverenista, nacionalista i pobornika nezavisnosti Katalonije porastao. Ipak, ovaj faktor sam ne bi bio dovoljan da polarizira katalonsko društvo oko pitanja nezavisnosti.

4.2. Od ekonomske krize do referendumu

Ekonomska kriza iz 2008. snažno je pogodila Španjolsku. Balon nekretnina je pukao, banke su počele imati ozbiljne probleme s nelikvidnošću, nezaposlenost je počela rasti, plaće padati, a mnoštvo ljudi ostalo je bez krova nad glavom. Vlade koje će Španjolsku voditi kroz krizu – najprije Zapaterova, a od kraja 2011. i Rajoyeva – provoditi će brutalne mjere štednje, a nezaposlenost će u jednom trenutku (prvo tromjesečje 2013.) dosegnuti rekordnih 26,94% (*Instituto Nacional de Estadística*, n.d.).²⁸ Iako su tradicionalne i desne stranke dobile izbore i u Španjolskoj i Kataloniji²⁹ imajući pritom komotne većine, stvari na društvenom planu počele su

---

²⁶ Centre d'Estudis d'Opinió. Baròmetre d'Opinió Política. 4a onada 2010. Dostupno na: <https://upceo.ceo.gencat.cat/wsceop/3068/Dossier%20de%20premsa%20-612.pdf>. Pristupljeno 5. 5. 2024.

²⁷ Organ osnovan 2005. godine, koji već skoro pa dvadeset godina dubinski analizira ponašanje i evoluciju političkih mišljenja Katalonaca, kao i glavne probleme koje građani percipiraju, procjene političkih stranaka i njihovih vođa, socijalno-radne situacije, itd.

²⁸ Dostupno na: <https://www.ine.es/consul/serie.do?d=true&s=EPA387796&c=2&>. Pristupljeno 5. 5. 2024.

²⁹ PP je pobijedila na općim izborima na jesen 2011., dok je CiU pobijedila u jesen 2010. u Kataloniji.

se ozbiljno mijenjati. Po cijeloj Španjolskoj događala se pobuna najdeprivilegiranijih slojeva stanovništva, rodio se Pokret 15-M i po se put na javan i masovan način počelo propitivati hegemonijske tranzicijske narative. Premda je desnica vladala i u Kataloniji i Španjolskoj, režim i njegovi temelji postali su nestabilni, a represija prema prosvjednicima i obespravljenima postajala je sastavnim dijelom djelovanja kriznih vlada. Budući su radile ozbiljne socijalne rezove, tradicionalne stranke doživjele su krizu legitimacije i morali su se legitimirati novim ili barem nešto drugačijim političkim narativima. Španjolska desnica tu je igrala na sigurno: pojačanim španjolskim nacionalizmom. PP-u – koja je presudu Ustavnog suda o Statutu shvatila kao svoju pobjedu i koja im je pojačala patriotski zanos – ni na pamet nije padalo da pokuša „ispeglati“ odnose sa katalonskim vlastima. Na kraju, Rajoy je mogao samostalno formirati vladu i nije trebao glasove CiU-a, pa je stoga odlučio ignorirati zahtjeve koji su dolazili iz Katalonije.

Katalonska desnica, s druge strane, također je igrala na identitet. Nakon što je CiU pobijedila na izborima 2010., na prvoj sjednici parlamenta, (novi) predsjednik *Generalitata* Artur Mas najavio je da će Katalonija započeti svoju nacionalnu tranziciju. U svom govoru kazao je kako se nakon presude Ustavnog suda o Statutu ustavni pakt između Katalonije i Španjolske okončao, tako da Katalonija „nema drugog izbora nego iskopati novi put kako bi branila svoju samoupravu i svoje slobode“. Mas je također rekao: Baš kao što je Španjolska napravila svoju demokratsku tranziciju nakon Francove diktature, tako i Katalonija mora započeti svoju nacionalnu tranziciju. Govorim o tranziciji, ne o revoluciji. I kao svaka tranzicija, ona se mora izvesti na demokratski, miran način i na temelju velikog unutarnjeg konsenzusa. (...) Ovaj put koji započinjemo i koji se temelji na primjeni prava na odlučivanje, započeti ćemo traženjem vlastitog modela financiranja za Kataloniju – fiskalnog pakta“ (*TV3 - Televisió de Catalunya – CCMA, 2010*)³⁰.

Program CiU-a i njihovi zahtjevi bili su nacionalistički, ali još uvijek umjereni i u tolikoj mjeri ambigvitetni da se intenzitet konflikta sa Madridom drži na srednje niskom nivou: Mas nije tražio pravo na samoopredjeljenje već „pravo na odlučivanje“, nezavisnost se nije spominjala, a najvažniji zahtjev u spomenutoj „tranziciji“ bio je fiskalni pakt, nalik onome koji imaju Baskija i Navara.

---

³⁰ *Mas demana una "transició nacional" a Catalunya cap a l'aplicació del dret a decidir*. Dostupno na: <https://www.ccma.cat/324/mas-demana-una-transicio-nacional-a-catalunya-cap-a-laplicacio-del-dret-a-decidir/noticia/991746/>. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

11. septembra 2011. održana je nova *Diada*. Na njoj je Artur Mas potvrdio da je „katalonska tranzicija već počela“ i da je „sve više ljudi koji prihvaćaju *katalonističke teze*“. Kazao je da ovo „nije strogo politički pokret“, i da je on sada „u glavama i osjećajima katalonskih ljudi“. Nije govorio o nezavisnosti niti o samoodređenju, ali je iskoristio priliku da najavi da će od Španjolske tražiti fiskalni pakt (Mumbrú, 2011). Na kraju, 2011. godina u Kataloniji završila se porastom broja pristalica nezavisnosti za 3% u odnosu na 2010. Sada je taj postotak iznosio 28,2%. Skoro jednak postotak imale su opcije da Katalonija treba ostati autonomna zajednica u Španjolskoj (30,3%) i da treba biti federalna država unutar Španjolske (30,4%). Skočio je i postotak onih koji rangiraju problem odnosa između Katalonije i Španjolske kao najvažniji: za razliku od 2010. kada ih je samo 4,9% to istaklo kao najvažniji problem u Kataloniji, sada je taj postotak porastao na 11,2%³¹.

2012. će, kako se čini, biti prijelomna godina za rast independentizma u Kataloniji. Bila je to godina kada je independentistički pokret počeo biti transverzalniji i organiziraniji. Narativ o nezavisnosti postajao je društveno rasprostranjeniji, a katalonski nacionalistički političari sa sve manje ambigviteta počeli su govoriti o pravu na samoodređenje. Lateralnu podršku političkim vođama katalonskog nacionalizma počeo je u sve većoj mjeri pružati nacionalistički civilni sektor. Katalonsko nacionalno pitanje sve više je bilo tema raznih konferencija i tribina, počele su se osnivati nove udruge koje su eksplicitno tražile nezavisnost, a one već postojeće su intenzivirale svoje aktivnosti. Od iznimne važnosti za pokret bilo je osnivanje Nacionalne katalonske skupštine (*Assemblea Nacional Catalana* - ANC), osnovane 10. marta 2012. Ova udruga okuplja pristalice nezavisnosti različitih političkih profila, a kojima je zajednički cilj formiranje nezavisne katalonske države. Ona će uzeti aktivno učešće u mobilizaciji nacionalističkih osjećaja u Kataloniji. U svom programu, udruga je izložila ekonomske, historijske, političke, lingvističke, društvene i kulturne razloge zašto bi Katalonija trebala biti nezavisna, a sve to ispratiti će adekvatnom difuzijom svojih teza (marševi, skupovi, performansi itd.).

Rodríguez Mesa (2017, 39) konstatira da se već ovdje jasno nazire promjena u pristupu novog independentizma koji je „energično privukao one koji su se i prije smatrali nacionalistima, ali nisu mislili da Katalonija treba postati nezavisna država. Ekonomski argumenti – i kao takvi:

---

³¹ Centre d'Estudis d'Opinió. Baròmetre d'Opinió Política. 3a onada 2011. Dostupno na: https://upceo.ceo.gencat.cat/wsceop/3808/Dossier_de_prensa_-661.pdf. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

instrumentalni – probijali su se u katalonsko javno mnijenje, a bili su pojačani surovom stvarnošću ekonomski propalih pokrajina, kao što pokazuje činjenica da je krajem augusta 2012. Masova vlada odlučila iskoristiti Fond za likvidnost autonomnih zajednica koji je 2012. kreirala država kako bi mogla posuđivati novac autonomnim zajednicama bez da one moraju servisirati svoj dug na tržištu.“

11. septembra 2012. Nacionalna skupština Katalonije organizirala je novu *Diadu*, koja će ove godine biti značajno veća nego prethodne. Organizirana je pod lemom *Catalunya, nou estat d'Europa* (Katalonija, nova europska država). Broj *šetača* na Diadi procijenjen je na između 600 000 (prema procjeni *El País*) i dva milijuna (procjena organizatora manifestacije) (Piñol, 2012). Organizatori šetnje zahtjevali su da već sada započne proces razdruživanja Katalonije od Španjolske. Samo nekoliko dana nakon Diade, Artur Mas išao se sastati sa Marianom Rajoyom u Madridu kako bi od njega tražio fiskalni pakt za Kataloniju.

No, prije nego izvijestimo o rezultatima tog sastanka, bilo bi važno objasniti šta je to fiskalni pakt. Pojam *pacto fiscal* u španjolskom kontekstu u najširem smislu podrazumijeva autonomni ili vlastiti porezni sistem. Prvi vlastiti porezni sistem unutar Španjolske imala je Baskija kojega je sa centralnom vladom dogovorila još 1878., a do početka Građanskog rata razvila je još pet modela vlastitog poreznog sistema. Pakt je ukinut za vrijeme frankizma, a Baskija i Navara ponovno su ga vratile tijekom tranzicije i još jednom ažurirale tijekom dvijehiljaditih. Zahvaljujući njemu, navedene regije imaju jedinstveni fiskalni suverenitet među europskim regijama: njihove porezne uprave ubiru poreze, nadziru ih i upravljaju njima. Jedina obaveza koju Baskija ima prema državi je plaćanje kvote na kompetencije koje nisu prenesene na autonomne zajednice, kao što su obrana, vanjski poslovi, održavanje zajedničkih institucija, ministarstava, lučke, zračne i željezničke infrastrukture, itd.). Baskija s druge strane ne pridonosi „solidarnosti među regijama“ jer dio svojih poreza – za razliku od drugih autonomnih zajednica – ne uplaćuje u Međuteritorijalni kompenzacijski fond koji djeluje sa „svrhom ispravljanja međuteritorijalnih ekonomskih neravnoteža i djelotvornosti načela solidarnosti“. Ipak, taj koncept ima i svoje rizike: Baskija financira svoje institucije porezima koje sama prikuplja, u skladu s pravilima koje odobravaju njene vlastite institucije. No, ukoliko joj se prihvodi smanje ili postanu nedovoljni za vlastito servisiranje, ova autonomna zajednica ne može koristiti novac iz vladinog Međuteritorijalnog kompenzacijskog fonda i mora se sama snalaziti (*Bizkaialent* n.d. i Arroyo i Merino, 2018).

Isto je za Kataloniju od centralne vlade odlučio zatražiti i Artur Mas. Ni manje ni više. Međutim, Katalonija za Madrid nije isto što i Baskija. Baskija i Navara zajedno imaju manje od tri milijuna stanovnika, dok Katalonija ima osam i druga je najjača ekonomija u Španjolskoj. Katalonija uplaćuje dio svoga novca u fond međuteritorijalne solidarnosti koji kasnije centralna vlast preraspodjeljuje ka autonomnim zajednicama. No, ukoliko bi Katalonija, koja čini oko 19% španjolskog BDP-a (*CaixaBank*, 2024)³² prestala uplaćivati novac u Međuteritorijalni kompenzacijski fond, to bi značilo da bi najsiromašnije regije ili dobivale manje novca iz fonda solidarnosti ili da bi druge regije morale nadoknaditi iznos koji uplaćuje Katalonija. I to je, može se reći, glavni razlog zašto je Madrid do tada negirao izaći Kataloniji u susret sa fiskalnim paktom. Kakogod, Artur Mas otišao je 20. septembra 2012. u Madrid pokušati ispregovarati fiskalni pakt sa Rajoyem. „Rajoy s druge strane nije imao nikakvu potrebu za tim dogovorom i još uvijek je bio zarobljen u problemima koje mu je zadavala ekonomska kriza, pa je rezultat pregovora bio lako predvidljiv: nema promjena u modelu autonomnog financiranja. Mas se vratio u Barcelonu istog poslijepodneva, gdje mu je na Trgu Sant Jaume u Barceloni ANC organizirala masovan doček sa značajnim prisustvom independentističkih intelektualaca u prvim redovima“ (Amat, 2018, 77).

Nema dileme da je Mas Rajoyevo „ne“ shvatio kao pobjedu pa je zato ni pet dana nakon povratka iz Madrida sazvao nove izbore u Kataloniji tražeći „neuništivu većinu“. Ovaj put, bez ambigviteta, Mas je odlučio da vodi kampanju za nezavisnost Katalonije obećavši referendum o samoodređenju. Izbori su održani 25. novembra 2012., a rezultati nisu bili onakvi kakve je Mas očekivao. Iako je osvojio većinu, to nije bila „neuništiva većina“ kakvoj se nadao već je dobio relativnu većinu od 30%, što je 12% manje nego na prethodnim izborima (*Generalitat de Catalunya*, n.d.)³³. Loše upravljanje krizom, ali i korupcijski skandali koji su isplivali nekoliko dana prije izbora a u koje su bili upetljani Pujol i Mas doprinijeli su elektoralnom padu CiU-a. Masovo vodstvo je oslabilo, ali umjesto da se vadi, predsjednik je udvostručio svoj suverenistički ulog. Mas se sada odlučio pokušati staviti na čelo pokreta za nezavisnost i kapitalizirati mobilizacijsko raspoloženje. Prvo je sastavio vladu sa Katalonskom republikanskom ljevicom, da bi ubrzo nakon toga *Generalitat* odobrio *Deklaraciju o suverenosti i pravu na odlučivanje*

---

³² Fichas Comunidades Autónomas: Cataluña. Dostupno na: <https://www.caixabankresearch.com/es/publicaciones/fichas-comunidades-autonomas/cataluna>. Pristupljeno 5. 5. 2024.

³³ Resultados definitivos. Dostupno na: https://gencat.cat/elections/epc2012resultats/09AU/DAU0943903499_L1.htm. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

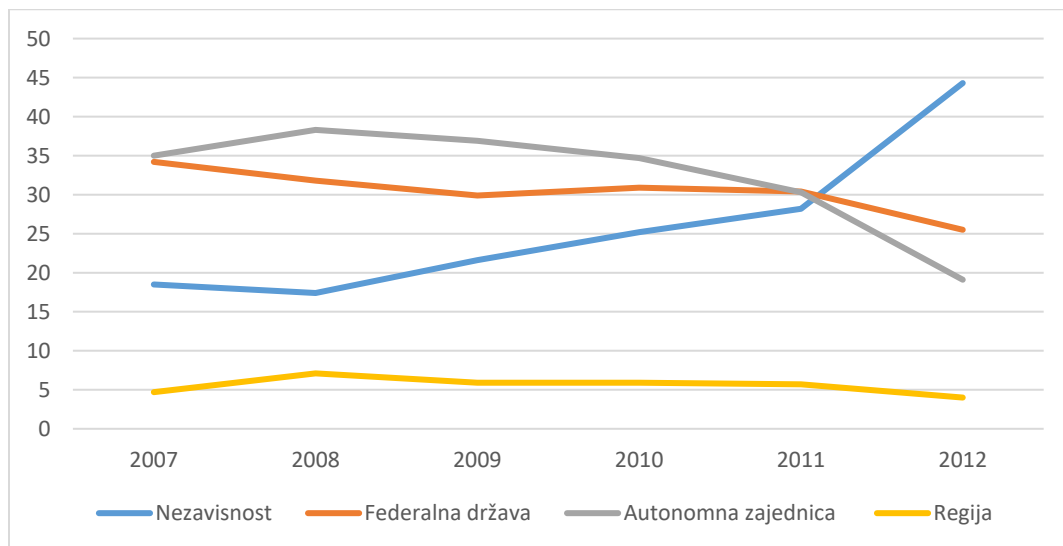
katalonskog naroda. Deklaracija je obilovala historicističkim argumentima o Kataloncima koji, nakon „gubitka institucija 1714.“ stotinama godina sanjaju o slobodi koju su joj razni španjolski režimi – a posljednji među njima i ovaj iz 1978. sa presudom Statutu – sprječavali. Stoga je parlamentarna većina konstatirala potrebu da građani Katalonije slobodno odrede svoju zajedničku budućnost putem konzultacija. CiU i Mas više nisu kalkulirali: napravljen je independentistički zaokret nakon kojega za njih više neće biti povratka na stare pozicije (Amat, 2018, 79-80).

Tablica 4. Katalonija bi trebala biti:

Godina	Regija u Španjolskoj	Autonomna zajednica u Španjolskoj	Federalna država unutar Španjolske	Nezavisna država	Nije odgovorilo/ne zna
2007.	4,7%	35%	34,2%	18,5%	7,5%
2008.	7,1%	38,3%	31,8%	17,4%	5,4%
2009.	5,9%	36,9%	29,9%	21,6%	5,7%
2010.	5,9%	34,7%	30,9%	25,2%	3,4%
2011.	5,7%	30,3%	30,4%	28,2%	5,4%
2012.	4%	19,1%	25,5%	44,3%	7,1%

Izvor: *El Baròmetre d'Opinió Política (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió*

Grafikon 1. Presjek kretanja opcija po godinama (2008-2012):

Izvor: *El Baròmetre d'Opinió Política (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió*³⁴

Iz navedenih podataka vidljivo je da je modalitet „nezavisnost“ tijekom 2012. dosegnuo rapidan rast. Unutar jedne godine on je narastao za 16%. Sada je postojala puna i eksplicitna sinergija političkog vodstva i sektora civilnog društva s ciljem da se ide ka nezavisnosti. Sada sa jedinstvenim društveno-političkim blokom. Tako se došlo do 2014. koja imala posebnu važnost za

³⁴ Statistika na Tablici 1. i Grafikonu 1. preuzeta sa Centre d'Estudis d'Opinió i dostupna na: <https://ceo.gencat.cat/ca/barometre/>. Pristupljeno 5. 5. 2024.

independentistički pokret budući je te godine obilježena tristota godišnjica pada Barcelone u Ratu za španjolsku naslijeđe. Ona je obilježena uz sav patriotski folklor i nacionalistički zanos, a samo dva mjeseca kasnije održan je i konzultativni referendum o budućnosti Katalonije. Odaziv na njemu bio je 37%, a 84% glasača izjasnilo se da želi neovisnu Kataloniju (Pérez i Ríos, 2014). Konzultacije, iako nelegalne prema pravnim instancama Španjolske i Katalonije, imale su svoju funkciju: onu ideološku. Independentizam je bio Masov glavni legitimacijski mehanizam i pomoću njega je dio katalonskog mnijenja pokušao držati *budnim*. To mu je pogotovo bilo potrebno pred masovnim prosvjedima *indignadosa* čiji će politički izraz ubrzo biti Podemos i koji će 2015. – sa Adom Colau kao gradonačelnicom – početi vladati Barcelonom.

Na ovom mjestu bi se valjalo pozabaviti internom društvenom dinamikom koja je proizvela *proces* i učinila ga masovnim pokretom. Već smo kazali kako je presuda Ustavnog suda o Statutu autonomije bila važan element rasta pokreta za nezavisnost, ali bilo je potrebno nekoliko godina od njene objave da se dogodi masovnija mutacija jednog dijela mnijenja od nacionalizma ka independentizmu.

Držimo da se već postojeća teritorijalna kriza morala ukomponirati sa učincima ekonomske krize kako bi se ta mutacija finalizirala. Nije slučajnost da je najveća podrška nezavisnosti prema CEO Barometru zabilježena i u najgoroj godini krize – 2013. – kada iznosila 48,5%. S tim u vezi, vrlo uvjerljivo objašnjenje ponudila je katalonska sociologinja Marina Subirats (2019, 22-26). Ona navodi da je u godinama nakon frankizma Španjolska izgradila socijalnu državu kakva nikada prije na tom teritoriju nije viđena. Unaprijeđeno je zdravstvo, obrazovanje i mirovinski sistem. Poboľšan je javni prijevoz, infrastruktura, kvartovska naselja, poglavito ona koja su bila najviše degradirana. Osim toga, i radni uvjeti su se vrlo zamjetno poboljšali, čak i u slučaju radničke klase. Sve to dovelo je do duboke promjene društvene strukture. Opći model životnog stila bio je onaj srednje klase: posjedovanje kuće, nekoliko vozila (ovisno o broju članova obitelji), godišnji odmori uključujući neka putovanja, a sa početkom dvijehiljaditih i obilje odjeće i tehnike, elektroničke opreme, itd. Tako se kod većine stanovništva stvorila iluzija pripadanja srednjoj klasi. Istovremeno, u Kataloniji profesionalna srednja klasa se širi i zahvaća blizu 30% stanovništva. Nju čini najvećim dijelom mlada, obrazovana klasa, većinom katalonskog podrijetla, koja se nakon početka krize iznenada sudara sa stvarnošću nedostatka poslova i frustrirana zbog svojih velikih očekivanja, stvorenih upravo u fazi ekonomskog rasta. Ta klasa je

u velikoj mjeri bila pokretački element političkog projekta pokreta za nezavisnost, kao i njen „portparol“ uslijed odsustva nacionalne buržoazije koja već počinje nestajati i pretvarati se u transnacionalnu korporativnu klasu kojoj spona sa teritorijem ne znači puno. Istovremeno, stara socijaldemokracija ne uspijeva ponuditi osiromašenim klasama nikakav novi politički i ekonomski okvir koji bi ih zadovoljio. U tom trenutku, kada se independentistički pokret jasno profilirao (2010-2013) i uslijed snažnih udara kapitala, Katalonija je imala jedinu dostupnu kompenzatornu utopiju: nezavisnost. Utopiju sa poviješću iscrtanom starim i novim nepravdama, porazima, frustrirajućim pokušajima regeneracije teritorija, uvredama i nesporazumima. No, ta utopija svoju snagu ne crpi iz tih narativa, nego iz potrebe za nadom. Zbog toga je ona više organska nego doktrinarna; jer poziva sve da joj se pridruže: ne ide se za obnovom starog mediteranskog carstva ili afirmaciji domovinskih *suština*, već o iskakanju sa broda koji pluta, s iluzijom da je u malom čamcu lakše pronaći put do Itake, ili ako to ne, onda izravno do Jauje³⁵.

Na taj su način hranjene iluzije značajnog dijela katalonskog društva i njih bi trebalo čitati upravo na tragu argumentacije Subirats: dio osiromašenog stanovništva Katalonije željelo je ponovno steći kontrolu nad svojim životima, kreirati nove horizonte nade i generirati mogućnost stvaranja države od nulte točke. Na taj način formirana društvena svijest kod bitnog dijela katalonskog društva dovela je do toga da se Kataloncima, „do tada potpuno normalizirani život unutar Španjolske, učini problematičnim, na neki način nepotrebnim, pa čak i nepodnošljivim. Ta mutacija nacionalističkog ka independentističkom katalonizmu materijalizirala se u određenoj političkoj formulaciji: znatan dio katalonskog društva internalizirao je osjećaj da je pripadnost španjolskoj državi prepreka, državši neupitnim koncept prava na odlučivanje i činivši po sebi prihvatljivom ideju da nacija kojoj pripadaju može i mora ostvariti pravo na samoodređenje. Logična je to evolucija amfibijske prirode puđolizma: nakon što je njegova regionalistička mehanika začepljena, pokazalo se kako je njegova nacionalistička kultura natopila kožu katalonizma“ (Amat, 2019, 52).

Uz sličnu društveno-političku dinamiku – ali ovaj put uz jednog političkog aktera više, Podemos – išlo se kroz naredne godine. 2015. Artur Mas raspisao je nove izbore koje su independentistički lideri shvatili kao plebiscitarne. U koaliciji – nazvanoj *Junts pel Sí* (Zajedno za

---

³⁵ U španjolskom izraz *Jauja* označava mjesto prosperiteta i obilja. Jauja je grad u Peruu kojega su španjolski konkvistadori i kolonisti predstavili kao idealno mjesto.

Da) zajedno su išli CDC³⁶ (koja je bila dio CiU-a), ERC i još nekoliko drugih manjih stranaka. Koalicija je računala s podrškom independentistički nastrojenih organizacija civilnog sektora među kojima se izdvajaju Òmnium Cultural, Zajednica općina za nezavisnost, Katalonska nacionalna skupština i Katalonska solidarnost za nezavisnost. Izlaznost velika, 75%, rezultati tijesni: subjekti koji se zalažu za nezavisnost – Junts i CUP (koji nije bio dio te koalicije, ali zastupa nezavisnost Katalonije) – osvojili su 47,8%. Zrno manje od neindependentističkih stranaka koje su sumirale 48,05%, ali su dobile manje zastupničkih mjesta. 72 mjesta dobili su independentisti, a 63 neindependentisti (*Generalitat de Catalunya*, n.d.)³⁷. Mas je proglasio pobjedu i istakao da su independentističke stranke dobile „izričit mandat za provođenje procesa osamostaljenja“. Nakon toga, Mas je pokušao formirati vladu u dva navrata, ali mu je ljevičarski CUP u oba navrata odbio dati podršku zbog njegove povezanosti sa socijalnim rezovima, privatizacijama i svim drugim politikama koje je provodio zadnjih godina. Njegova investitura je propala, pa se tražio konsenzualni kandidat za predsjednika *Generalitata*. Na kraju je to bio dotadašnji gradonačelnik Girone i predsjednik Zajednice općina za nezavisnost, Carles Puigdemont. CUP je dao svoje glasove Puigdemontu koji je 10. januara 2016. izglasan za predsjednika *Generalitata*.

Početak oktobra iste godine, *Generalitat* je odobrio rezoluciju kojom poziva Vladu da održi obavezujući referendum o nezavisnosti Katalonije prije septembra 2017. godine. Odlučeno je da se referendum održi uz donošenje vlastitog zakona o referendumu ili uz dogovor sa vladom iz Madrida. Kako je početkom godine Rajoy odbio podržati održavanje referenduma, Puigdemontu nije ostalo drugo nego da najavi jednostrani referendum o nezavisnosti. 9. juna objavljen je datum održavanja referenduma i referendumsko pitanje koje je glasilo: „Želite li da Katalonija postane nezavisna država u obliku republike?“.

Zanimljivo je da je referendum raspisan u mjesecu kada podrška nezavisnosti prema CEO Barometru nije prelazila više od 41%. Na jednostavno postavljeno pitanje tijekom istraživanja rađenog u martu 2016.: „Konkretnije: Želite li da Katalonija postane nezavisna država?“, 44,3% ispitanika odgovorilo je „Da“, dok je 48,5% odgovorilo „Ne“. Na isto pitanje postavljeno u junu 41,1% odgovorilo je „Da“, a 49,4% „Ne“. Osim toga, u spektru mogućih odgovora: „nezavisna država, federalna država unutar Španjolske, autonomna zajednica unutar Španjolske i regija unutar

---

³⁶ Iz koje će 2016. nastati PDeCAT.

³⁷ Eleccions al Parlament de Catalunya 2015. Dostupno na: https://www.gencat.cat/eleccions/epc2015resultats/09AU/DAU09999CM_L1.htm. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

Španjolske“, podrška nezavisnosti iznosila je „svega“ 34,7% (u junu) i 37,3% (u martu). Ovi podaci jednako tako upućuju na još jednu važnu stvar: većina građana Katalonije ima veliko nepovjerenje prema monarhiji i želi republikansko uređenje, bilo ono u formi nezavisne države ili unutar federalne Španjolske. Osim toga, u navedenom ispitivanju (citiramo podatke iz marta 2016.) na pitanje: „Jeste li za raspisivanje referenduma o nezavisnosti Katalonije“, 50,3% ispitanika odgovorilo je „da, sa ili bez suglasnosti španjolske vlade“, 23,3% je odgovorilo „da, ali uz suglasnost španjolske vlade“, dok je 22,7% odgovorilo da „ne, ni u kom slučaju“. Citirani podaci prilično jasno ukazuju na to da većina Katalonaca čak i nije bila za nezavisnost tijekom godina *procesa*, ali da jeste bila za to da ih se na referendumu pita o tome. I to, ponovno, upućuje na problem nezadovoljstva stanovnika Katalonije načinom na koji su integrirani unutar Španjolske. Kasnije ćemo vidjeti da je PP-ova vlada, umjesto razgovorima, išla to nezadovoljstvo sjeći mačem i još ga više povećati.

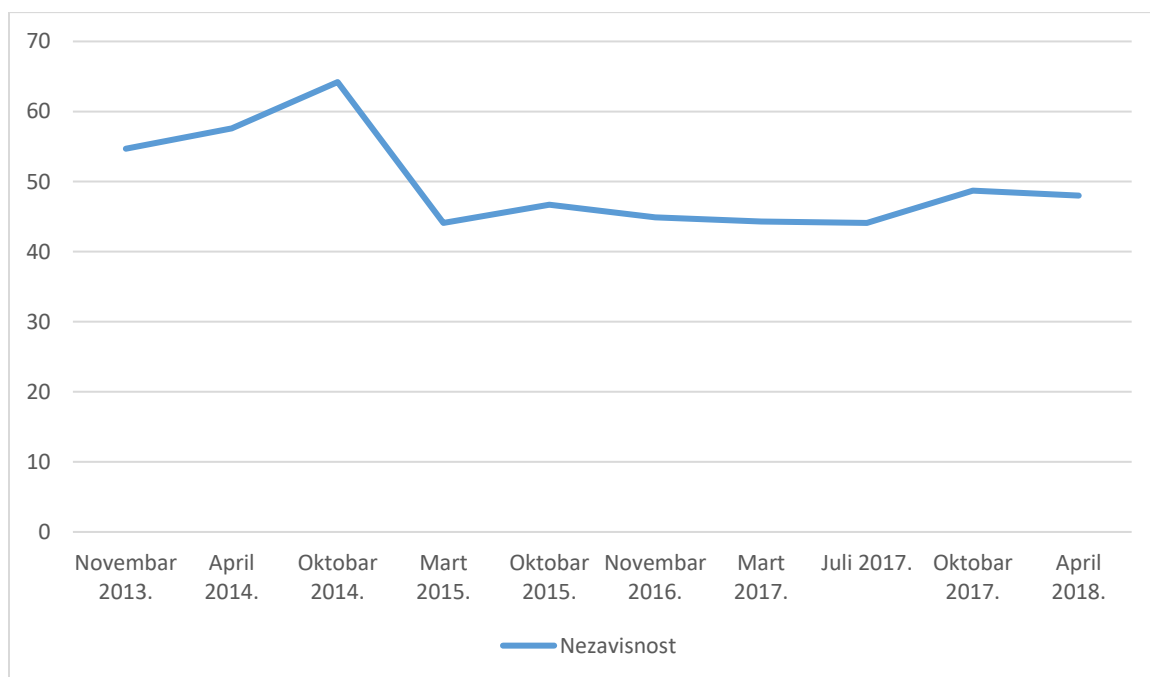
Napokon, što je katalonska vlada najavila, to je i odlučila realizirati: 1. oktobra referendum će biti održan. Glasačka mjesta otvorena su toga jutro, a tim povodom – s obzirom da je katalonska policija odbila da ih zatvori – Rajoy je poslao civilnu gardu iz raznih dijelova Španjolske da intervenira. Civilna garda ispraćena je uz špalire pune španjolskih zastava i uz pjesmu *¡A por ellos!* (Na njih!). Španjolska policija udarala je sve što joj se našlo pod pendrekom: muško, žensko, staro i mlado. Slike na kojima glasači izlaze sa glasačkih mjesta razbijenih glava obišle su svijet. Premda su vlasti iz Madrida navele da su reagirale proporcionalno, jasno je da proporcionalnosti nije bilo. *Generalitat* je objavio da je bilo 1066 povrijeđenih (Benito, 2017), dok su čak i Human Rights Watch i Amnesty International policijsku akciju španjolske policije tumačili kao „pretjeranu i nepotrebnu upotrebu sile“. Svejedno, to nije spriječilo više od dva milijuna Katalonaca da se izjasne na referendumu. Očigledno, u najvećem dijelu (92%) na glasanje su izašli pristalice nezavisnosti, dok su njeni protivnici uglavnom ostali kući ne želeći referendumu dati legitimitet. Odaziv je bio 43% (*El Periódico*, 2017). Reakcije najvažnijih međunarodnih faktora išle su za time da je referendum unutarnje pitanje Španjolske i da ga ona ima riješiti u skladu sa svojim Ustavom i zakonima. U narednim danima, Carles Puigdemont je proglasio nezavisnost, a potom je suspendirao. Nakon toga, španjolska Vlada mu je uputila službeni zahtjev u kojemu je tražila da do 16. oktobra odgovori je li proglasio nezavisnost ili nije i da će se svaki odgovor koji nije „ne“ tumačiti kao „da“. Puigdemont je odgovorio nejasnom formulacijom na taj upit, nakon čega mu je ponovno postavljen rok da odgovori na isto pitanje. 19. oktobra,

Puigdemont je ponovno nejasno odgovorio, a dva dana kasnije Vlada je odlučila pokrenuti primjenu Članka Ustava o suspenziji autonomije autonomnih zajednica. Članak 155 kaže: „Ukoliko se određena autonomna zajednica ne pridržava obaveza koje joj nameću Ustav i drugi zakoni, ili djeluje na način koji ozbiljno narušava opći interes Španjolske, Vlada – uz prethodno obraćanje predsjedniku zajednice, i u slučaju da on ne odgovori na njega – može donijeti neophodne mjere kojima će primorati autonomnu zajednicu da se drži navedenih obaveza ili da zaštiti spomenuti opći interes“.

27. oktobra, centralna Vlada je, kako se čini dobila odgovor. Parlament Katalonije je sa 70 glasova „za“ odobrio Deklaraciju kojom se Katalonija, na temelju rezultata referenduma održanog 1. oktobra, proglašava nezavisnom republikom. Svega nekoliko sati nakon usvajanja Deklaracije, španjolski Senat odobrio je radnje koje je definirala Vlada pozivajući se na Članak 155. Prve mjere koje su tim povodom poduzete bile su smjena Carlesa Puigdemonta i njegovog kabineta, raspuštanje Parlamenta Katalonije i zakazivanje novih izbora ovoj autonomnoj zajednici. 30. oktobra, predsjednica Katalonskog parlamenta Carme Forcadell otkazala je sastanak predviđen za naredni dan jer je Dom „raspušten“, što je *de facto* značilo priznavanje učinka Vladinih mjera. Puigdemont i dio njegovih suradnika u strahu od krivičnog gonjenja pobjegli su u Belgiju, dok je glavni državni tužitelj Španjolske države José Manuel Maza najavio krivičnu prijavu protiv organizatora referenduma zbog pobune, neposluha i pronevjere javnog novca.

Na društvenom planu tih dana svjedočili smo mnogobrojnim društvenim mobilizacijama. Od onih koje su pozivali na jedinstvo Španjolske, nezavisnost Katalonije, ali i one koje su pozivale na dijalog između predstavnika dviju vlasti. Prvi oktobar proizveo je zacijelo velike unutarnje antagonizme unutar katalonskog društva i činilo se, makar na trenutak, da će povratak na stari model autonomne samouprave teško biti ponovno moguć. Španjolski pendreci učinili su, prema brojnim svjedočenjima, da mnogi koji nisu bili pristaše nezavisnosti Katalonije, to nakon Prvog oktobra budu. Stoga bi ovdje trebalo zastati i promotriti odgovore na neka od pitanja koje je CEO obradio u drugoj polovini oktobra 2017., a vezano za pitanje katalonske nezavisnosti i odnosa katalonskog društva prema Španjolskoj.

Grafi 2.³⁸ Rezultati anketa javnog mnijenja između 2013. i 2018. (u postocima) na pitanje kako bi glasali u slučaju referenduma u Kataloniji. Navedena anketa ne uključuje druge opcije kao što je mogućnost Katalonije kao federalne jedinice unutar Španjolske, već od anketiranih traži konkretniji odgovor u vezi sa nezavisnošću Katalonije.

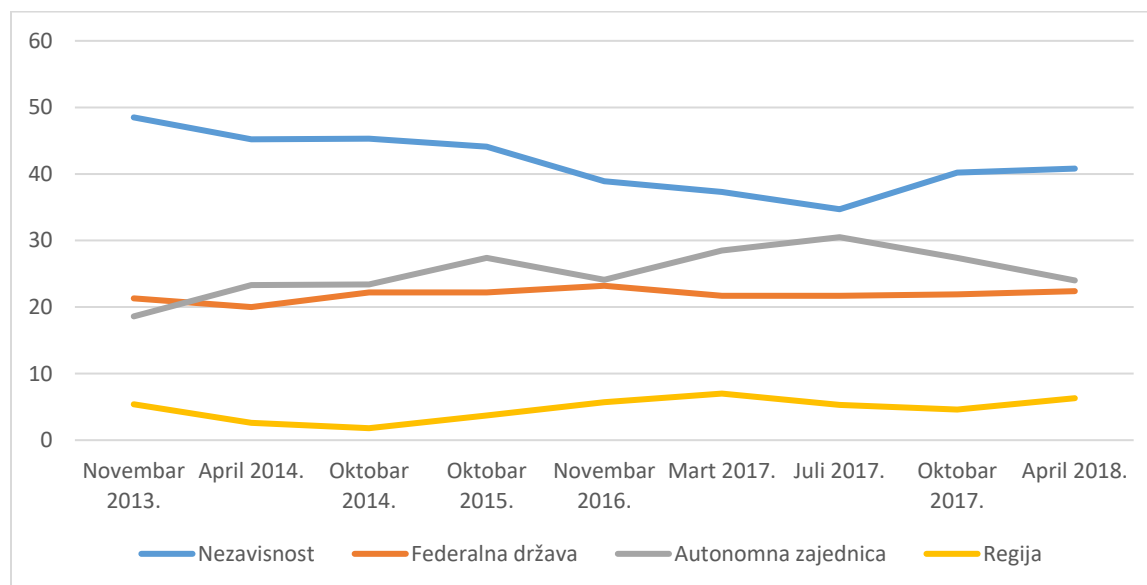
Izvor: *El Baròmetre d'Opinió Política (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.*

³⁸ U novembru 2013. pitanje je glasilo: „Konkretnije, da se sutra održi referendum na kojemu bi se odlučivalo o neovisnosti Katalonije, što biste učinili?“ Ponuđeni odgovori bili su: „Glasao bih za nezavisnost“, „glasao bih protiv nezavisnosti“, „ne bih glasovao“, „drugo“, „ne znam“ i „nije odgovorilo“.

A aprilu 2014. i oktobru 2015. pitanje je glasilo: Sljedećeg 9. novembra Parlamentarna većina želi održati konzultacije kako bi se odlučilo o budućnosti Katalonije, a prvo pitanje glasi: „Želite li da Katalonija postane država?“ Što biste učinili? Ponuđeni odgovori bili su: „Glasao bih za“, „glasao bih protiv“, „bijeli listić“, „poništió bih listić“, „ne bih glasovao“, „neodlučan sam“, „nije odgovorilo“.

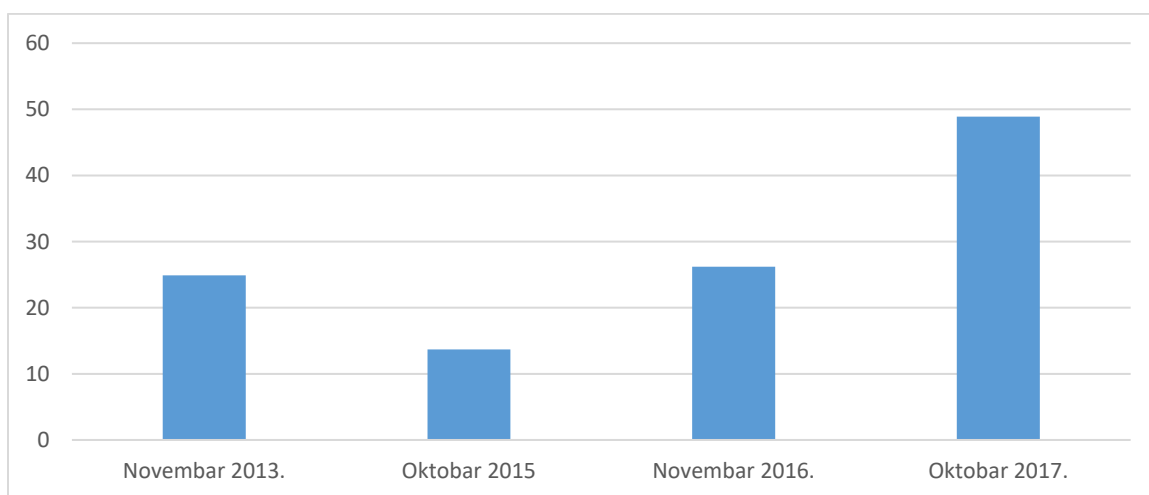
Od marta 2015. pitanje je glasilo: „Konkretnije, želite li da Katalonija postane nezavisna država“, sa opcijama: „Da“, „ne“, „ne znam“, „nije odgovorilo“. To pitanje kasnije se nije mijenjalo.

Graf 3. Presjek kretanja opcija između 2013. i 2018. u postocima.

Izvor: El Baròmetre d'Opinió Política (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Grafikon 1. Rangiranje – u postocima – razine problema odnosa između Katalonije i Španjolske.

Izvor: El Baròmetre d'Opinió Política (BOP). Centre d'Estudis d'Opinió.

Ukoliko pogledamo Graf 2. primjećujemo da je najveća podrška nezavisnosti bila u oktobru 2014., preko 60%, ali je i pitanje bilo koncipirano tako da se referiralo na predstojeće

konzultacije koje je Generalitat raspisao za 9. novembar i za koje se znalo da ne bi vodile nezavisnosti. Ne znamo kakvi bi odgovori bili da je pitanje bilo postavljeno kao kasnijih godina kada je ono jednostavno glasilo „Želite li da Katalonija postane nezavisna država?“. Kasnije, podrška nezavisnosti kod tog konkretnog pitanja išla je najviše do 48,7% u oktobru 2017. kada je održan referendum. 6,5% tada je također bilo neodlučno. No, kada promotrimo *Graf 3*. uočavamo kako podrška nezavisnosti u spektru mogućih odgovora nikada nije prešla 48,5% dosegnutih u novembru 2013. To nas opet dovodi do pitanja nezadovoljstva Katalonaca načinom integracije unutar španjolske države. Čini se da nije stvar u tome da Katalonci imaju problema sa Španjolskom kao takvom, već prije da se značajan broj njih ne pronalazi reprezentiranim unutar trenutnog političkog i ustavnog okvira Španjolske. To pokazuje i podatak CEO-a da je u periodu između 2012. i 2018. svaki put više od 60% ispitanih građana Katalonije bilo nezadovoljno trenutnim nivoom autonomije. Model autonomnih zajednica predviđenih Ustavom u kojemu prema presudi Ustavnog suda nema mjesta za priznavanje Katalonije i uz nimalo popularnu monarhiju je doživio svoj bankrot u Kataloniji. Problem je, međutim, što je na ustavan način bilo praktički nemoguće izmijeniti taj model, a snage koje su se zalagale za njegovu promjenu, svjesne odnosa sanaga, nisu se odlučile na rupturu. Na kraju, nakon vrlo turbulentnih mjesec-dva dana, španjolska zastava nastavila se vijoriti nad *Generalitatom*, a Španjolska i Katalonija početi će otvarati nova poglavlja u povijesti svojih odnosa.

4.3. Postreferendumska Katalonija: od referenduma, preko presude do amnestije

Novi izbori u Kataloniji, raspisani nakon primjene Članka 155., održani su 21. decembra 2017. Izlaznost nikad veća, 79%. Rezultati sljedeći: Ciudadanos 25%. Duplo više nego na prethodnim izborima. Junts per Catalunya 21%, ERC također 21%. PSOE blizu 14%, En Comú-Podem 7%, CUP i PP po 4% (*Generalitat de Catalunya*, n.d.)³⁹. Independentističke stranke ponovno su dobile tijesnu većinu po broju mandata. Za novog predsjednika Generalitata, tek u maju, izabran je Quim Torra iz Juntsa. Za njega su glasali Junts i ERC, suzdržan pri glasovanju je bio CUP. No, pored predizborne kampanje, izbora i pregovora za investituru, značajne stvari za

---

³⁹ Eleccions al Parlament de Catalunya 2017. Dostupno na: <https://gencat.cat/economia/resultats-parlament2017/09AU/DAU09999CM.htm?lang=es>. Pristupljeno: 5. 5. 2024.

dinamiku *procesa* dešavale su se pred Nacionalnim sudom u Madridu, ali i na ulicama širom Španjolske.

Početak novembra pohapšeni članovi vlade (Oriol Junqueras, Jordi Turull, Josep Rull, Meritxell Borràs, Carles Mundó, Raül Romeva, Dolors Bassa, Joaquim Forn i bivši zastupnik Santi Vila) svjedočili su na Nacionalnom sudu u Madridu pred sutkinjom Carmen Lamela. Tužiteljstvo je za njih zatražilo bezuvjetni pritvor smatrajući da postoji mogućnost bijega. Jedino je Santi Vila platio jamčevinu od 50 000 eura i u pritvoru proveo samo jednu noć. Sutkinja je također naložila uhićenje Carlesa Puigdemonta i njegovih suradnika koji su se već nalazili u Belgiji. Òmnium Cultural i ANC odmah su sazvali prosvjede u svim većim katalonskim gradovima traživši oslobađanje zatvorenika. Sutradan je održan čitav niz demonstracija, blokada i štrajkova širom Barcelone, a u narednim danima, uglavnom lijeve organizacije sazvale su proteste i u drugim španjolskim gradovima među kojima su najveći Madrid i Bilbao. 7. oktobra independentistički sindikat CSC uz podršku drugih društveno-političkih independentističkih subjekata iz Katalonije sazvaio je opći štrajk. Prosvjedi su trajali gotovo cijeli dan, a prosvjednici su blokirali više cestovnih i željezničkih prometnica, najvećim dijelom u Barceloni i Gironi s istim zahtjevom: sloboda za političke zatvorenike. No, pritisak sa ulice nije učinio da se zahtjevi prosvjednika ostvare. Vrhovni sud 9. novembra uzeo je izjavu od predsjednice Parlamenta Carme Forcadell te četvero drugih članova *Generalitata* i odredio im pritvor uz jamčevinu koju je ANC platio iz svoga fonda solidarnosti. Optužnica je kasnije proširena i na još neke političare i političarke, ali i na čelnike Òmnium Culturala i ANC-a.

11. septembra 2018. održana je prva *Diada* nakon održavanja referenduma i jednostrane proklamacije nezavisnosti Katalonije. Lema je ovaj put bila *Fem la República Catalana* (Napravimo Katalonsku republiku). Procjenjuje se da je na njoj učestvovalo blizu milijun Katalonaca (procjena katalonske policije) (*Vilaweb*, 2018). Autor ovih redaka, iz istraživačke radoznalosti, također je bio na ovoj *Diadi* i razgovarao sa nekim od učesnika. Organizatori manifestacije naglasili su potrebu stvaranja republike i ponovno uputili zahtjeve za oslobađanje zatvorenika u Madridu koji su organizirali referendum. Nadalje, ulice Katalonije tih dana bile su pune katalonskih zastava, zastava na kojima je pisalo „demokracija“, „sloboda političkim zatvorenicima“ itd. Na Generalitatu je stajao transparent sa natpisom „sloboda za političke zatvorenike i prognanike“, dok se na ulicama i cestama nalazilo na mnoštvo ispisanih grafita sa

porukom: *I-O. Ni oblit ni perdó* (Prvi oktobar nećemo ni zaboraviti ni oprostiti). Independentistički pokret i dalje je bio dobro organiziran, a njegove poruke vidljive i široko rasprostranjene. Protesta je bilo i tijekom prve godišnjice referendum, a nastavili su se i nakon toga, makar smanjenim intenzitetom.

12. februara na Vrhovnom sudu u Madridu počelo je suđenje osamnaest pritvorenih osoba optuženih za zločine neposluha, pobune i pronevjere javnih sredstava. Pravomoćna presuda objavljena je 14. oktobra. Presuda je, kako se i očekivalo, bila teška za čelnike pokreta za nezavisnost: dvanaest osoba dobilo je ukupno 99,5 godina zatvora zbog zločina koji su im se stavljali na teret. Najgore je među njima prošao Oriol Junqueras koji je zbog ustanka i pronevjere sredstava dobio 12 godina zatvora. Ostali lidera procesa za nezavisnost osuđeni su uglavnom za ustanak, ustanak i pronevjeru javnih sredstava i neposluh (López de Miguel, 2019). Odmah po objavi presude, diljem Katalonije sazvani su i održani protesti protiv presude. Ulice Barcelone bile su preplavljene prosvjednicima, blokirane su brojne ceste i željeznice, ali i pristup aerodromu El Prat u Barceloni, pa je taj dan bilo odgođeno više od stotinu letova. Računa se da je više od pola milijuna ljudi prosvjedovalo u Barceloni. Prosvjedi su trajali nekoliko dana, a 18. oktobra održan je opći štrajk (makar ga nisu podržali UGT i CCOO, dva najveća sindikata u Španjolskoj). Ulice katalonskih gradova, poglavito Barcelone, bile su poprište otvorenih sukoba između prosvjednika i policije u kojima je na kraju bilo oko 600 ozlijeđenih, među kojima su mnogi pretrpili teže ozljede (*La Vanguardia*, 2019). U petoj noći prosvjeda koji nisu jenjavali, predsjednik Generaliteta Quim Torra pozvao je premijera Pedra Sáncheza na dijalog, ali je Sánchez to odbio kazavši kako ne želi sastanak sa Torrom dok ovaj „potpuno“ ne osudi nasilje, ne prizna rad lokalne i nacionalne policije i dok se ne solidarizira sa povrijeđenim policajcima. Različite organizacije sazivale su proteste i u narednim tjednima, ali su, kako su dani prolazili, bili manjeg intenziteta.

Ni prije ni nakon prosvjeda, prema anketama CEO-a podrška nezavisnosti kod direktnog pitanja „Želite li da Katalonija postane nezavisna država“ nije prelazila 44%, dok u spektru ponuđenih opcija nije išla preko 37%. 2020. zbog pandemije koronavirusa *proces* je otišao u drugi plan. Pitanje procesa ponovno se počelo otvarati kada je u junu 2021. koalicijska vlada koju su činili PSOE i Unidas Podemos pomilovala sve osuđene katalonske lidere. Desničarske stranke, PP, Ciudadanos i Vox uložili su žalbe na pomilovanja, ali je Vrhovni sud njihove žalbe odbio. Predsjednik Vlade Pedro Sánchez kazao je kako je temeljni razlog za pomilovanje koje sprema

odobriti „njegova važnost i korisnost za suživot“. „Uvjeren sam da je izvlačenje ovih devet ljudi iz zatvora, koji predstavljaju hiljade Katalonaca, važna poruka u smislu volje za slogom i suživotom u španjolskoj demokraciji (...) Ovo je poruka upućena ne samo ovima devet osoba koje su od prvog dana preuzele pravne posljedice svojih postupaka. Možda se čini da se ova odluka tiče samo njih, ali ona je upućena katalonskom i španjolskom društvu u cijelosti. Otuda je jasna javna korist ove mjere. To je poruka, prije svega, za hiljade ljudi koji su ih (zatvorenike, op. a.) podržavali i koji ih podržavaju i koji se, kao što smo vidjeli, solidariziraju sa njihovom sudbinom. I još više, to je poruka za hiljade i hiljade onih koji se nisu slagali s njihovim ponašanjem, ali smatraju da je kazna koju su dobili dovoljna. Ovim smo činom fizički oslobodili devetero ljudi iz zatvora, ali smo simbolično doprinijeli suživotu milijuna i milijuna ljudi“, rekao je između ostalog Sánchez u svome obraćanju Kataloncima u Velikom teatru Liceu u Barceloni (*El País*, 2021).

Reakcije na najavu i odobravanje pomilovanja bile su različite. Španjolska desnica nije bila sretna njima i održala je proteste u Madridu tim povodom, navodeći da su pomilovanja lidera protuustavna. Predsjednica katalonskog Parlamenta u to vrijeme Laura Borràs iz Juntsa, istakla je da „pomilovanja ispravljaju nepravdu, ali ona nisu političko rješenje“ i „da španjolska država mora poduzeti korake ukoliko želi riješiti sukob koji i dalje postoji“ (Borràs, 2021). Oriol Junqueras iz ERC-a, još i prije službenog odobravanja pomilovanja u članku za dnevnik Ara naslovljenom „Mirant al futur“ (Gledati ka budućnosti) pozdravio je najavu pomilovanja navevši da „postoje geste koje mogu olakšati sukob, ublažiti bol represije i patnju katalonskog društva, a svaka gesta u smjeru dejudikalizacije sukoba pomaže da se može ići tim putem“ (Junqueras, 2021). On je također naveo da bi građani Katalonije trebali moći odlučivati o svojoj budućnosti, ali i da će braniti put kojim je išla Škotska, put dogovorenog referenduma.

U međuvremenu, početkom 2021. održani su izbori za Parlament Katalonije nakon kojih su ERC i Junts formirali Vladu, a za predsjednika je izabran Pere Aragonès iz ERC-a. Makar je postojala mogućnost formiranja vlade u koju bi činile stranke ljevice i lijevog centra (En Comú Podem, CUP, PSC-PSOE i ERC), ipak je formirana vlada koju su činile independentističke stranke (ERC i Junts), a koju je podržao CUP. Ipak, spomenuta Vlada nije bila dugog vijeka. Koaliciju je u oktobru 2022. napustio Junts, nakon čega je ERC formirala manjinsku vladu koja je trajala dokle im nije odobren proračun u martu ove godine. Nakon toga, Aragonès je raspisao izbore za Generalitat koji će biti održani 12. maja.

Važniji izbori od pokrajinskih, a na kojima su independentističke stranke dobile neočekivan protagonizam, održani su prethodne godine. Radi se, naravno, o izborima za španjolski parlament. Na njima je najviše glasova dobila PP, ali zbog slabog koalicijskog kapaciteta nisu mogli formirati vladu. Jedini partner na kojega su mogli računati bio je neofašistički Vox sa kojim nitko, osim PP-a i male stranke UPN, nije htio. Pedru Sánchezu trebalo je 176 ruku da obrazuje novu vladu. Sánchez je znao da će moći računati na podršku baskijskih nacionalista, Kanarske koalicije i ERC. Lijevi Sumar svakako je još i prije izbora najavio pakt sa PSOE-om u slučaju izborne pobjede. Ključni su na kraju bili mandati Juntsa koji je imao sedam zastupničkih mjesta. Bilo je jasno da će Junts za podršku PSOE-ovoj vladi tražiti amnestiju. Iako je Sánchez prije izbora bio protivnik amnestije pomilovanih katalonskih lidera, to mišljenje promijenio je nakon završetka izbora. Na kraju, Sánchez je napravio sporazum sa Juntsom i dobio njihove glasove, što mu je omogućilo da formira vladu, a Junts je dobio Zakon o amnestiji koji je odobren 14. marta ove godine. Time se ušlo u novu fazu odnosa između Katalonije i Španjolske, a *proces* je *de facto* okončan. Makar privremeno. Iako se najveće independentističke stranke u Kataloniji i dalje nastavljaju legitimirati borbom za nezavisnost, njihova trenutna strategija je legalistička: pokušati ispregovarati dogovoreni referendum (*el referéndum pactado*) za samoodređenje sa centralnom Vladom. Iako se trenutno takav zahtjev ne čini izvodivim jer bi za to bilo potrebno promijeniti španjolski Ustav, s obzirom na kompletno iskustvo *proces*a i trenutni odnos političkih snaga, mogućnost da Katalonija dobije novi Statut autonomije čini se izglednim. Nije pritom nevažno napomenuti da ankete javnog mnijenja koje obrađuje CEO sugeriraju da podrška nezavisnosti kod dihotomnog pitanja „nezavisnost: za ili protiv“, već dvije godine varira između 42 i 44 posto, dok je ta podrška još i manja u spektru mogućih odgovora i od marta 2022. nije prešla 35%.

ZAKLJUČAK

Formacija političkog katalonizma i njegov razvoj oblikovani su političkim i društvenim kontekstom vremena u kojemu su različiti akteri ovoga pokreta djelovali, kao i ideološkom konfiguracijom koju su zastupali. Katalonistički politički subjekti tijekom povijesti usvajali su različite političke strategije, a njihova putanja se vremenom mijenjala i imala različita ishodišta. Iako su neki katalonski politički akteri težili nezavisnosti Katalonije, katalonizam je najvećim dijelom tijekom povijesti bio pokret koji je branio projekt transformacije španjolske države i zalagao se za autonomiju (u različitim oblicima i stupnjevima) Katalonije unutar Španjolske. Danas, Katalonija ima status autonomne zajednice u Kraljevini Španjolskoj. Nakon smrti diktatora Francisca Franca, Španjolska je uspostavljena kao parlamentarna monarhija, dobila je novi Ustav i teritorijalno je organizirana u autonomne zajednice. Katalonska politička elita prihvatila je taj okvir i sudjelovala je u procesu izrade novog Ustava, koji je Španjolsku definirao kao zemlju „regija i nacionalnosti“ i omogućio joj obnovu određenih institucija i prava (među kojima su najvažniji obnova *Generalitata*, uspostava Statuta autonomije i povratak katalonskog jezika kao jednog od službenih jezika zajednice). Proces tog oporavka bio je složen i pun unutarnjih kontradikcija i napetosti. Katalonsko društvo tijekom španjolske tranzicije u demokraciju pokazivalo je različite aspiracije i nade, a imalo je i različita očekivanja, od kojih su mnoga iznevjerena.

Ipak, u osamdesetima, devedesetima, pa i početkom dvijehiljaditih, činilo se da je većina stanovništva Katalonije zadovoljna statusom koji ima unutar Španjolske. Bez većih zastoja, Katalonija je od Madrida dobivala sve više kompetencija koje su joj omogućavale efikasniju kontrolu na polju ekonomije, javne sigurnosti, obrazovanja, zdravstva itd. Istodobno, normalizirana stvar među njenim stanovništvom bilo je „posjedovanje“ dvostrukog identiteta, kako katalonskog, tako i španjolskog. Velik dio stanovnika Katalonije osjećao se jednako Kataloncima kao i Španjolcima; kod nekih je više prevladavao španjolski, a kod nekih katalonski nacionalni identitet, dok su ekskluzivni identiteti (samo Španjolac i samo Katalonac) iako prisutni, bili manjinski. Stanovništvo nije imalo veće aspiracije za stvaranjem nezavisne države, a čak se ni otvoreno nacionalističke partije, kakva je bila najjača katalonska stranka tijekom osamdesetih i devedesetih – CiU, nije zalagala za nezavisnost ove autonomne zajednice. No, stvari će se ubrzo

početi mijenjati. U periodu od deset godina (2003.-2013.) podrška katalonskog javnog mnijenja nezavisnosti Katalonije više se nego udvostručila.

Proces te promjene mi smo pratili kroz optiku tri teorijske perspektive. Među njima, najvažnija nam je bila teorija sukoba koja nam je omogućila da adekvatno prepoznamo i procijenimo uloge različitih društvenih struktura i političkih subjekata koje su imale u *procesu*, te da bolje razumijemo njegovu dinamiku i evoluciju. Integracija koncepcije Mary Douglas o utjecaju institucija kao društvenih agenata na formiranje mišljenja pomogla nam je da prikažemo funkciju različitih institucija i učinke njihovog djelovanja u kontekstu kretanja pokreta, dok nam je primjena historijsko-socioloških i sociološko-političkih perspektiva, uključujući modernističke teorije nacije i nacionalizma pomogla da katalonski nacionalizam i katalonski pokret za nezavisnost sagledamo kao kompleksne fenomene oblikovane različitim historijskim, društvenim, političkim i kulturnim procesima, ali i da bolje razumijemo procese mutacija, promjena i kretanja ovih dvaju fenomena.

Sociološka relevantnost ove analize leži u tome što je uspjela predočiti temeljne društvene antagonizme i dinamiku koja je pratila katalonski pokret za nezavisnost između 2000. i 2019. Analizom tih antagonizama i društvene dinamike unutar referentnog vremenskog okvira, ovaj rad pruža obuhvatnu sliku o kompleksnosti društvenih i političkih sila koje su oblikovale independentistički pokret u Kataloniji i poticale njegov rast. S druge strane, držimo da je važno napomenuti da ovaj rad nije proizvod epohalnih otkrića ili originalnih uvida o rastu katalonskog pokreta za nezavisnost, već je najvećim dijelom rezultat pažljive analize i sinteze rada drugih istraživača i osobnih opservacija i iskustava stjecanih tijekom višestrukih boravaka u Kataloniji. U tom smislu, u ovom istraživanju potvrđena je glavna hipoteza rada koju smo postavili na njegovom početku, a ta je da je rast katalonskog pokreta za nezavisnost ovisio o društvenim i političkim kretanjima u suvremenoj Španjolskoj i Kataloniji. Političke razloge rasta pokreta pronalazimo u resurekciji agresivnog španjolskog nacionalizma koji – predvođen desnim PP-om – najprije ulaže žalbu na novoodobreni Statut autonomije Katalonije u kojemu je Katalonija u deskriptivnom smislu označena kao nacija. Ustavni sud u Madridu „oborio“ je Statut 2010., a PP se nakon toga osjećao još i ohrabrenijim da istraje u realizaciji svojih nacionalističkih politika. Drugi važan politički razlog rasta pokreta jeste navedena presuda Ustavnog suda. Ona je izazvala osjećaj kolektivnog nepriznavanja kod značajnog dijela katalonskog društva, a tim povodom

katalonsko civilno društvo organiziralo je i veliki prosvjed pod sloganom *Som una nació, nosaltres decidim* (Mi smo nacija, mi odlučujemo). 2010. je godina kada počinje umjereni uspon independentizma, a dvije godine bilo je potrebno da podrška nezavisnosti dosegne brojku veću od četrdeset posto.

Ovaj rast objasnili smo u svjetlu efekata ekonomske krize koja je snažno pogodila Kataloniju: osiromašene srednje, ali i niže zadužene klase vidjele su nezavisnost kao mehanizam koji bi im omogućio ponovno postizanje kontrole nad vlastitim životima. Ideja je bila: završiti sa Španjolskom i stvoriti svoju državu ispočetka. Pa iako je takva ideja bila iluzorna, ona je imala je stvarne efekte i mobilizirala je velik dio katalonskog građanstva. Bio je to i period kada tradicionalne političke stranke doživljavaju krizu legitimacije, a katalonska desnica (koja je, uzgred, u Kataloniji provodila politike socijalnih rezova) oličena u CiU pronašla je independentizam kao novi oblik političke legitimacije. Rezultat toga bila je, kako smo i naveli, rekordna podrška nezavisnosti (i to u spektru nedihotomnih opcija) koja je u novembru 2013. dosegla 48,5%. U tom smislu, potvrđene su i pomoćne hipoteze ovoga rada: pojačani španjolski nacionalizam, presuda Ustavnog suda o Statutu autonomije i ekonomska kriza bili su najvažniji faktori rasta katalonskog pokreta za nezavisnost.

U narednim godinama podrška nezavisnosti katalonskog društva (kod dihotomnog pitanja: nezavisnost ili ne) bila je oko 45% (uglavnom nešto manje). U takvim okolnostima, katalonska vlast koju su činile independentističke stranke najavila je održavanje referenduma o nezavisnosti Katalonije koji je proveden 1. oktobra 2017., a njegove rezultate 27. oktobra potvrdio je katalonski Parlament koji je odobrio Deklaraciju u kojoj se navodi da Katalonija postaje nezavisna republika. Taj potez proizveo je reakciju španjolskih vlasti koje su primijenile Članak 155. Ustava i Kataloniji suspendirali autonomiju. Katalonska vlada *de facto* je priznala rezultate primjene Članka, a u decembru su provedeni novi izbori. Nakon toga, počelo je hapšenje i suđenje liderima pokreta za nezavisnost koji će 2019. biti osuđeni zbog ustanka, neposluha i pronevjere javnih sredstava. Presude su uzrokovale višednevne proteste u kojima su prosvjednici širom Katalonije izražavali ogorčenost zbog presude Vrhovnog suda zahtijevajući slobodu za zatvorenike. Na ulicama Barcelone bilo je dramatično, čemu najbolje svjedoči podatak da je u prosvjedima povrijeđeno više od petsto osoba, među kojima je bilo i onih koji su zadobili teške tjelesne ozljede. U tim okolnostima, podrška nezavisnosti u katalonskom društvu držala se na

približno 44% kod dihotomnog pitanja o nezavisnosti i na 36% kod pitanja višestrukog izbora. Dvije godine kasnije, lideri *procesa* dobili su pomilovanje, a ove godine i amnestiju, čime se *proces* završio.

Pa iako je proces završen, ostaje jasno da su aspiracije jednog dijela katalonskog političkog i društvenog mnijenja i dalje usmjerene prema stjecanju nezavisnosti. Također je očito da su razlozi nezadovoljstva velikog dijela katalonskog društva španjolskom državom i dalje prisutni. Važno je istaći da se ovdje ne radi samo o nezadovoljstvu independentističkog mnijenja u Kataloniji, već i onog republikanskog koje se kladi na federalni ili konfederalni model uređenja Španjolske, a koje osjeća da ih trenutni autonomni model sa monarhom kao šefom države ne reprezentira. Svi ovi oblici nezadovoljstva unutar katalonskog društva upućuju na strukturalni problem samog teritorijalnog ustroja španjolske države koji ne uspijeva adekvatno zadovoljiti potrebe i težnje većine Katalonaca. Osim toga, ogromno nezadovoljstvo monarhijom koju (prema posljednjim ispitivanjima CEO-a) u Kataloniji odobrava samo 16% građana dodatno sugerira na potrebu za temeljitim reformama španjolskog političkog i teritorijalnog sistema.

LITERATURA

Knjige, poglavlja u knjigama i akademski članci:

- Amat, J. (2018) *La conjura de los irresponsables*. Barcelona: Editorial Anagrama.
- Anderson, B. (1990) *Nacija: zamišljena zajednica*. Zagreb: Školska knjiga.
- Anguera, P. (2006) *Cataluña en la España contemporánea*. Lleida: Editorial Milenio.
- Antentas, J.M. (2018) *Espectros de Octubre*. Barcelona: Sylone.
- Casanova, J. (2017) *República y guerra civil*. Spain: Crítica/Marcial Pons.
- Daglas, M. (2000) *Kako institucije misle*. Beograd: B92.
- De La Granja Sainz, J.L., Beramendi, J. and Anguera, P. (2001) *La España de los nacionalismos y las autonomías*. Madrid: Síntesis.
- De Riquer, B. (2019) *La evolución del catalanismo y la respuesta española*, u J. Ramoneda (ur.) *Cataluña-España: ¿Qué nos ha pasado?* Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- Domènech, X. (2020) *Un haz de naciones: El Estado y la plurinacionalidad en España (1830-2017)*. Barcelona: Ediciones Península.
- Fontana, J. (2019) *La Formació d'una Identitat. Una Història De Catalunya*. Vic: Eumo Editorial.
- Fradera, J.M. (1999) *El proyecto liberal catalán y los imperativos del doble patriotismo*, *Ayer*, 35. Ejemplar dedicado a: España, ¿nación de naciones?
- Gellner, E. (1983) *Nations and nationalisms*. New York: Cornell University Press.
- González Calleja, E. et al. (2021) *La Segunda República española*. Barcelona, Spain: Pasado y Presente.
- Hobsbawm, E.J. (1993) *Nacije i nacionalizam*. Zagreb: Novi Liber.
- Hroch, M. (1985). *Social Preconditions of National Revival in Europe*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Juliá, S. (1999) *Un Siglo de España. Política y sociedad*. Madrid: Marcial Pons.
- Juliá, S. (2018) *Transición: Historia de una política española (1937-2017)*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.

- Lo Cascio, P. (2008) *Nacionalisme i Autogovern, Catalunya, 1980-2003*. Editorial Afers.
- Máiz, R. (2018) *Nacionalismo y federalismo. Una aproximación desde la teoría política*. Madrid: Siglo XXI.
- Molina i Quiroga, C. (2017) *¿Una fábrica de independentistas?: Procesos de nacionalización en Cataluña (1980-2015)*, u S. Forti, A. Gonzalez Vilalta, i E. Ucelay-Da Cal (ur.) *El proceso separatista en Cataluña. Análisis de un pasado reciente (2006-2017)*. Granada: Comares.
- Molinero, C. and Ysàs, P. (2018) *La Transición: historia y relatos*. Madrid: Siglo XXI.
- Molinero, C. and Ysàs, P. (2014) *La cuestión catalana: Cataluña en la transición española*. Barcelona: Crítica.
- Núñez Seixas, Xosé Manoel (2018) *Suspiros de España: El nacionalismo español 1808-2018*. Barcelona: Editorial Crítica.
- Núñez Seixas, X.M. (2016) *España en democracia, 1975-2011: Historia de España*. Barcelona: Crítica/Marcial Pons.
- Núñez Seixas, X.M. (2018) *Nación y nacionalismos en España: siglos XIX y XX*, u J. Álvarez Junco i A. Schubert (ur.) *Nueva historia de la España contemporánea: (1808-2018)*. Galaxia Gutenberg.
- Pastor, J. (2012) *Cataluña quiere decidir: ¿Se rompe España? Diez preguntas sobre el derecho a decidir*. Barcelona: Icaria editorial.
- Pastor, J. (2014) *Los nacionalismos, el Estado español y la izquierda*. Madrid: La Oveja Roja.
- Radcliff, P.B. (2018) *De la transición democrática a la consolidación y la crispación*, u J. Álvarez Junco i A. Schubert (ur.) *Nueva historia de la España contemporánea: (1808-2018)*, Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- Rodrigo, J. (2008) *Hasta la raíz. Violencia durante la guerra civil y la dictadura franquista*. Madrid: Alianza Editorial.
- Rodríguez Barreira, O. (2018), *La dictadura franquista*, u J. Álvarez Junco i A. Schubert (ur.) *Nueva historia de la España contemporánea: (1808-2018)*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.

- Rodríguez Mesa, C. (2017) *Discurso y prácticas políticas del catalanismo: del nacionalismo al independentismo instrumental*, u S. Forti, A. Gonzalez Vilalta, i E. Ucelay-Da Cal (eds) *El proceso separatista en Cataluña. Análisis de un pasado reciente (2006-2017)*. Granada: Comares.
- Sánchez Soler, M. (2018) *La transición sangrienta*. Barcelona: Ediciones Península.
- Saz Campos, I. (2004) *Fascismo y franquismo*. Valencia: Universitat de València.
- Smit, A.D. (1998) *Nacionalni identitet*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Sociološki leksikon (1982). Beograd: Savremena administracija.
- Subirats, M. (2019) *Una utopia disponible: la Cataluña independiente*, u J. Ramoneda (ur.) *Cataluña-España: ¿Qué nos ha pasado?* Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- Thomas, H. (1980) *Španjolski građanski rat*. Rijeka: Otokar Krešovani.
- Vilar, P. (2018) *Cataluña en la España Moderna Volumen I: El medio natural y el medio histórico. El siglo XVIII: las transformaciones internas*. Barcelona: Editorial Crítica.
- Villacañas Berlanga, J.L. (2019) *Historia del poder político en España*. Barcelona: RBA Libros.
- Vinyes, R. (2002) *Irredentas: las presas políticas y sus hijos en las cárceles de Franco*. Madrid: Temas de Hoy.

Statistički podaci:

- Anuari Polític de Catalunya (n.d.). Korišteni izvještaji od 1991. do 2003. *Institut de Ciències Polítiques i Socials*. Svi izvještaji dostupni na: <https://www.icps.cat/publicacions/anuari-politic-de-catalunya>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- El Banco de España da por perdidos 60.613 millones del rescate y no asume errores (2017). *elDiario.es*. https://www.eldiario.es/economia/banco-espana-recuperar-rescate-autoevalua_1_3336917.html. Pristupljeno: 7. 5. 2024.

- El Barómetro de Opinión Política (BOP) (n.d.). Korištena ispitivanja rađena od 2006. do 2024. *Centre d'Estudis d'Opinió*. Sva ispitivanja dostupna na: <https://ceo.gencat.cat/es/barometre/>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Eleccions al Parlament de Catalunya. 20 de març de 1980 (n.d.). *Parlament.cat*. <http://www.parlament-cat.net/composicio/1leg.htm>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Eleccions al Parlament de Catalunya 2015 (n.d.). *Generalitat de Catalunya*. https://www.gencat.cat/eleccions/epc2015resultats/09AU/DAU09999CM_L1.htm. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Eleccions al Parlament de Catalunya 2017 (n.d.). *Generalitat de Catalunya*. <https://gencat.cat/economia/resultats-parlament2017/09AU/DAU09999CM.htm?lang=es>. Pristupljeno: 7. 5. 2024
- Elecciones generales 1 de marzo de 1979 (n.d.). *Historia Electoral*. <https://www.historiaelectoral.com/e1979comp.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Elecciones a II Cortes de la República. 16 de febrero de 1936 (n.d.). *Historia Electoral*. <https://www.historiaelectoral.com/e1936.html>. Pristupljeno: 6. 5. 2024.
- Elecciones Generales 15 de junio de 1977 (n.d.). *Historia Electoral*. <https://www.historiaelectoral.com/e1977.html> Pristupljeno 7. 5. 2024.
- Eusko Barometro: Estudio periódico de la opinión pública vasca (2019). Euskal Herriko Unibertsitatea. https://www.ehu.es/documents/1457190/1525260/EB_int_Junio19.pdf/25ff5c39-0988-d46e-a028-d5b688693cf1. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Fichas Comunidades Autónomas: Cataluña (2024). *CaixaBank*. <https://www.caixabankresearch.com/es/publicaciones/fichas-comunidades-autonomas/cataluna>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Instituto Nacional de Estadística (n.d.). *Instituto Nacional de Estadística*. <https://www.ine.es/consul/serie.do?d=true&s=EPA387796&c=2&>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Referendum Constitución Española en otros ámbitos. 6 diciembre 1978' (n.d.). *Ayuntament de Barcelona*. https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/castella/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref78/r22.htm. Pristupljeno: 7. 5. 2024.

- Referéndum Estatuto de Cataluña en otros ámbitos. 25 octubre 1979 (n.d.). *Ayuntament de Barcelona*.
https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/castella/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref79/r21.htm. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Resultados del referéndum en Catalunya: con datos por municipios, comarcas y provincias (2017). *El Periodico*.
<https://www.elperiodico.com/es/politica/20171005/resultados-referendum-cataluna-6319340>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Referéndum Estatuto de Cataluña en Cataluña. 18 junio 2006 (n.d.). *Ayuntament de Barcelona*.
https://ajuntament.barcelona.cat/estadistica/angles/Estadistiques_per_temes/Eleccions/Referendums/ref06/r21.htm. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Spisak španskih boraca (n.d.). *Udruženje Španski borci 1936-1939*.
<https://yuinterbrigade.wordpress.com/spisak-spanskih-boraca>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.

Periodična štampa, internetski portali i dnevници:

- Arroyo, M. and Merino, J.V. (2018) El Concierto Económico vasco, en 20 preguntas. *El Correo*. <https://www.elcorreo.com/economia/140-anos-concierto-economico/concierto-economico-anos-20180228110900-nt.html?ref=https%3A%2F%2Fwww.google.com%2F>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Benito, C. (2017) La Generalitat detalla las lesiones de los 1.066 heridos por las cargas policiales del 1-O. *elDiario.es*. https://www.eldiario.es/catalunya/salut-presenta-informe-detallado-policiales_1_3121320.html. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Campelo, P. (2016) La impunidad marca el 40 aniversario de la matanza de Vitoria. *Diario Público*. <https://www.publico.es/politica/impunidad-marca-40-aniversario-matanza.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Casi 600 heridos, 200 detenciones, daños... Las cifras de una semana de disturbios (2019). *La Vanguardia*.

- <https://www.lavanguardia.com/politica/20191020/471095242135/cataluna-disturbios-detenido-policia-heridos-barcelona.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- El discurso completo con el que Sánchez ha anunciado en Barcelona los indultos de los presos del 'procés' (2020). *El País*. <https://elpais.com/espana/2021-06-21/este-ha-sido-el-discurso-de-sanchez-en-barcelona.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - El sistema fiscal propio del País Vasco (n.d.). *Bizkaia Talent*. <https://www.bizkaiatalent.eus/pais-vasco-te-espera/apuesta-de-futuro/sistema-fiscal-propio/>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - España lleva 600.000 ejecuciones hipotecarias desde inicios de la crisis (2015). *La Informacion*. https://www.lainformacion.com/economia-negocios-y-finanzas/ammistia-pide-que-se-paralicen-todos-los-desahucios-hipotecarios-sin-garantias-de-proteccion_sHiuYSqwXlzVPDXaCLelP/. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - Gisbert, J. (2021) El pacto del Majestic, una alianza de otra época. *La Vanguardia*. <https://www.lavanguardia.com/politica/20210425/7187150/alianza-epoca-pacto-majestic-ciu-pp-25-anos-aniversario.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - Junqueras, O. (2021) Mirant al futur. *Ara.cat*. https://www.ara.cat/opinio/mirant-futur-oriol-junqueras_129_4011373.html. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - López De Miguel, A. (2019) El Supremo condena por sedición a la cúpula del 'procés' e impone 13 años de cárcel a Junqueras. *Diario Público*. <https://www.publico.es/politica/sentencia-proces-supremo-sedicion-cupula-proces-impone-13-anos-carcel-junqueras.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - Mas demana una 'transició nacional' a Catalunya cap a l'aplicació del dret a decidir (2009). *TV3 Catalunya*. <https://www.ccma.cat/324/mas-demana-una-transicio-nacional-a-catalunya-cap-a-laplicacio-del-dret-a-decidir/noticia/991746/>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - Mumbrú, J. (2011) Artur Mas asegura que la 'transición nacional catalana' ya está en marcha. *Diario Público*. <https://www.publico.es/espana/artur-mas-asegura-transicion-nacional.html>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
  - Palós, R. (2023) El 53% de los españoles quieren una república. *Ara.cat*. https://es.ara.cat/politica/53-espanoles-quieren-republica_1_4775074.html. Pristupljeno: 7. 5. 2024.

- Pérez, F.J. and Ríos, P. (2014) 1,8 millones de personas votan por la independencia catalana en el 9-N. *El País*.
https://elpais.com/politica/2014/11/09/actualidad/1415542400_466311.html.
Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Piñol, À. (2012) El independentismo catalán logra una histórica exhibición de fuerza. *El País*. https://elpais.com/ccaa/2012/09/11/catalunya/1347375808_419590.html.
Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Prometej.ba (2019), Jaime Pastor za Prometej.ba: O nacionalizmima, Španjolskoj državi i ljevici,' 6. 11. <http://www.prometej.ba/clanak/intervju/jaime-pastor-za-prometej-ba-o-nacionalizmima-spanjolskoj-drzavi-i-ljevici-4153>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Prometej.ba (2021), Sergio Gálvez, *intervju za PROMETEJ.BA: Ne može se biti demokrat, a da se ne bude antifašist*, 30. 8 2021.
<http://www.prometej.ba/clanak/intervju/jaime-pastor-za-prometej-ba-o-nacionalizmima-spanjolskoj-drzavi-i-ljevici-4153>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Ruiz Valdivia, A. (2021) *Borràs: Los indultos reparan una injusticia, pero no son una solución política*, Huffington Post.
https://www.huffingtonpost.es/entry/entrevista-laura-borras_es_60d5e691e4b0c101fc87ddbe.html. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Un milió de manifestants omple la Diagonal clamant per la República (2018). *Vilaweb*. <https://www.vilaweb.cat/noticies/en-directe-la-diada-2018-minut-a-minut/>.
Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Vázquez Montalbán, M. (1987) *Barça, el ejército de un país desarmado*, Catalònia Cultura.
- Voltas, E. (2021) Teoria general del peix al Cove. *ELMon*.
<https://elmon.cat/opinio/teoria-general-peix-cove-340082/>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.

Pravni dokumenti:

- Constitución Española. Boletín Oficial del Estado, 29 de diciembre de 1978, br. 311

- Decreto 170/2006, de 18 de mayo, por el que se somete a referéndum el proyecto de reforma del Estatuto de autonomía de Cataluña. «BOE» br. 119, de 19 de mayo de 2006, páginas 19072 a 19113.
- Proposta de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya (2006). Barcelona: Quaderns de l'Estatut, 2.
- Sentencia 31/2020 del Tribunal Constitucional, sobre el Estatuto de Autonomia de Cataluña (2010).

Drugi izvori:

- Diario de Sesiones (DS), 4 de julio de 1978. *Congreso.es*.
https://www.congreso.es/public_oficiales/L0/CONG/DS/C_1978_103.PDF.
Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- LaSextaNoticias (2014) Jordi Pujol, de defensor de la unidad en España a radical independentista. *YouTube*. https://www.youtube.com/watch?v=DSn2_ARF3Pw.
Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Lasextaon (2012) Salvados: Jordi Pujol votaría sí en un referéndum por la independencia de Cataluña. *YouTube*.
<https://www.youtube.com/watch?v=M1r75YzFWn4>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Pajaros Pican (2014) Palabras de Carillo sobre el Rey Juan Carlos I en 1975. *YouTube*. <https://www.youtube.com/watch?v=ed-YTwkRRZw>. Pristupljeno: 7. 5. 2024.
- Real Academia Española. (s.f.). Catalanismo. *En Diccionario de la lengua española*. Pristupljeno: 7. 5. 2024. preko: <https://dle.rae.es/catalanismo?m=form>.
- Real Academia Española. (s.f.). Soberanismo. *En Diccionario de la lengua española*. Pristupljeno 7. 5. 2024., preko: <https://dle.rae.es/soberanismo?m=form>.